

4788

జ యం తి

సంపుటము ౧

౧ సంచిక

జయంతి తే సుకృతినో
రససిద్ధాః కవీశ్వరాః.

భర్తృ హరి.

(పునర్ముద్రణము.)

సంపాదకుడు :
విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

వి'ష య సూ చి క.

పుటలు.

సంపాద కీయములు.

౧-౮

ఫలశ్రుతి

నాయని నుబ్బారావు బి. ఏ.

౯-౧౦

వేంగీశ్వేత్రము

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

౧౧-౧౪

కలతినిదర్

నందూరి వేంకటసుబ్బారావు బి. ఏ; నియల్, ౧౫

కోకిలమ్మ పెల్లి

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

౧౬-౨౨

సంజయరాయబారము

పున్నవ లక్ష్మీనారాయణ, బాంబ్రురు.

౨౩-౩౧

సీతారామాంజనేయము

బెల్లంకొండ రాఘవరావు

౩౨-౩౪

ఎఱ్ఱసోలిప్పము.

విశ్వనాథ వెంకటేశ్వర్లు

౩౫-౩౯

కళ ప్రకృత్యనుకరణమా ?

అడవి బాపిరాజు బి. ఏ

౪౦-౪౬

తెనుగు వపతి.

గుడిపాటి వెంకటచలం బి. ఏ. యల్ టి ౪౭-౫౫

మొర్రజాకానగర్ సర్కారు

కోలవెన్ను రామకోటిశ్యారావు, బి.ఎ. బి; యల్

౫౬-౬౩

రాజమహేంద్రవరము

స్థానిక చరిత్రలనుండి

౬౪-౭౪

సర్కారు ఏభిబడి

మల్లంపల్లి సోమ శేఖరశర్మ

౭౫-౮౦

ప్రాచీన రాజ్యపాలనము

అతి ఆలోచనా సముదాయము

శ్రీ పుష్పవ లక్ష్మీ నారాయణపంతులుగారు, బొంబాయి, గుంటూరు
 విజయనగరమున గంగాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ; బి. ఎల్.
 విజయనగరమున కనకాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ; ఎల్. టీ. పల్లెకొమ్మిడి
 విజయనగరమున కృష్ణారావుగారు, బి. ఏ; బి. ఎల్. ఏలూరు

మహామహాపాద్యాయ తాతానుబ్బరాయశాస్త్రిగారు, విజయనగరము
 ,, కిలాబి రంగారాయులు గారు, ఎం. ఏ; బి. ఎల్.
 ,, బంకుపల్లి మల్లయ్యశాస్త్రి గారు, పల్లెకొమ్మిడి
 ,, కావ్యవ్యాకర్ణతీర్థ పంచాగ్నుల అనినారాయణ శాస్త్రిగారు

లలితకళలు:—

.. అడివి బాపిరాజుగారు బి. ఏ, చెన్నపట్టణము
 ,, బెల్లంకొండ రాఘవరావుగారు, పద్మినిపాడు
 ,, గొడవర్తి రామదాసుగారు, బి.ఏ; ఎల్. ఎస్, జయపురము

వార్తాశాస్త్రము:—

శ్రీ మామిడిపూడి వెంకటగంగయ్యగారు, ఎం. ఏ; ఎల్ టీ, విజయనగరము
 ,, బంకవర్స రామచంద్రరావుగారు, ఎం. ఏ, కలకత్తా

చరిత్ర - రాజనీతి:—

శ్రీ భావరాజు వెంకటకృష్ణారావుగారు, బి. ఏ; బి. ఎల్, రాజమహేంద్రవరము.
 ,, విజయనగరమున గోవిందరాజుగారు, బి. ఏ; బి. ఎల్, చెన్నపట్టణము
 ,, కోలవెన్న రామకోటిశ్వరరావుగారు, బి. ఏ; బి. ఎల్.

భౌతిక శాస్త్రము:—

శ్రీ డాక్టరు ఎ. ఎల్, నారాయణగారు, ఎం. ఏ; డి. ఎస్, సి, యన్, బి. పి. విజయనగరము.
 ,, డాక్టరు జయంతి చినకామేశ్వరరావుగారు, ఎం. ఏ; డి. ఎస్, సి, చెన్నపట్టణము.
 ,, పాతూరి, పట్టాభిరామయ్యగారు, ఎం. ఏ; ఎల్ టీ, బంజరు

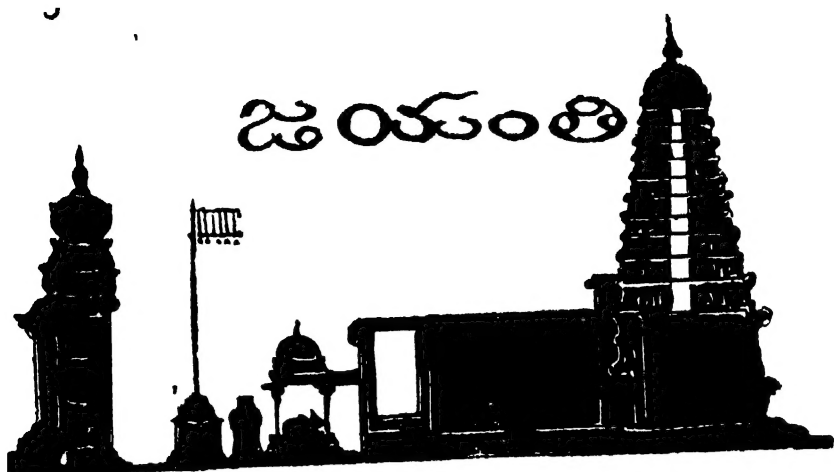
రసాయన శాస్త్రము:—

శ్రీ కార్తీకూరి సూర్యనారాయణగారు, ఎం. ఏ; ఎల్ టీ, చెన్నపట్టణము
 ,, సుబ్బ రాజుగారు, బి. ఏ, బంజరు

ప్రకృతి శాస్త్రములు:—

శ్రీ గోపరాజు రామచంద్రరావుగారు, ఎం. ఏ, అనంతకళ్యాణం
 ,, డాక్టరు పుష్పలక్ష్మణరావుగారు, ఎం. ఏ; డి. ఎస్, సి; (జర్మనీ) బంజరు
 ,, పురాణం నూరిశాస్త్రి గారు, బి. ఏ,

జయంతి

అధునా.

ఇదివరకే తెలుగుదేశంనిండా ప్రతికిలు కోటానకోల్లు వున్నవి. ఇంకా కొత్తప్రతిక తెందుకయ్యా అనవచ్చు పెద్దలు.

ఎవరివాట్టుకువారికి ప్రతికపెట్టేందుకు తగినవి కాకపోయినా కారణాలు కనబడుతూనే వుంటవి.

ఈకాలంలో ప్రతికలసంపద, ఖండకావ్యాలూ, చిన్నకథలూ, నవలలూ, నాటకాలూ విమర్శనలూ, అన్నీని అగ్రస్థానం కథకీ ఖండ కావ్యానికీ చీత్రాలకూ. కథలకేం ఖండకావ్యాలకేం పాశ్చాత్యుల వరపడి. సరిగా అనుకరించడం ఉపజ్ఞలేకుండా కుదరదు. ఇప్పటికీ తెలుగులో బయలుదేరిన మంచికథలు వేళ్లమీదలెళ్లిపెట్టవచ్చును.

ఖండకావ్యాలస్థితి కథలంత నాసిగా లేదు. ఖండకావ్యాలకి రూపం యేర్పడ్డది. వర్పడ్డదిఅంటానికి యింతమంది దుయ్యబట్టటమే సాక్ష్యం. దీనివలన భావకపుటు రసవంతంగావాశేవాళ్లు, దేశంలో తగినంత మంది వున్నారనీ, ప్రతివాడూ ఒక్కొక్కవ్యక్తిత్వంతో భాసిస్తున్నారని అనీ, తెలుతోంది.

భావకవిత్వం అనగానే భావంలేని కవిత్వం వుంటుందా అనీ. భావకవిత్వంకాదు భావకవిత్వం అనీ అంటున్నారు.

పంకజంతింటే నల్లగుల్ల కాకూడదూ ?

కొన్నిలక్షణాలుండి పూర్వకవిత్వం భిన్నంగా వుండటంచేత దానికి కాలప్రవాహంలో యీపేరు వచ్చింది. అట్లా చాలాశబ్దాలకి అర్థం ఏర్పడుతూ వుంటుంది. వాటినే రూఢాలు అంటారు అని జవాబు.

ప్రకృతం నవలల్లో సంస్కరణం జరగాలి. మననవలలు సంగీయాల ఆంధ్రీకరణాలు. కొన్ని ఆచారాలూ, న్యవహారాలూ సమాసంగా వున్నా, జీవితనిగూఢోద్రేకాలల్లో వాటికీ మనకూ సాటువలేదు. పాశ్చాత్యప్రకృతిలో భక్తిపాలు ఎక్కువ. భక్తి స్త్రీప్రకృతి. జ్ఞానము పురుషప్రకృతి. స్త్రీప్రకృతివుండటం కవికి మెరుగు. మేము దాన్నే అనుసరిస్తామంటారు కొందరు. నాటక రచనల్లో సంస్కృతవాఙ్మయం వలెనే నవలల్లో పాశ్చాత్యవాఙ్మయం ఆదర్శం కాదగ్గదేమో!

మననవలకు యిది లక్షణమయింది. — నెలకీబకనవల. కొంచెం భాషాపరిచయం కలవాడు (ఎప్పుడూ వాడికి డబ్బుయిబ్బందే గనక) వ్రాస్తే, ఒకవందరూపాయాలు. అపైన పెట్టుబుక్కుకమిటీవారు అనుగ్రహిస్తే మరిచాలుగు పైసలు.

ఒక్క నవలే యేమిటి ? భావకవిత్వంతప్ప తక్కినవాటికి అన్నింటికీ యిదేదశ పట్టింది. ఫలాపేక్ష లేకండా సృష్టించినశిల్పం సర్వోత్కృష్టంగా వుంటుందనిపూహ.

ప్రతివాఢూ రసవంతంగా వ్రాస్తామనీ నిజంగా శ్రోతమార్గాలు తొక్కుతున్నామనీ. అందుచేత నిజంగా శ్రోతమార్గాలుపోయే దివ్యలకు ఈసుట్టంలో ఆకా అంటూ లేదేమో!

స్వతంత్రత కల దేశాల్లో పాశ్చాత్యభాషలో కవికి మంచిపుద్యోగం ఇచ్చి పాలకులు గౌరవిస్తారు. మనదేశంలో దేశభాషకూ ఆకవికీ పాలకుల ఆదరణ లేకపోవటానికి ముఖ్యకారణం రాజభాషకాకపోవటమే.

భాగము.

ఇంకా కారణాలు వున్నవి. దేశంలో చదువుకున్నవాడూ అంటే ఇంగ్లీషు చదువుకొన్నవాడే. అతనికి కీట్సు షేల్స్, షెక్స్పియరుల పరిచయం వున్నంతగా పోతన్న పెద్దన్న తిక్కన్నల పరిచయం లేదు. కాని ప్రకృతం కవిత్వం ఆడరించాలిశింది అతను.

ఇక నేటిపండితులు. వారికి తెలుగుమీదకన్న సంస్కృతంమీద గౌరవం. ఏదన్నా క్రొత్తత్రోవ అంటే అట్లా పూర్వం వుండాలి. ఆస్వాదది రైటూ. కావ్యానికి మొదట మూడవకంటిమంటవుంటే అశ్లేలం. పూర్వకవి ఇల్లాగే వర్ణించాడు అంటే ఒప్పుకుంటారు.

*

స్వేచ్ఛ తాకికజ్ఞానం చురుకుదనం సామాన్యంగా రాజభాషని ఆశ్రయించి వుంటవనీ, ఆరాజభాష మనమాతృభాష కాకపోవడంవల్ల యిట్లావుందనీ కొందరు. ఇంగ్లీషుచదివినవారికి భాషాప్రయోగపద్ధతి తెలుసు. పండితులకు పూర్వమార్గాలూ జాతినత్వాలూ తెలుసు. ఇవిరెండూ భిన్నంగా నడిచినన్నట్లు ఇంతే అనికొందరు.

*

ఇంతకన్నా పెద్దకారణం పత్రికాధిపతులనీ, ఇతర దేశాల పత్రికాధిపతులు పండితులూ రసజ్ఞులూ అనీ, రచనలన్నీ వాళ్లదగ్గరకి వస్తే మంచివి స్వీకరించి చెడ్డవి తిరస్కరిస్తూ, దేశంలో రసజ్ఞత్వం కలిగించి పాఠకులకు త్రోవచూపిస్తూ వుంటారనీ అంటారు. మనదేశంలో పత్రికాధిపతులు ధనవంతులు. పాశ్చాత్యభాషాసంపర్కంవల్ల భాషాదార్యం వారికి వుండవచ్చు. కాని దేశభాషతో తగినంత పరిచయం లేకపోవటం లోపం.

దీనివల్ల రచయితలూ పత్రికాధిపతులూ పాఠకులూ అసమర్థులని కాదు. సమర్థులసంఖ్య చాలాకొద్ది అనే.

~

మనపూర్వాధునికకవులు ఇతరదేశ పూర్వాధునికకవులతో తూగలేరని కొందరివుద్దేశం. కవిత్వం దేశకాలపాత్రాని అనుసరించి వుట్టు

తుంది అంటారు. షేక్స్పియరు తెలుగుదేశంలోనూ, తిక్కన్న ఇంగ్లండులోనూ పుట్టడం ప్రకృతిధర్మం కాదేమో! ఎక్కడా కవులు కొద్దిమందే. వారిలో శక్తి వుంటుంది. అది తెలుసుకుంటే చొర్రెన్నప్పటి వస్తుంది. ఇది ఆంధ్రులకు కూడాను.

*

అసలుమనదేశం అస్వాతంత్ర్యం వుందంటే మనభాష యూనిటీలో వుండటమే కారణం. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంలో ఇంగ్లీషు ప్రధానభాష అయితే ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంలో తయారయినవిద్యార్థులు ఆంగ్ల భాషాభిమానులే అవుతారు. కవిత్వం ఎప్పుడూ సంఘమతాచారాలని రిమ్యంగా వ్యాదయాకర్షణగా చెబుతుంది అంటారు. ఆ కవిత్వం చదివితంటే ఆ సంఘమతాచారాలయందు అమితయిష్టం వుంటుంది. ఇక సాతనప్రియులు తిన్నయిలే.

మనమతంకన్న ఏమాత్రంసంస్కారం వున్నా, తక్కినమతాలు సులభంగా అర్థమవుతే. ఒకటిబాగా క్లింఛుకొన్నతరువాత రెండోదానిమీదికి బుద్ధి చాలా ఆలోచనాత్మకంగాని పోదు. షేక్స్పియర్ ని చదివితరువాత ఛ! మనవాళ్ళమీదనిపిస్తుంది. వాళ్ళ దేశం అన్నా వాళ్ళ సంస్కారాలన్నా ఆ చూసినా పొగుతుంది. అట్లాగే తిక్కన్న పోతన్నలనే మొదటయెఱిగివుంటే ఆ ఆభిమానం ఇక్కడ ప్రవహిస్తుంది.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంలో చదివినవిద్యార్థులందరూ షేక్స్పియర్ షేల్లెలకుమల్లే తిక్కనాదులయ్యారు గౌరవంకలవాళ్ళయి పీల్చిల్చి అట్లా తెలుసుకుంటే మరునిమిషం ప్లీకి స్వరాజ్యం కావద్దూ. మాతిక్కన యితవాడని యితరదేశాలవాళ్ళకి చూపించవద్దూ.

కాస్తలని అడిగారట ఎవరో? ఒకవేళ వదలిపెట్టాలన్నోమో హిందూ దేశంవదలికొంటావా? షేక్స్పియర్ ని వదిలిపెట్టావా అని. హిందూదేశమే వదిలేస్తానన్నట్టే. అది సారస్వతం రుచి! ఇదే ఇప్పటికీ గ్రున్నీ అడిగితే తిక్కన్ననే

భావం బ్రతుకుమీద అధారపడి వుంటోంది. ప్రతిఆంధ్రుడి బ్రతుకు ఇంగ్లీషు ఆక్రమిస్తే, “ఆంధ్ర”భావం ఎక్కడ?

ఆంధ్రుడికే మానసికశారీరాలు భిన్నంగావున్నై. ఇంతట అధమం భావాన్ని అయినా కాపాడితే మెలుగని తోస్తుంది.

స్వాతంత్ర్యమంటే యేమిటి? సంఘమతాచారాల్లో వ్యవస్థవుండటం, వ్యక్తిత్వం చావకుండా చూసుకోటం. ఈసంఘమతాచారాలకి ప్రధానజయస్తంభం సారస్వతం. ఆసారస్వతాన్ని ఎండగడితే చైతన్యం పోతోంది.

*

ఈ శారీరిక మానసిక మార్గములభిన్నత్వం ప్రతిబింబంలాగా మనందినమూ పోయే నాటకాలు విస్తృతంగా నూచిస్తున్నవి.

నాటకంహాలునిండా విచిత్రమైనబొమ్మలు. అవి గ్రీకు దేశపుస్త్రీల బొమ్మలు. తెరలన్నీ ఆడేనాటకాలకు సంబంధించనివి. ఆడేనాటకం తెలుగునాటకం వెనకితెరా అదీ ఇంగ్లీషుహంగు.

నేత్రం వాంఛించేది వకటి. మనస్సు వాంఛించేది వకటి. దువ్యంతుడ ముందరే ఇంగ్లీషుడాన్సు. నలుడివేషం నేటి ఒకమహారాజాఖత్తు. ఈనల్ల పెదవులనలుడూ యెఱ్ఱకల్లనలుడేనా కలినాశకుడుగా కీర్తింపబడ్డనలుడు? ఇందుకే సంప్రదాయం తెలియాలి అంటారు.

*

ఏకగత్తుకైనా జీవితానికయ్యేభాషే పరిగ్రహ్యం. ఇక మనదేశంబాగు పడాలంటే తెలుగుభాషే జీవితానికయ్యేభాష కావాలి. తక్కినవన్నీ తరువాలి.

వి. స.

శ్రీశివాజీమహారాజు జన్మించి ఇప్పటికి నూడువందల సంవత్సరాలైనది. ఈవిషయము దేశీయులకు జ్ఞాపకము చేయడానికిన్నీ, ఆయన పవిత్ర జీవితము వల్ల దేశానికి కలిగిన మహోపకారమును స్మరించడానికిన్నీ, ఈమధ్య గొప్పఉత్సవాలు చేశారు. ఈవిధంగానే 1922-వ సంవత్సరములో రాజమహేంద్రవరములో 'ఆంధ్రదేశైతిహాసికమండలి' వారు రాజరాజనరేంద్రుని పట్టాభిషేకమహోత్సవమును జ్ఞప్తికి తెచ్చినారు. ఏజాతిఅయినా తరించడానికి వీరారాధన చాలా అవసరము. అందులో ముఖ్యంగా వరాధీనమైన జాతులు ఇట్టి ఉత్సవాలు తప్పకుండా చేయాలి.

శివాజీ 1627 లో జన్మించాడు. అప్పటికి అనేకవందల సంవత్సరాల క్రిందనే మహారాష్ట్రులు స్వరాజ్యమును కోల్పోయినారు. హిందూ రాజ్యాలలో మేటిఅయిన విజయనగరసామ్రాజ్యము అంతరించినది. మరల మహారాష్ట్రల సూజమాన్యము క్రింద ఇంకొక హిందూసామ్రాజ్యమును స్థాపించి హిందూధర్మమును ఆచారమును ఉద్ధరించినవాడు శివాజీ. ఒకవంద సంవత్సరాలు గడిచేటప్పటికి, అనగా 1727నాటికి మహారాష్ట్రసామ్రాజ్యము భరతవర్షమంతా వ్యాపించినది. 1827నాటికి పీష్వాల్పప్రతిభ అంతరించి, ఆంగ్లేయరాజ్యము కైకివచ్చినది. 1927లో హిందువులు మహమ్మదీయులు తమభేదాలు మరిచిపోయి, శాంతిమార్గాన స్వరాజ్యము సంపాదించడానికి యత్నిస్తున్నారు. కాబట్టి, శివాజీ హిందువుడై చా, ఈఉత్సవాలలో అందరూ పాల్గొంటున్నారు. శివాజీ, అక్కరు వంటి మహాపురుషులు భారతీయవీరులేగాని, కేవలము హిందూ మహమ్మదీయులుకారు. శివాజీవంటి వీరులు, జీజా బాయివంటి వీరమాతలు ఎందరో బయలుదేరాలి. మహారాష్ట్రులు ఆంధ్రులకు అనేకవిషయాలలో దగ్గర వారు. అందుకనే మొన్నటి ఉత్సవాలు ఆంధ్రదేశములో బాగా జరిగినవి.

సమగ్రమైన విశ్వాసపాత్రమైన భారతవర్ష చరిత్ర రచించడానికి దేశీయ వ్యదితు లంతా పూనుకోవాలి. మనదేశములో ఆంధ్రులు మహారా

ప్రస్తుతి, వంగీయులు, అనేచాలా ఉజ్జాతులున్నవి. ప్రతివారున్నా తమ ప్రాంతానికి సంబంధించిన చరిత్రను చక్కగాశోధించి తమభాషలోనే కాకుండా ఆంగ్లములో కూడా ప్రకటించాలి. ఈసందర్భములో మహారాష్ట్రీలు చేసినకృషి చాలా ప్రశంసింపతగ్గది. రాజవాడీ, నర్మేశాయి, పరసనీన, మొదలైనవారు ఎంతో శ్రమపడి తమప్రాంతీయచరిత్రకు ఆధారములైన ఉత్తరాలు, దస్తావేజులు, వంశావళులు, ప్రకటించారు. ఇతర ప్రాంతాలవారు కూడా ఈవిధంగా కృషిచేసినట్లయితే కొద్దిసంవత్సరాలలో నిజమైన దేశచరిత్ర బయలుపడుతుంది.

ఆంధ్రచరిత్రకు ఆధారభూతములైన శాసనాలు, కయసీయతులు, వంశచరిత్రలు, ఏమూలలోనో అణగివున్నవి. కొద్దిమంది పరిశోధకులకు మాత్రమే పాటినిగురించి తెలుసును. సామాన్యముగా చదువుకున్న ఆంధ్రులందరికీ అందుభాటలో ఉండేటట్లు ఈపత్రికలో కొన్నిటిని ప్రకటించ దలచినాము. అంతేకాక పరిశోధకుల వ్రాతలను ఉపయోగించి సులభముగా విషయము తెలిసేటట్లు వ్యాసములు కూడా ప్రకటించాలి. భారతభాగవతాలు ఎంతశ్రద్ధగా చదువుతారో దేశచరిత్ర కూడా అట్లాచదివేటట్లు రుచి కల్పించాలి. ఈప్రయత్నానికి అంతా తోడ్పడుతారని నమ్ముతున్నాము.

ధరణికోటదగ్గర కృష్ణానదీతీరమున ఒకచలువరాతి స్తంభం ఉన్నదనీ దానిమీద శాసనాలు ఉన్నవనీ గుంటూరుకలెక్టరుగారు గౌర్నమెంటు శాసనశాఖవారికి తెలియజేశారట. అందుమీదట శాసనశాఖవాడు ఆప్రదేశానికి వెళ్లి ఆపురాతన స్తంభం పరీక్షింపగా దానిమీద క్రీస్తుశకం మూడునాలుగు శతాబ్దాలనాటి బ్రాహ్మీలిపి శాసనం కనిపించినదట. ఆకాలంలో అమరావతికి వచ్చి బుద్ధదేవుని నందర్పించి దానధర్మాలుచేసిన బౌద్ధయాత్రికులపేర్లు ఆశాసనంలో ఉన్నవట. గౌర్నమెంటు శాసనశాఖాధికారికి తెలియపరిచి చెన్నపురి శాసనశాఖవారు ఆప్రాచీన స్తంభాన్ని కష్టపడి చెన్నపట్టణం (మ్యూజియము) చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాలకు తరలించారట.

ఆంధ్రులకళాకౌశల్యానికి అమరావతీస్థూపమే పెట్టిందిభిక్షు. ఆంధ్రులశిల్పకళానిపుణతకు అదిబిక్కుటే ఇప్పటికీ తార్కాణంగాఉన్నది. ఎంతశిథిలావస్థలోఉన్నా, దానిలోనుంచిఅందమైన శిల్పాలుగల రాష్ట్ర స్తంభాలూ అన్నీయిదివరకే లండను చేరినవి. మిగిలినవి చెన్నపురికివచ్చినవి. ఇంకా అక్కడక్కడ చెదరిపోయి ఇట్టిస్తంభాలు బయలుపడుతూ ఉంటే వాటినికూడా పున్నచోట పుంచకపోతే మాన, తుదకు బెజవాడ మొదలగుచోట్ల అయినా పుంచక చెన్నపట్టణంతోనుకు వస్తున్నారు. ఇదిచాలా అన్యాయం. ఇట్లు చేయడంవల్ల ఆంధ్రులు ప్రాచీన వస్తువుల విలువ తెలియనివారనీ, ఆంధ్రదేశంలో అట్టివాటిని ఉంచడానికి తగినస్థలంలేదనీ—ఇట్టి అభిప్రాయాలు కలుగుతవి. అదిన్నీకాక అటు వంటి ప్రాచీనవస్తువులు ఆంధ్రదేశంలో ఏప్రాంతలదొరకినా, వాటిని చెన్నపట్టణంచేర్చడం ఆచారమైనది. ఇదిచాలా కూడనిపని. ఆంధ్రులు ప్రత్యేకరాష్ట్రం కావాలని వాదిస్తున్నారు. శాసనసభలోకూడా ఆంధ్రరాష్ట్రానికి ఆమోదంవచ్చినది. ఆంధ్రులకు ప్రత్యేకం విశ్వవిద్యాలయంవచ్చినది. చెన్నరాజధానిలోనుంచి ఆంధ్రరాష్ట్రాన్ని విడదీసే కాలంసమీపిస్తున్నది. పంపుళ్లు అన్నీజరిగిపోతున్నవి. ఇట్టిసందర్భాలలో ఆంధ్రదేశపు ప్రాచీనసంపదను చెన్నపట్టణం చేర్చడము కేవలము అధర్మము. ఇట్టివి బెజవాడ మ్యూజియములోనే పుంచుటకు ఏర్పాట్లు చేయుట యుక్తము. ఇకముందైనా ఇట్టివిషయాలలో గొర్న మెంటు వారు ఆంధ్రులపట్ల ఉదారబుద్ధితో వర్తించడము యుక్తము. కో. తా.

ఫలశ్రుతి

౧

- అంతశ్రమపడి పావన మభ్రగంగ
ధారుణిక తెచ్చినాడు భగీరథుండు
అంత మథించి ఈ శరత్సౌఖ్యము
• అమృతభాండమ్ము పడసినా రమరవర్షలు.
మత్స్యరానేక పుణ్యజన్మములు పండి
• జాహ్నువీస్వచ్ఛపును సుధాస్వాదుమూర్తి
: వైన నీదివ్యసాన్నిధ్య మంటుకొంటి
పుడిమికి స్వర్గమున కొక్కముడిరచించి.
ఇంత కాలమ్ముగా నాకదృష్టము లయి
ఎన్ని ఆనందధామమ్ము లీ యనంత
భవనసంధుల భాసిల్లు నవియు నేడు
మర్పదాక్రాంతములు భవన్మహిమజేసి.

మునుపు పద్యమ్ము వ్రాయుటయనిన గుండె
చీల్చుకొనినెత్తురుల్ బయల్ జన్మోననుట
ఇప్పుడు పద్యమ్ము వ్రేమపొంగించుకొన్న
నా నవానందవాహినిలోని నలును.

మునుపు పద్యమ్ము వ్రాయనిదినము లేదు
ఇప్పు డానందపరమార్థ మేలుచున్న
నాదుహృదయాంతరాళమ్మున ధ్వనించు
అసలు పద్యమ్ము వచ్చిన దని సతమ్ము.

3

ఈయగమ్య పర్వతే పంక్తు లెక్కివచ్చి
 నీ గృహప్రాంగణమ్మున నిల్చినానీ
 నాయెడద సంశయావిష్టమై యెఱుంగ
 బడని యర్థమ్ము లైన నీభావగతుల
 పరమపదనాగుకొఱకు పార్వతియుబోలె
 నాకొఱకు యోగముద్ర నున్నావు నీవు.

౪

నీతోడ తలాడగా శయినింప గలిగి
 దేవి! నాజన్మమున్ సమర్థించినాను
 ముక్తి నీమంతినీత్రపాముగ్ధ పరద
 హస్తవలయితుడౌ పరమాత్ముబోలి.

నాయని నుబ్బగావు.

వేంగిక్షేత్రము

ఏరాజు పంచెనో యిచట శౌర్యపు పాయసమ్ములు నాగులచవితినాళ్ల
 ఏయెట్టసంజలో నెలమి పల్లవరాజకమణులు కాళ్లఁ బారాణు లిడిరొ
 చిత్రరథస్వామి శ్రీరథోత్సవములోఁ దెలుగు పిల్లలుకత్తి త్రిప్పిరెపుడో
 ఏరెండు జాముల యినునివేడిమి వచ్చి కలసి పోయెనొత్రిలింగప్రభువుల

నాజగచ్ఛేయసంబులై యురుతొంటి

వేంగిరాజుల పాద పవిత్రచిహ్న

గర్భిత మై న యీభూమిఖండమందు

సశ్రువులు జూర్చి జీవచ్ఛవాంధ్రజనులు.

ఇట వేగీశుల పాదచిహ్నములు లేవే! లేవుపో! భావనా
 స్ఫుట మూర్తిత్వమునైనఁ బొందివు నెవో పూర్వాష్టామస్కాలపు
 ఘటికల్ గర్భమునం దముచ్చుకొనియెం గాబోలు సీపల్లెచో
 టట లోకాద్భుతదివ్యదర్శనమటే యాహోగ మేలాటిదో.

నీయతుల ప్రభావ మహానీయత వేంగిపురాధిరాజమా!
 ఆయతధర్మమూర్తులు మహాత్ములు వారలు బ్రహ్మకోశగో
 పాయిత లాంధ్రపల్లవనృపాలురహ్నుకృతి వ్యాఘ్రగర్జన
 నై యరిలోకభీకర మహాద్భుత శౌర్యనాకృతిం జనె

ఈ నాపదార్పితక్షోణి నేరాజు ధర్మాననంబుండి స్ఫుర్త్యర్థమనెనొ
 ఈనాద్యగావృతంబైన భూములలోన నేనె'ర్వధనులు శిక్షింపఁబడి
 ఈ నాశరీరము దివతళించిన గలి యెంత పౌరాతన్య మేచుకొనెనొ
 ఈ నాతనూపూర్ణ మైన యాకాశమ్ము నే'త్రుధ్వనులు శబ్దించినదియొ

అస్మదజ్ఞాతపూర్వదివ్యత్వ మొప్పు
 నీవునీతావనీఖండ మిచట నిలచి
 యస్వతంత్రత దొరలు నాఁఁఁగొంద్రశక్తి
 నన్నుఁగంపింపఁ జేయుచున్నది భృశమ్ము.

వేగిరాజ్యపు పల్లెవీధుల చెడుగుళ్ల నిపులఁ గవ్వించు శేరువులు తెలిసి
 ఎగురు గోడీబిళ్ల సాగసులొ రిపుశిరస్సుల బతులాడు శిక్షలకు డాసి
 చెట్టాడి యుప్పు తెచ్చిన నాడె'జాత్రవహ్యాహముల్పగిలించునొటపుగఱచి
 కోతికొమ్మచ్చిలో కోట గోడల కెగఁబ్రాకిలంఘించు చంద్రమణమెజిగి

తెనుఁగులంతఁజైయవి నేర్చుకొనియ యుందు
 రన్నగాఁ డెల్లుతల్లులు మున్ను శౌర్య
 రిస ముడిచి యుగ్గుఁ బాలతో రంగరించి
 బొడుక్కోయని పాపకే పోయును రిట.

శిలవోలె కదలంగ లేక హృదయస్నిగ్ధార్ద్రినద్భావనా
 ఘటై తిన్ముడనై పురావిదిత వేగీపూజ్య సామ్రాజ్యగా
 ధల యోజించుచు నాంద్రపల్లవనరేంద్ర శ్రీయశస్తస్సంభము
 బల నిల్పుంటిన యీపవిత్రధరణీభాగంబునం దీగతి

ఏదివ్యపూరుషు లీశాద్వలూకూర కేఖరమ్ముల లిఖించిరో! యివెల్ల
ఈ వాయుసీచిలో నేయప్పరస్సహజము నింపిరో గీతసముదయంబు
ఏదివ్యశిల్పు లీరోదధీకుహరాన వ్రాసిరో దివ్యశిల్పమ్ము లిన్ని
ఈ పథాంతరమునందే పురాణమునీంద్రసంతతులో ప్రశంసలు పొనర్తు

ఎటఁ గనినఁ బూర్వవల్లన నృపచరితలె
వ్రాయఁ బడి పాశఁబడి గీయఁబడి యుపస్య
సింపఁబడి శ్రోత్ర పేయమై చెన్నదాల్చె
నీయతీంద్రియశక్తి నాకెట్లు లభ్యె !

ఈపాలాలెంతచే వెక్కిరించుకొన్నవో గుండ్రవయ్య సముద్రగుప్తుడడలె
ఈనేల పావిత్ర్యమెంత కుంభించెనో చిత్రధన్వామి సేనలుకొనె
ఇట పల్లవలరాచయెలనాగ లేనతమ్ములు చేసిరో లచ్చి నిలకడ వడె
ఈకాశ్యపీంద్ర మేశరజ్జ్యోత్స్నలో పులకించెనో కీర్తి తెలుపు లూరె

ఇట నెచట త్రవ్వినను బంగారేనట యది
యెంతశ్రీయె ! యదెంత గాజ్యేంద్రయె ప
దానతనఖాగ్రపాతనిర్యన్నిధాన
మైన యీచోటనుపభోగ్య మయ్యె నేడు

ఈ పాదట : జరిగిచుచు సహనమహామహిమానుభావమా
నేపురస్థీకుల్లందొ చరియించుచు నింటి పటంచుఁ బారతం
త్రావతితుండ సమ్మును పురా మహదాండ్రమునకా స్వతంత్రుఁ
నేపురుషుడనో యుచు నీ భ్రమ సత్యముగాఁ దలంచుదుకా.

ఏపల్లవనృపాలు డెత్తినబాపుటా చాళుక్యనృపులరాజ్యంబునందు
 ఏదేశికవిఠ పాలించినకవిరాజు నన్నయ్య న్యాకరణంబునందు
 ఏయులిఁజెక్కునేర్పేలు మాహాశిల్పి గోదావరీనదీఘోషయందు
 ఏతోంటి తెలుగుల యెక్కువాచారమ్ము బలవన్నపుట్రసాభవమ్మునందు

సమసిపొయెనొ—ఉన్నతసామజంబు
 కొలను జొంబడి తమ్మియాదులను పెరికి
 వైచుటె యెఱుంగుగాని తత్పద్మగర్భ
 కేసర విమిశ్ర మధుసాగ్రియత గలచె ?

ఇమ్ముగఁ గాకుళమ్ము మొదలీవరకుం గల యాంధ్రపూర్వరా
 జ్యమ్ముల పేరుచెప్పిన వృదంతరమేలొ చలించి పోవు నా
 ర్ద్రమ్ముగు చిత్తవృత్తులఁ బురాభవనిర్ణయమేని ఎన్నిజ
 న్నమ్ములుగాగ సితసువుచక బ్రవహించునొ యాంధ్రరక్తిముల్.

ఇది వినిపింతు నంచు మగి నెంచెద మిత్రులకున్ గళస్థ గా
 ద్గదికము లోచనాంతబహుధాస్రుతి బాష్పనదమ్ము స్పందనా
 స్పదహృదయమ్ము నాపనికిఁజాలక చేసెడు నన్ను నింతగా
 నెద పదిలించుకొన్న దిదియెక్కడి పూర్వపుజన్మవాసనో !

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

క ల త ని ద ర

ఈరేయి నన్నొల్ల నేరవా రాజా!
యెన్నెలల సొగసంత యేటిపాలేనార?

ఆ కాశ మేమూలొ
అణగి పోయిన రేయి
యేటి శెందురుడల్లె
పొంగి పూవుల విలికి॥ ఈ॥

ఆ కాశ మావొరస
అడిలి పోయినరేయి
మాట తెరుగని పాప
యేటి గిలగిల సూపి॥ ఈ॥

ఆ కాశ మోలీరు
ఆవు లించిన రేయి
మిసమిసలతో యేటి
పసలతో నను సుట్టి॥ ఈ॥

యెలుతు రంతా మేసి
యేరు నెమరేసింది—
కలవరపు నాబతుకు
కలతనిద రయ్యింది॥ ఈ॥

ఒక్కతెను నాకేల
ఓపజాలని సుకము?
యారేయి నన్నొల్ల నేరవా రాజా!

నందూరి శుబ్బారావు.

కోకిలమ్మ పెల్లి

లేతబుర్రలు కోక్కిరిస్తే
అతగాళ్లతో యేమిగానీ
తాతతాతల నాటికతలూ
తవ్విపోస్తానోయ్-

ఉగులాడే కడలి తరగలు
నాగుబాముల కోవలల్లే
ఒడ్డుదాకా ప్రాకి ప్రాకి
ఒరిగిపోతా యోయ్-

ఒడ్డుదాకా అడివి అడివిలా
దొడ్డచెట్లున్నాయి, తరగల
పూగులాడే గాలిచేతా
పూగుతుంటా యోయ్-

అడవిలోనూ కడలిలోనూ
అద్దరా త్రిరివేళ అప్పుడు
తొగరుకన్నుల చుక్కకన్నెలు
తొంగిచూస్తానోయ్-

పొద్దుకూకే వేళ హడ్డన
ముద్దుముద్దుగ తిరుగుతూంటూ
సాగను నడకల గాలిపిల్లలు
నాకుపోతారోయ్-

నుల్లుతిరిగే కడలిసమూ
చూపుకందీ అందకుండా
తెప్పలేనుకు పామువడుచులు
లేలిపోతారోయ్-

ఒడ్డునే బంగారుచేలూ
ఒడ్డునే పూవులు చేత్తో
ఊరికే యిట్లంటే చాలా
లుబికి పోతాయోయ్-

*

నేనుచెప్పేకతలు జరిగీ
యెన్ని నాళ్లయ్యిందో అప్పుడు
మలలు పొదలూ కొండకొనలు
తెలుగునా డంతా.

కడలివొడ్డున పల్లెవొక్కటి
కలదు తే దున్నాడుదానికి
అప్పటికే యీ తెలుగులంతా
గొప్పయేకిమిల్లా.

వెదురులో ముత్యాలపేరులు
కదుగులో దారాల బట్టలు
ఎదురుగా నెలపొడిచినట్లే
ఏపుమీరేడోయ్-

దొడ్డదొర అతగాడినేలలా
ఎడ్డెననులే ఛేయరెవ్వరు,
దొంగనాగరికతలూ దేశం
తూలిపోలేడోయ్-

ఉన్నవాళ్లకు ఎంతనేలా
దున్నకుంటే చాలుతుండో
మించిముట్టరు కూడపైనా
చిన్నచెక్కయినా,

కోకిలమ్మ పెళ్లి.

మిగిలినా అడవులు కొండల
కెగురుతూ మబ్బులకన్నెల
తగులుతూ తరిలోన వానలు
కురుస్తుంటూ యోగ్ -

అందరికి కావలసినంతా
వుంది యెప్పురితోడ నెవరికి
నెన్నడూచూడలేమన్నా
చిన్నితగవైనా

14

*

ఆదొరకి కూతుళ్లు ఇద్దరు
మోదుగులు పూశాయి పెడవులు
హరిపేరులు చిలకతల్లి

కోకిలమ్మానూ.

కోకిలమ్మా నెల్లనీదీ

చిలకతల్లి పచ్చనీదీ

చిలకతల్లికి కోకిలమ్మకు

ఎప్పుడూ పడదూ.

చిలకతల్లి చిన్ననాడే

పలుకమొదలెట్టింది ముద్దుల

మొలకలై తండ్రికి మేనూ

పులకరించింది.

17

ఎన్నోయేళ్లు పచ్చిరాయీ

కన్ను లింతగ తెరిచినాడీ

పాపమేమో కోకిలమ్మకు

మాటలేరావు.

చిలకతల్లికి రంగురంగుల

చీరలూ తెస్తాడుతండ్రి

కోకిలమ్మను ఊరికేనే

కోపపడతాడూ.

చిలకతల్లి సవ్విపోతే
తండ్రిమారూ పలుకకుంటే
తల్లివంకా చూచి కోకిల
తెల్లపోతుంది.

చిలకతల్లి వెక్కిరిస్తే
తండ్రివచ్చి కసురుకుంటే
తల్లివెనుకా దాగిపోతూ
తల్లడిలుతుంది.

తల్లియేమీచెయ్యలేకా
తానుకూడా విసుక్కుంటే
కోకిలమ్మా లోనలోనె
కుమలిపోతుంది.

రోజురోజూ కడలి తరగల
రోదలలో కలసి యేడుస్తూ
నురుగులోపల వట్టి చూపులు
నిలిపిపోతుంది.

అడివిలో యెచ్చెట్టుకిందో
అంతయెగ్గు లలచుకోనీ
కూరుచున్నది కూరుచుండే
కుంగిపోతుంది.

చెట్టుతోనో పుట్టుతోనో
చేప్పకుండా మన్నగానీ
ఎట్టివాడోవాడు నోరూ
పెట్టలేదాయే.

కొండవాగుల్లోను ప్రాద్దూ
గూకులూకూర్చుండి యిగకలా
గూళ్ళులేనీ పిచ్చికలకీ
గూట్లు కడుతుంది

కొండవాగులవెంట పోతూ

కొండపువ్వులవంక చూస్తూ

ఎంతపొద్దోయినాగానీ
యింటికేపోదూ.

ఒక్కొక్కప్పుడు తెల్లవార్లు
అడివిలోనే వుండి పోతే

తల్లి ఊరక తెల్లవార్లు
తల్లడిలుతుంది.

24

వానరోజులు వచ్చిపోగా
చలిపగళ్లు సాగిపోగా
ఆకురాలుట ఆగి చివురులు
జోక తాలాచాయి.

చివురులూ కొమ్మలూ చివర
గుబురులై గుబురులూచివర
పూవులూ నాలుగువైపుల
బుగులుకొన్నాయి.

చివురులో యీ నెల్లె పసిడిక
పూవులోతే నెల్లె పలపల
చిలకతల్లికి కోకిలమ్మకు
వయసు వచ్చిందీ.

చిలకతల్లి చదువుచూచీ
చిలకతల్లి సొగసుచూచీ
గాలిపిల్లలుకూడ లోపల
కలతపడ్డారూ.

చిలకతల్లి అందమంతా
చిందిపోయీ అన్నివైపుల
కనుల చూడనివారుకూడా
అనుకునేవారే.

చెట్లరాణీ తలాడినూ
చిలకతల్లి వోనుకతలే
నింగిలో దవ్వున యెచ్చటా
పొంగిపాడిందీ.

పొద్దుకూకే వేళ తిరుగుతు
ముద్దులొలికే గాలిపిల్లలు
చిలకతల్లి అందమెప్పుడూ
వొలకపోస్తారు.

ఎల్లవారూ చిలకతల్లి నె
పెళ్లికై కోరారు, తండ్రి
తల్లిమాత్రము పిల్లదానీ
కిళ్ళకాస్తారూ.

కడలిఅడవులజెండ్లు తమలో
కలుపుకుంటారేము అస కుని
గడపదానీ చిలకతల్లిని
కడలిపోసేనూ.

ఇంటిముంగిలి దాటనికా
ఇంటిపనులూ చేయనీకా
కింటికీతెప్పాకి మల్లే
కాచుకుంటారూ.

చిలకతల్లి సొగసువాకలు
చిలపల్లె పలపల్లె యందపు
మొలకలై తేనెలాచినుకులు
గలపరించాయీ.

చిలకతల్లి అందమేమో
చిలకతల్లి పెళ్లియేమో
లిల్లితండ్రి కోకిలమ్మను
బాచినే పోరూ

ఒక్కమధ్యాహ్నంబూసందున
చెక్కులను అండలప్రభలవి
పక్కటిలబ్రాహ్మణుండొక్కగు
డక్కడికి వచ్చెన్.

కోకిలమ్మపెళ్లి.

౧౯

చిలకతల్లి తల్లితండ్రులు
చేరవచ్చి అతనికోసము
కోరినట్టివి యన్నియిచ్చి
ఆడరించారూ.

వేదపససలు చెప్పుకుంఘా
వాదములకూ కాలు త్రవ్వఘా
ఆయనా తెలుగురాజుంటో
ఆగివున్నారూ.

అతని వేదధ్వజులువింఘా
అతనివర్చెస్సంకంఘా
చిలకతల్లి అతనితనలో
నిలిపివేశింది.

సంగతంతా తెలిసి జేడూ
పొంగిపోయాడేమొకానీ
తల్లికిచిలకతల్లంటే
వెళ్ళుకొచ్చింది

45

కోసలందూ అడవులందూ
కోకిలమ్మా తిరుగుతోంది
ఎంతయేడుస్తోందో తల్లి
యింటికేరాదూ
ఏయెఱుంగని నేలవాడో
యింటికొస్తే వాడిమీదా
చిలకతల్లి వలిపు తానూ
నిలిపివేశింది.

కోకిలమ్మాయింటికైనా
రాకఅడవుల్లోని తిరుగుతు
పోకిళ్లమారైంది తల్లికి
కాకపోయింది.

అడవులెంటాకోసలెంటా
బుడబుడాచను సెలలవెంటా
అడుగులూ తడబడావెదకుతు
నడిచిపోయింది.

రెండునాములవేళపులులూ
పండుకునిరోప్పేటి నీడల
గుండెగుబగుబలాడ పోయీ
కూతు వెదికింది.

పద్మపులులు సివంగులూ ద
ప్పికిలుతీరగ నీరుత్రాగే
కొంగత్రోవలసెల మొదల్లా
తొంగిచూశింది.

అడవిమెకములు తిరుగులాడే
ఎడములేనీఅడుగులాప్పే
అడవిలోపలి త్రోవలెల్లా
తడివిచూశింది.

పద్మపులులనుకూడ చంపీ
పీల్చిపిప్పిగ చేసివేసే
అడవికుక్కలు ప్రాకులాడే
కడలు చూశిం.

లేళ్లనూతిని కొండసిలువలు
కల్లుమూసుకు నిదరపోయే
చిల్లడడవిలొ వున్నగుంటూ
వెళ్ళి చూశింది.

ఎచటపోయీవెదికినానూ
ఎందులేదూ కోకిలమ్మా
ఎచ్చటుందో తల్లిగుండె
లోపలియింద.

ఒక్కసెలయేట్లోకివెరూ
మిక్కిలీపోయినాముషిగో

ప్రక్కచెట్టు క్రిందకూర్చుని
నుక్కిపోయింది.

తల్లి పెనకాయితనేపూ
మెల్లగావస్తూ కోకిల
తల్లిబాధాకళ్ల చూశీ
గొల్లుమన్నాడీ.

ఉరుములా వురిమింది కోకిల
మెరుపులా మెరిసింది కోకిల
వాక్కగంతున తల్లివొళ్లో
వాచ్చిపడ్డాడీ.

తల్లిబిడ్డను బిడ్డతల్లిని
కళ్లుమూసుకు కొగిలించీ
ఒళ్ళు తెలియక చెట్టుమొదట
ఒరిగిపోయారూ. ౨౧

*

ఒరిగిపోయినతల్లిబిడ్డా
ఒరిగినట్లు అయిరి గానీ
ఒక్కనాలేచి కళ్లూ
తెరవనేలేదూ.

తల్లి బిడ్డలప్రేమలంటే
యిల్లాగువుండాలటంటూ
మెల్లిగాపాడింది అడవిలో
పిల్లసెలయేరూ.

తల్లిబిడ్డలప్రేమలంటే
యిల్లాగువుండాలటంటూ
కాసలోనీటిగలన్నీ
కదలులాడాయీ.

తల్లి బిడ్డల ప్రేమలంటే
యిల్లాగువుండాలటంటూ

గాలిపిల్లలు వెదుళ్లలో రా
గాలుతీశారూ.

తల్లిబిడ్డలప్రేమలంటే
యిల్లాగువుండాలటంటూ
ప్రకృతిదేవీవొళ్ళు తెలియక
పాట పాడింది.

*

ఎప్పుడూ గిలకల్లె అడవిలో
ఎచటచూస్తే అచటవుండే
చిన్నికోకిల లేకఅడివీ

చిన్నివోయింది
కోకిలమృతానమాడని
కోకిలమ్మా పుక్కిలించని
అడవిలోపలి పూటయేటికి

అందమేలేదూ.

కోకిలమ్మా చివురుకోయాని
కోకిలమ్మా పూలుతురుమని
అడవిలోపలిచిన్న చెట్లకు
అందమేలేదూ.

కోకిలమ్మా తిరుగులాడని
కోకిలమ్మా లేనిఅడవి
కోసలకుతోలుకారుఅందం
కొరతవడ్డాడీ.

తల్లి అంటే అంతప్రేమా
వెళ్లగక్కినకోకిలమ్మకు
చావులేదని మావిచివురూ
సాగులాడింది.

తల్లి అంటే అంతప్రేమా
వెళ్లగక్కినకోకిలమ్మా

మునిగిపోదని అడవిపూటా
ముర్ముడించింది.

తల్లిఅంటే అంతప్రేమా
వెళ్లగక్కిన కోకిలమ్మా
బ్రతికివస్తుందంచు అడిపి
పాటపాడింది.

ప్రాద్దుకూకేవళ వెన్నెల
ముద్దుగా కాసిందిజాబిలి
చావు లేనేలేదు ప్రేమకి
చావులేదండీ.

హానలన్నీ వెనకపట్టి
కోనలన్నీ నీకుపట్టి
అకురాటే కారుకూడా
ఆగిపోయింది.

చిన్ని మొగమున కుంకుమిడినా
కన్నె పేరంటాలిమల్లే
చెలుపుగా అడివంతక్రొత్తగ
చివురుతొడిగింది
గోదూమా వన్నెల్రాచల్లే
కొబ్బరీపాలల్లే ఆకపి
చిన్ని పూటావాదిగివాదిగీ
చెప్పువారికింది.

75

ఎక్కడో అడివిలో చివరా
చక్కగా సన్నగా యేవో
చిక్కనైనా తేనెపాటా
జీరువారింది.

ఆపాట వింటూనే అడిపి
అడివిగా నిలువెల్ల పోయిన
వొక్కచుట్టవచ్చినట్టూ
పులికిపడ్డాది.

సన్నగా పోతున్న పూటా
జాలుబాలింతై వెడల్పై
పట్టలేకా ఓర్పు జలజల
పరువులై త్తింది.
కోకిలమ్మా అదుగొమళ్ళీ
కూసెనంటే కూసెనానీ
వచ్చెసంటే వచ్చెనానీ
బ్రతికెనంటే బ్రతికెనానీ
2 శ్లో తెలియక అడవిపూటా
పొర్లి పోయింది
చెన్నుతరుగని మావిమోకా
చివురుతొడిగింది
అంతలోపల నడవికందం
అతిశయించింది.

౪౦

అంతలోపూవుల్ల తేడా
వంతవంతల సాకులేలిక
చెక్కులా నవ్వులూ చిలుకుతు
చేరవచ్చాడూ.
ఏడాదికొకసారి వస్తా
జేడాదికొకసారి తెస్తా
డెన్ని పువ్వులు అతనివేనూ
వన్నెలూ చిన్నెల్.

వ, చచ్చవటయ్యూ పూలతేడా
తె, చచ్చవటయ్యూ పూలరాజా
నీవుతెచ్చిన పూవులేకా
నికల కిస్తామూ.

కోకిలమ్మను ముద్దుపెళ్ళీ
కూతురును చేస్తాము పెళ్ళీ
కొడుకునూ చేస్తాము నిన్నూ
కూర్చివేస్తామూ.

కోరినీఅందానికి మా
కోకిలమ్మ గొంతుకునకూ
సొగసుచేతా పాటచేతా
తగే పోయిందీ.

రావయ్య ఓపూలరాజా
రావయ్య ఓఅండగాడా
కోకిలమ్మకు నీవు నీకూ
కోకిలా తిగునూ.

వారిపెళ్లికి అడివిఅంతా
తోరణాలైనాయిచివురులు
కాపలాకాసినైపులులూ
గండశిలలందూ.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ.

సన్నాయిపాడింది తెల్లని
సన్ననీసెలపూట పూలా
వెన్నెలై ప్రకృతి తల్లెమో
కన్న తెరిచిందీ.

పూలనోనలు కురిసినై, తే
నేలపాటలు పిరిసినై, అం
దాలత్రోవలు వెలిసినై, రాజ
నాలు పండినవి.

చిలక తల్లి మహాస్వయంబుస
నిలచినవి సాంస్కృతిక వాక్కులు
కోకిలమ్మా తెనుగుపలుకూ
కూడబెట్టిందీ.

సంజయరాయపాఠము.

కవిబ్రహ్మతనభారతములో సంజయప్రతిమను మిక్కిలి సుందరితో సృష్టించియున్నాడు. సవ్యకాష్ట్రపారంగతుడను, వేత్తయు, రాజనీతి విరుదు యగ్రముహూర్తే సంజయపాత్రను స్వయముగ ధరించి ప్రవర్తించితిట్లు గనుపడుచున్నది. ఈ సమయశబాసుడు గాఢపోయినా తన భీశక్తిచేత రారాజుయొక్కసభలో గౌరవ స్థానమును పొంది ధృతిరాష్ట్రచక్రవర్తికి చెలియై, అంతరింగికసచివుడై కారవరాజ్యరథమును భీష్మవిదారులను దీటుగ నడిపి యున్నాడు. కారవరాజ్య నౌక శుపానులో చిక్కికొని క్లిష్టపరిస్థితులలో నుండగా సామిపాయమున దానిదరి జేర్చుటకు వలయునుపాయము గల కర్ణధారు డితడేయని విశ్వసింపబడుట యాతని భాగ్యముగా! పాండవపక్షమున శౌర్యమునకును ఖిద్యమునకును దీటుయి, ఆకాలపు రాజ్యతిరిష్ఠుల కల్ల మేటయై, శ్రీకృష్ణుడున్నాడు. ఏకాలమునందును ఎవ్వరికిని తీసిపోని కార్యచతురుడు ధర్మరాజు. ఈయిరువురు నిట్టలను డిక్కినట కర్నూడని ప్రజ్ఞాచక్రుడగు ధృతిరాష్ట్రునిచే బంధపడినాడు సంజయుడు. ఇకవేరు యోగ్యతాపరమ లెందును సంజయునికి?

సంజయునియొక పాండవుల కెట్టి యభిప్రాయము గలనో విచారింపము. ఇతడు శ్రీకృష్ణునకు విప్రుడు. ఈతని 'లెస్సరే' బద్ధులనునకు నచ్చినది. ఈ భయమును ప్రేమచేగల బాలసములట మఱియును ధర్మజానితోడి రాయబారి ముగించినవెనుక, నెలవు గైకొనుచు సంజయుడు 'నే నాడిన మాటలలో గలుగు లోపముల నైరింపుము' అని వేడుకొనుగా ధర్మజా డాడిన మాటలు గమనింపఁ దగును:-

గీ. పోయివత్తుగాక - యాయన్నయుండలు
విగన నాడి తీవు - విశదభంగి
నొక్కమాట యయిన - నుచితంబుగాని
గలదె యిట్లనంగ - వలయు నెట్లు?
ఎదురున్నరూపు వలకగ
మది గటకటిబడవు నీవు - దుర్లయమును బె
ట్టికమును బెండును నగు పలు,
కొదవను నీనాకకు న - యొన్నత యెపుడున్.

క. నీనొండెచిదురు డొండెను
గావ్యయుగగాక యిట్టి - కార్యంబులనొక
రా మేల కలరె తగునా
రీవినయము నేర్చుకలదె - యితరుల కెదన్.

సకలధర్మవిప్రుడైన ధర్మజుని మనసున కెక్కునట్లుగా చురుములుగాక జుల్లుజుల్లులు లేక మాటలాడి జయప్రదముగ రాజుబాండుల జరిపి, స్వామికార్యమును నిర్వహించుకొన్నాడు.

సంజయుని రాయబారమునకు బంపునప్పుడున్న పరిస్థితుల ముందుగ చెలిసికొనవలసి యున్నది. బాధంబునకు పూర్వము కారవపాండవులు పైతృకమయిన రాజ్యమును చెరిగగంబుగా బంచికొని

కుడుచుచుండిరి. వెంటటి జాడమలో పాండవులు తమభాగము నోడిపోగా, కల్లాలముల నడంచుటకై ధృతరాష్ట్రము వారిభాగమును తిరిగి యిచ్చివేసెను. పునర్దూతములతో నోడిపోయినవారలు అజినవల్మలంబుల గట్టి, కంఠమూల ఫలాశక్తులై బ్రహ్మచర్యంబునం బండ్రించుకొని వనవాసంబు నొక్కయేడజ్ఞాతవాసంబును వేసి యందెఱుంగంబడిచేరి వెడియుం బండ్రించుకొని వనవాసంబును నొక్కయేడ జ్ఞాతవాసంబు నేయవలయు నని నిశ్చయింపబడినది. నీడిపోయిన వారి రాజ్యమేమి గావలయునో అందఱు జెప్పుబడలేదు. పాండవులు తమరాజ్యము నెవరికిని బహుగించ లేదు. ఒకరిని బెట్టి యేలించుకొనలేదు. తమకుగానిది యేమయినను సరియే యని యూహకుండి యుందురు. లేక పరులనుభవించుటకంటె బంధువులనుభవించుటయే మేలని తలంచి యుండవచ్చును. వనవాసము అజ్ఞాతవాసము ఎట్లా గడపఁబడినది. ఉత్తరగోగ్రహణసమయమున అర్జునుడు గుర్తింపబడినది. అప్పుడు దుర్యోధనుడు భీష్మదులతో జూచి, 'లూపదుమూడవయేటి కొఱంత గఱుగం బొద్దందు దన్నెఱింగించి కొనియె, ఎక్కువ తక్కువను నిరూపించి భీష్ములు దీని నిశ్చయింప నర్హు' లని చెప్పి, భీష్ముడు —

నీ. లేదండయేట నొ - క్కం డధిమాన మి

తెక్కినయన్నెల - లెల్ల గూర్చి

కొన బదుమూడుహోయములు దప్పక,

నిన్నటి తోడన - నిండె యంత

అని నిర్ధారణ జేసెను. కాని లూపీర్జును దుర్యోధను దంగికరించినట్లు గనుపడదు. పాండవుల పక్షమునుండి రాయబారిగా వచ్చిన ద్రుపదపురోహితునితో కర్ణుడు —

గీ. దీనశేమి తప్పు కానకు నేగిన

యంతఁడు సమయవృత్తి నాకమించి,

తండ్రిపాలు మాకు-దగునంచు నడియని

తనము చేసిరాక తప్పుగాక.

యని జూచి చెప్పగా, భీష్ముడు మరల

క. నరుడాలవెనుక వచ్చిన

గురురా జడుగంగ నీవు-గురుడును గృపుడున్

గురునుతడు వినగ వారల

చిరసమయము గెగుట-యేను జెప్పవె దెలియన్.

అని ఉత్తర మిచ్చియున్నాడు. ఇది యట్లుండె.

ఉత్తర వివాహ మయిన వెనుక విరాటుని మండించున బంధుజాలమంతయు సభ జేసి భావి కర్తవ్యమును చర్చించిరి సాత్యకి సహదేవుడు మున్నగుయువకులు ఖడ్గపాదము గావించిరి. ద్రుపదుడు బలరాముడు మున్నగువృద్ధులు కార్యవాదము ననుసరించి, సామోపాయమున కార్యము సాధింపవలయునని నిశ్చయించి, ద్రుపదపురోహితుని రాయబారిగా బంపిరి. అప్పటికే సమరసన్నాహమును చాల వేరకు పూర్తియయ్యెను. భీమతపస్విములలోని రాజు లెల్లరును ఏడక్షైహిణులు పాండవపక్షమునను, పదునొకండక్షైహిణులు కౌరవపక్షముననుగా ఉభయపక్షముల జేరియుండిరి. ఆయునను ద్రుపదరాయ బారము యొక్క ఉద్దేశమును విరాటునినిండుసభలలో శ్రీకృష్ణుడిట్లు చెప్పియున్నాడు

“ ఇది యిక్కడి కార్యంబునకుఁబోచిన తెలింగు. అక్కడివారి చిత్త వృత్తి యెట్టి దగుట యెఱుంగను. ఎదిరి తలం వెఱుగక యది కార్యంబని నిశ్చయింపనగునే. కావున నియ్యవసరంబునం

దగినమానిసి నందులకుం బుచ్చువలయు. దుర్యోధనుండు వీరి గాక తక్కిన వప్పటికి బోలిన పని నూచుకొందము”.

దీనినిబట్టి పాండవులు గోంపది తమపాలని దలియ గును. ౭
గమనగ సగభాగమని యెంచవచ్చును అప్పటి కింకను తమపక్షమున .
కపోవుటచే గాబోలు భాగమియ్యనియొడల యుద్ధము జరుప బడునని నె
న్నామాము జేసికొనక అశ్రద్ధతో నుండుటకై యాచిషయమును స్పష్టముగా నుడ గూర్చిము. రిథం
అయినను సమసన్నాహములు మాత్రము లీవముగ జేసిబడుచుండెను.
జ్వరమునకు బోవు లోపలనే ఏడత్మహింబులును సమకూడెను. ఇంతలో ప్రహేష
డత్మహింబులపైసగ్ధము సన్నాహమయ్యెను. ద్రుపదిపుగోహిను రాయవారి నునకు యెడున క్లేర్పాటు
కము రాజును ముఖ్యసభ్యులను సందర్శించి ఉచిత వాక్యములచే తా హృదయమారాగము
రాయబారమును గూర్చి చెప్పించుటకై సమావేశమయి కొంతవార సభలో పుగోహితుడు రాజకుమ
రము న్నిటు వచించెను.

శ్రీ. ధృతిరాష్ట్రపాండుభూ - పశులు సహోదరు
లగుటయు వారిల - యాత్మజాలకు
దమతమతద్రుల - ధనములు గైకొన
జగుటయు మీకులం - దలకు నాడ

సుచితంబుకాద—

గీ. అవను దప్పకుండ - నమ్మహాకృల నెమ్మి
బిలువబంచి హితము - బ్రియము గండు
పక్షమేలకు నగుట - వాటించి తగవుమై
గొంత భూమియిచ్చి - కూడి మనుడు.

పై చెందు పద్యములనుబట్టియు రాయబారి నిక్కచ్చిగా సుముఖముకొంటేను త ద్విహాస్య.
సనుభవించుటకు పాండవులన్నియును, కొంతవారి కియ్యవలసి దనియు మాత్రమే యందు కొంఁముం
డెను. ఖండితుగ సోమియ్య వలసిన దని కొంఁకుండుటచే పాండవులు లోపడి తప్పున గోడకుం
డిరనిగాని, జేరమాడుండతి వారికి తెలియవనిగా చెప్పటకు వలనవడదు. భాగమే యిమ్మనను
పట్టుదలతో నున్నదుర్యోధనుని తలతలయితల యిమ్మరి యికి, మొదలనే వారిని దెవ గొట్టికొన్
ముజెడగొట్టుకొనుట తెలివి గాదు. చరతునివయసును ముఖమున నుంచి కొంపులకు రాతే
ఉన్నట్టులజేయుటయు, వారియధిస్థానును మోచి చూచుటయునే యీరాయబా మయ్యె
ఉద్దేశము. కృష్ణుడు జెప్పింపినదానికి బ్రాహ్మణుడు జెప్పినది యనుకూలముగ నే యున్నది.

దీనికి కారవపక్షమునా రిచ్చిత యధిస్థాను మనకు గమించవలసియున్నది. దుర్యోధనా
దుల తరపున కర్ణుడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచు పాండవులు ప సెనక లిచ్చును జేసివనియు, నమరసన్న
ధులై వచ్చి సంధిగోపవాహ్ని మగలు మార్చుటకు తమ వాసముల భంగమగునొ జూచుము
లో రాజ్యము పొగొట్టుకొనియుండుటచే పాండవులు తక్కినభాగమునుగోర తిల్లరదనయు, వేడి
కొని రాజ్యము సుపాదించ భక్తముగా దనియు జెప్పియున్నాడు. గోష్ఠకుత్తరపుత్రులై కర్ణులకుల
నాడి పాండవులు సంధిమగతుల సుపూర్ణముగ నివ్వర్చించి రు ప్రతిపాదెను అంతట భక్తరాష్ట్రము

కుడుచుచుండిరి. మొదటి జాదముల

జరణంతి.

టక్తే ధృతరాష్ట్రుడు వారిభాగమును వించి యుద్ధమునకు గడంగుటకుగాని, భీష్మసమసరించి భాగము ఆజీవలక్ష్మిలంబుల గట్టి, కందమ్మలను తనబిడ్డలే యనియు ఉభయైతను పోరాటము పనికిరాద నొక్క యేడజ్ఞాతవాసంబును వేసి ట తనయభిప్రాయ మనియు పెద్దలందఱితో యొచించి తన యభి నొక్కయే డజ్ఞాతవాసంబు నేర్పుటకై మార్గముయొచించి సౌమ్య నొకనిని పొందవుల వద్దకు బంపు లయునో అందు క్షుంబిడలేళ్ళు బంపి తెచ్చెను.

యేలించుకొనలేదు. తమకుగా

చుటకంటె బంధవులనుభోజ్యులారము రచించుటయందు గొప్ప సామర్థ్యమును గవబరచినాడు. ఎట్టా గడవంబడినది. - అ సన్న్యసరుడు. అతిమారాలోచనాపరుడగుటచే నేవిషయమును త్వరిత నిశ్చయము భీష్మదులఁ జూ. కార్యముల సాధించుటలో దుస్సాధనముల నుపయోగించుటకు జంకనివాడు. భీష్మ ఎక్కువ తక్కువ క్రియం దమితముయన నన్నుకము. భీష్మద్రోణులకు భిన్నముగ వర్తించినచో వారు

నీ. ఆ రని భయము, కాని కొడుకుతో జెప్పి వారిసలహా ననుసరింపజేయజాలడు. యుద్ధము

గౌరవవచ్చుననియోశ. భీమార్జునుల జయించుట గర్హితుని నందేహము. పొందవలయున

న్నాడని భయము. ఇట్టి పరిస్థితులలో ధృతరాష్ట్రుడు చేయవలసినదేమి? కుమారునిసంధికొప్పిం

యుద్ధము జరుగుచో జయపజయము తెల్లగునో యనునందేహము. భాగము నిష్క్రమించు

యుద్ధము జరుగకుండ చేయుటెట్లు? భాగముయొక్క నన్నచో పొందవులతో సంధి పొనగడు. వనవా

సాయనభాగలచే నీడితులై పొందవు లుదేకపూరితులై యున్నారు. వనవాసముజేసినకొత్తలో లో

కము నావిపక్షము వహించి యున్నది. ఏడక్షాహిణులు వాకై చావ నందిద్దులయి యున్నారు. కొడు

కును మందలిచి సంధినియువచ్చును ఏడక్షాహిణులతోద్వాటు గలిగి, సమగోత్రాహముతో నున్న

పొందవులు వృద్ధభాగముఁ కంగీకరింపకుట చిశ్చయము. అందులు కలిసి యుండమను నెపముతో

సమగము చాచించినచో, యుద్ధముకై లోచ్చక వచ్చిన వాళ్లగును తమదేశములకు వెల్లిన తరువాత

ప్రస్తుతము మున్నులలో చున్న జేడి కొంత క్షయమగు, సంధివగతులు గుమరుట ములభము. దుర్యో

ధుడు రావాలి. మండి తక్కి మరుపాడవు లెల్లగును అని పంపునేయును సామంతులైయుం

డుటయి యరయూశయము. ఆరయూశయించి, యుద్ధము మార్చి, పొందవులయొంది, తనతో కలిసి

యుండు ము కొరుకుకై యతడు రాయబారము బంప నిశ్చయించుకొనెను. ధర్మరాజు జెప్పినట్లు

కావలయుననినాటిలో ఉభయపక్షములకును విశ్వాసపాత్రులై రాయబారము నడప సమర్థులు భిదుర

సంజయును భీష్మద్రోణులు తమకౌశలమును కత్తిరించుకొనగలరు; గాని రాయబారపు జావపు

టెల్లెలను బరికారము. విరుగనొక యుగలో విరుగకు పొందవులవై గలప్రేమ మిక్కుటిను. ధృతరా

ష్ట్రుడు దుష్ట్యవసాయములకు లొంగడు. స జయుడు సమర్థుడు సర్వదులే గాని తాను ధృత

రాష్ట్రుని యుక్త్యోగిని మరువ జాలడు. 2 చుక ధృతరాష్ట్రుడు పరికరేనే నియమించెను. ధృతరా

ష్ట్రుడు సంజయుకి చెప్పిపంపిన సంగతు లీక్రింది పద్యముఁ వలన దెలియవగు.

గీ. పొడుసరపాలగురు లుప - స్థావ్యమునకు

వచ్చియున్నారు నీవేగి - వాగుదేవ

సహితముగ వారిని తద్వి - సాదమేమి.

భంగి మాను నమ్మెయి దగఁ - బలకవలయు.

గీ. మనల నింక నమ్మ - రనృతాత్మక న్యాయ

గూడి మనుట కియ్య - కొనవేర లైసను

ధర్మజుండు గలఁడు - తగవునడఁచే.

క. నెయ్యము వాటించి కడుక

దియ్య మెసగ లెక్క లెల్లఁ - దీరెడు పటుగా

గయ్యమును రెంపులోసగు

నయ్యముండునుడు మానుట్టి లెఱగుగ న్.

ప. కాంతి ప్రకారమునం గార్వంబు నడపి యొక్కటియై మనుట యొడ గూర్చిమ్ము. రథం బెక్కి-పాము.

ఇందులో పాలిచ్చుమాటలేదు లేదనియు జెప్పడు. యుద్ధముమాన్వి కలిసియుండున క్లేర్వాటు శేయవలయునట. పాండవులను సహితము తనబిడ్డలుగ జూచుకొనును. దుర్యోధనుడురారాగ గనుక తనతక్కిన కుమార్తవలెనే పాండవులును పఁతో గలిసి నుఖముగ జీవించవచ్చును. అనగా రాజకుమారులవలె అన్నవస్త్రములకు లోపములేక రాజ్యోపచారముగ జీవించవచ్చునని యర్థము. దుర్యోధ శాదులు బ్రహ్మణునితో భాగము లేదని చెప్పివైచిరి; గాని సంజయరాయబారమునకు మాత్రముడు రాలేదు.

ఇట పాండవులసంగతి యొచ్చితము. బ్రాహ్మణుడు తిరిగిపోయి దుర్యోధనాదులు కాగమితు నుద్దేశముతో లేగనియు, భీష్ముడు కొప్పించి చెప్పినను ప్రయోగమున లేకపోయెననియు చెప్పియుండును. అందుచే సంధియగు నను ఆశమాత్రము విడిచి ధృతిరాష్ట్రుడు బంపురాయబారికై వేచియుండుదు. అందుచేతనే పాండవపక్షమున సంజయునితో మొదట యుద్ధప్రసంగమే జరిగినదిగాని సంధిప్రసంగము జరుగలేదు.

సంజయు డుపప్లావ్యపుగమునకు వచ్చి, మొదట శ్రీకృష్ణార్జునుల సందర్శించెను. వారాతని సమాదరించి కావ్యము విన్నవించగా అర్జునుడుతానహముతో ప్రత్యుత్తర మియ్యబునుకొనుటయు, కృష్ణుడాతనివారించి, కారవుశంకృకాల మానన్దమున దనియు వారండఱును అత్యైకోక్తిలను తీర్చుకొని మాణిగానముల వ్రాయించి యుంచుకొనవలయు ననియు, తీర్థముయిన ప్రతాపశాక్తులతో ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. మరునాడు ధర్మరాజు కథగావించి రాయబారము వినిపింపగోరెను.

ధృతరాష్ట్రుడు వినియందఱి తేనుమును మొదట విచారించె నని చెప్పగా, ధర్మజుడు ద్వంద్వార్థముగా మామెదతంద్రయొక్క కృపాతిశయముచేతనే యిప్పటి కీవిధముగ నున్నామని చూపి చెప్పి, తిరిగి యద్రణి యొక్కయు కళల ప్రశ్నమడిగి వరుసగా నీక్రింది ప్రశ్నములడిగి, యక్కడి సంగతులు విచారించెను.

1. ద్రోణకృపాశ్వత్థామలు నుఖముగ నున్నారా ?
2. భీష్మునికి తేనుమా? కారవు లాతనిమాటలను గొనివింతురా ?
3. బ్రాహ్మణవృత్తుల నిలిపి వారిని మన్నించుచున్నారా ?
4. గడిదేశములరాజులతో కలహములు లేవుగదా ?
5. ఘోషయాత్ర కరుకుమారులకు జ్ఞాపక మున్నదా ?

6. అనిలో నర్జనునెద్దొక్కొని కారవులు బ్రతికిపోవుట సాధ్యమా?

7. కారవులు కర్జునిమాటపట్టనే యున్నారా?

ఈ ప్రశ్నల కన్నిటికిని సంజయుడు సరియయిన ప్రత్యుత్తరము లిచ్చెనేని కారవరాజ్యముయొక్క గట్టును ట్టంతయు బయల్పడును.

1, 2, 3 ప్రశ్నల వలన కారవులలో నేకాభిప్రాయములు లేక, అలఃకలహములు మెండుగ నున్నవనియు, దేవబ్రాహ్మణ వృత్తులు నశించుచున్నవనియు, మహావీరు లగు పెద్ద లెవ్వరును కారవపక్షమున నుత్సాహముతో యుద్ధము చేయరనియు, లేలగును. నాలుగవ ప్రశ్న వలన గడిదేశములనున్న అడవిజాతులు రాజ్యముపై దండయాత్రలు జరిపి జనులను బాధించు చుండుటచే, కారవులు ప్రజానురాగము వడయలేదని స్పష్టమవును. 7 వ ప్రశ్నవలన పురోహితుడు రాయబారిమనకు వచ్చినప్పుడు దుర్యోధనాదులకు ప్రతినిధిగా కర్ణుడే రాజ్యభాగ మిచ్చుటలేదని చెప్పియుండుటచే వారు భీష్ముని మాటపట్టలో లేక, కర్జునిరాయకత్వమున గుండుటచేతి, సంధిపాసగి యుద్ధము సంధివిచు ననియు, 5, 6 ప్రశ్నల వలన తమకే తప్పక విజయము చేకూరుననియు తెలిసి కొనవదనము. ఈ ప్రశ్నలకు సంజయు డిచ్చిన ప్రత్యుత్తరములవలన శాతని చామ్యము గ్రహింపదగును.

సంజ:-కారవపక్షమున దుర్మాత్యులును సత్పాదులును గలరు. పెద్దలు చెప్పినను దుర్యోధనాదులు విశ్వసంపూర్ణులేదు. దుర్మార్గులమీద కోపముచే నీవు యుద్ధము ప్రారంభించితివని, నీవనిన ప్రకారమేనీవు గెలుచుటయే నిశ్చయము. అందుచేత దుర్మార్గుల మూలమున పెద్దలునహితము చావవలసివచ్చును. అయినను నీవు కృపాశూణ్యుడవై సంధిసేయ నిశ్చయించితివి. గనుక వాందతిక జేయుముగానే యుండురని ముందఱ కార్జును బంధమువైచి విడిచివచ్చినాడు. ధృతరాష్ట్రుని దుశ్చరితమే మీయిప్పటి దుస్థితికి కారణమందు వేని అదియును తుంపవ్యమే. అదిను నీ ఛిత్తుమగాక పోవుటచే గొడుగుల దుశ్చరితమును నాపలేక పోయెనుగాని ఇప్పుడేడు పశ్చాత్తిప్తుడై శాంతిచిత్తుడై యున్నాడు. మీరాతనితో సంధిజేసికొని కలిసి మెలిసి యుండినచో, నతడు మనుపటివలె దుర్యోధనాదుల దుర్యోధనసాయములను సాగనీయడు. నీయజాతశత్రుత్వ నాశమునకు దగులట్లు, వారు మునుపుజేసిన యవకారముల నన్నిటిని మూచిపో బ్రాక్షించెదను. మీరు దేవబ్రాహ్మణుల కిచ్చిన వృత్తులు కారవులు నిరాటంకముగ జైలించుచున్నారు. దాని విషయమై నీవు విచారము పెట్టుకొన నవసరములేదు. మీపరాక్రమము లోకవిదితము. మీరు మహాపరాక్రమగులయ్యును శాంతాత్ములగుటచే యుద్ధమునకు గడంగిలని జనులు చెప్పకొనుచుండురు. అని చెప్పి మీరందఱు వివగా కొలువులలో జెప్పమని మీతండ్రి వచించి నపలకులు గలవు. సావధానముగా వినుండని కోరగా ధర్మరాజుకుప్పటియనులకు గినిసి, అయ్యా ఇరుగో నాతిమ్ములు. ఆయన కృష్ణుడు. మీ నాబంధువులు. తండ్రి నిన్ను జెప్పమన్నదంతయు వినుటకు సావధానముగానే యున్నారు. అని ఎలుగని వానితో జెప్పిన పేర్ల వరుడగా జెప్పి గంభీరించి యూరకుండెను.

అతఁ సంజయుడు ధర్మరాజుయొక్క గంభీరవాక్యములచే ంధియైన గొంత నిస్పృహజెంది వైకి గనపట్టినీయక మరల నిట్లని సందేశముంజెప్ప ప్రారంభించెను.

సం:-“అయ్యా సావధానులై వినుడు. ధృతరాష్ట్రుడు సంధికార్యమునెడ మిగులనాసక్తుడైయున్నాడు. నాప్రయాణమునకై భద్రు నాయన స్వయముగ బంపించినాడు. జగదముపటి లేలిక నుండు గొలుసుటియొడారు లుతిహింపరు. దుర్యోధనుని వలన మీవంశమునకు గలిగినయభక్తి ర్ని

సంజయరాయబారము.

నీవ పాపవలయు. సమరము జనక్షయమునకు గారణము. గల్గినను ఓడినను దుఃఖము యుగము. వృద్ధులను బాలురను సఖులను బంధువులను గురువులను జంపి పడయుగలనుఖములు దయామయుడ వయిన నీకేపాటి రుచించును ?

అదియునుగాక—నీవు యుద్ధమున కంగీకరింపుగాని కృష్ణభీమాన్జనాది మహాయోధులను న్నుడవైన నిన్ను గెల్పుట దేవతల కయినను సాధ్యమా ? భీష్మద్రోణకర్ణాదులం గూడిన దుర్యోధనుని జయించుట కెవరితగము? ఇట్టి మీకు అన్యోన్యకలహము మేలుగా దని పక్షపాతము లేని వారెల్లరును జెప్పుగలరు. అయ్యా క్రోధము కాంతింపుము. గానికి భీష్మండును సర్వలోకంబును సమృత్తించును.”

దానికి ధర్మజాడు:—సంజయా! ఎందుకు నీకీడిలుకు? నేనుయుద్ధమునకక్క మోరియు నక్కర లేదంటినా? పోరాటములేక కోర్కెలు ఫలించెనేని వెట్టివాడైన పోరున కుత్సహించునా? ధనతృప్తి పీడితులు కామపూరిత దుష్కర్మము లానరితురు; కాని ఉచితములయిన సౌఖ్యముల గోరునట్టివారు దురంతములకు జొత్తురా? పెనువలలు సంకాపకారులుగాక నుభావమామలారితల్లి రాచివ్వనుల మాకుమాత్ర మేల యుగండు? వెనుక గా నవినీకుడై వర్తించినను ఇప్పుడు మమ్మునను న్యాయమున వర్తించునుని బుద్ధి జెప్పట యొక మేకదా? ఎడటివారును మనయట్టివారని భావించిననే సంధిపాపగుణ గాని “మాకు కుడుము. మీకుమాత్రము కుంపు” అనుపద్ధతి ననుసరించినచో మనకులెల్లు గలియును? అదిగాక ఎందుకు నీవు మమ్ములను ‘సంధి- సంధి’ యని వేధించెదవు? భృతరాష్ట్రాదు మనకు క్రొత్త వాడా? హిసన్ధియం దున్నమమ్ము రావించి రాజ్యము చదివించుటకు. అయిన వెట్టివాడుగాడు. నీవును ఒక్కపాతము లేనట్లు మాట్లాడి ముందు మానరాకమును బొగడి వెంటనే వారిని జయించుట సాధ్యము కాదని చెప్పితివి. ఉభయం బలాబలములును అర్జునుని గాండీపమును భీముని గదయునే నిర్ధాగణయ గలవు. అసంగతి న్ముంచి, బుద్ధిమంతుడవు-నీవువచ్చి కోపోపశమనంబుగా బల్కితివి. ఇదివఱకు వారి నేరముల నన్నిటిని సైరించితిని. ఇకను సైరింతును. మారండ్రి మమ్ముల బిలిపించి మాభగవద్రాజ్య మిప్పించి ఇంద్రప్రస్థమో లేక మఱియొక పట్టణమో మారు రాజధానిగ నేర్పరుపునుము. అంతటితో అన్నిచిక్కులును దీరును.”

పైకెండు సంగ్రామణుల సారాంశ మిది. దయామయుడవై యుద్ధమున నవలసిన దని సంజయు డు ప్రార్థించినాడు. భాగముసంగ యెత్తుకొనలేదు; సరే యుద్ధము నాకక్కఱ లేదు. రాజ్యభాగము మాత్రము తిప్పక యిప్పించు మన్నాడు ధర్మరాజు. ఇక మఱి వాదమున కవకాశము లేదు. సంజయని మంత్రము పూర్తిగ పారలేదు. అంతట—

సంజయుడు:—రాజా! నే నింత నీవు జెప్పినను నాకింకను తృప్తి గలుగలేదు. నీవు వినువు లేనివాడ వగుటచే మఱల నాకింతల జెప్పబూనితి. అయ్యా! నీవురాజ్యభాగమును గోరితివి. అహింసా ధర్మమును అనింద్యచరిత్రయినే నీరాజ్యములు. మఱి యింతోక రాజ్యము నీకెందుకు? కారణము దుర్మార్గుల పంచి యియ్యనిచో, నీవు యుద్ధము జేసి గల్గి, కైదురు కూడు నిడట కంటెను బిచ్చమెత్తుకొనుటయే మీనుచరితమున కనువైయుండును. ప్రూరకర్మ మొనర్చుట కిప్పుడు లేకయే కదా పన్నెండేండ్లు వనవాసంబును ఒకయేడజ్ఞాతవాసమును సల్పితివి. ఇప్పుడు యుద్ధమునకు దిగి, యిదియంతయు వృథ జేయుదువా? రాజనూయాధ్యరముచే దేవప్రావృణుల తృప్తిపరచి శమదమాదులబడనీవ పుణ్యమూర్తివి. నీ స్వచ్ఛచారిత్రమునకు హింసాకళంకమును బట్ట నీయకు. జూదరు లైనదుర్మార్గులనే

౩౦ .

రాజ్యమును నేత్రిన గట్టుకొననిమ్ము. గరువులను పెదకి వెన్నాడి పట్టి గొంతులు గోయకుము, కోరము నడచుకొమ్ము.

ధర్మరాజు. — సంజయ! నీవు చెప్పినది నే కాదనను. కోరము నివారించ దగినదియు అహించ ఉత్తమ ధర్మమనియు నే నంగీకరించెదను. పశుమాంసములను లోకకంటకులను నిర్మూలము గావించట ధర్మమని పెద్దలు జెప్పుదురు. శ్రుతియులను సంగ్రామముధర్మమవునో కాదో నీవే నిర్ణయింపుము. మనకితరక్మముతో నవసరము లేకయే కర్తవ్యాకర్తవ్యములను నిర్ణయింపగలవాడు వాడు చేవుడు గలడు. — అనిన విని జనార్దనుడు సంజయున కిట్లనియె.

కృష్ణుడు. — నేనెప్పుడు పాండవుల శుభము గోరదను. పుత్రపౌత్రులతో నొప్పు అంభికేయ నకు చేటు రాకుండుగాక యనియు తలంచెదను. నీవు రాయబారమునకు వచ్చుట వాకుసంతోషము; కా నిధర్మరాజయొక్క మాటలు సంధివకాశ మిచ్చునట్లు తోచవు. ధృతిరాష్ట్రనిత్యుత్సాహులకు ధర్మ రాజు సంతసించ వాడుకాదు. కావున తోలికయుండు కామన యంగీకరించినను మేలే. లేకలేమ తండ్రి పాలిమ్ము యెత్తినవచ్చినను తప్పదు. అవమానపు బ్రతుకుతో అహింసాపరులని పెండ్లండు టకంటె ప్రతాపమును వాపుటయే మేలు. శ్రుతియులకు సంగ్రామము కులధర్మము. పరాక్రమవంతులు యోగించుకొనుటకేదా శస్త్రాస్త్రములు నిర్మించబడినవి. అది యట్లుండె. వాడు కొలువులో ద్రాపది కొదవినమాన భంగమునకు నీవేమి జెప్పుచువు?

సం. — ఈసంధిమాటలనువలన నది లలంపునకు రానిచ్చినచో కార్య మొనగూడుటదర్శనము, కృ. సంజయ! అనివారి కర్ణుడు కూమికల మతీయొక మగనిని పెదకికొన్నది పాండవపత్నీకి చెప్పెను.

క. నరులకు నది వాఙ్మయ మగు
కగమై హృదయంబునాటి చలీయింపక ద
ర్భగ వేదవ శేయంగా
చింతలము తచ్చిత్స - చేసెనె చెపుమా !

దుశ్శాసను టన్నులై పీమగొడ్డుకొయిరి కాని మీపొరుగుంబు వలక వారికి నేమిధరించె? కావున నుద్ధి కాశ్యంబు కర్ణుని దుష్టుల బు గలంచెద. అయినను పాండవేయుల నెట్లయినను ఒడంబరిచి నేనే అచ్చటికి వచ్చి కానివులను బుద్ధి జెప్పి. సంధి కొడంబరుప జూచెద. వారు న్యాయమైన నాయెన్నటను కొడంబడి పాలియినచో పాండవ బాణాన్ని చేగాక వారిలో భయము చిచ్చుచేతి నే దహించుకొని పోదురు.

క. ఏ నీపని కైవచ్చెద
తానొప్పుదలంచెనొండె - దప్పదలంచెక
దానన నెగజెదమే మ
మృగవనాధునకు జెప్పుమాచుత మెల్లన్.

అ. అనిన విని సంజయుడు ధర్మతనయునితో అట్లయిన గడుదెప్పుగా! నావచ్చినకార్యంబు నపలంబయ్యెగదా! పోయి వచ్చెద ననియెను. ధర్మజుడు నెలవిచ్చుచు చివరకు నుద్ధి వివయమై

సంజయరాజుగారును.

మమ్ము శైశవంబున మాతండ్రి రాజ్యపీఠమున నిల్చి ప్రభుత్వమిచ్చి ప్రాచీన యగంబితవి. ఇప్పుడు పక్ష జేయుట న్యాయమా ? కాంతేయగ్రజుడు యుద్ధమునాంత బోనొల్ల దనియు, పౌత్రులను అధర్మవృత్తికిని చావునకును దప్పెంపు మరియు పితామహునకుం జెప్పెను. ఇతరులు సుయోధనునడ్డంబు జెప్ప హరిమింజేసి పెద్దవాడనయిన నా మాటలుగా వానికి జెలుపుము. తగవులులేక మన మన ధనంబు లనుభవించి సుఖంబుండుట మేలు. ఎక్కువ యియ్యవొల్లనిచో వ్యవస్థలంబును వ్యవస్థలంబును వానంధియు వారణావతంబును ఇంద్రప్రస్థంబును చూచును. దానికిని ఇయ్యకొనజేసి ఎందెనియు నొక్కటి యగునట్లుగా తనతోబుట్టువుల మేవురము నిలువ తావు లయికిచ్చి నవ్వకాలి యగు.

ధర్మ రాజావలన నిట్టిసరస్వతి లయినమౌతులను సుపానింపఁగలిగిన సంజయునిరాయబారము సఫలంబై గదా! మర్యాదనుడు మీ కఁగిరింపని దోషము వానిదియే యగును.

పున్నవ తిత్తి నారాయణ

శ్రీ సీతారామాంజనేయ సంవాదము.

ఏ భాషయందైనను కొన్ని గ్రంథములకు ఎక్కుడు గౌరవస్థానము ఉండుట సహజము. అట్టి గ్రంథములను ఆభాషను మాటలాడువారు అత్యధికమైన పూజ్య భావముతో చూచుకొనాచుందురు. ఒక పర్వతముయొక్క ఉన్నతి దానిశిఖరము లపై నాధారపడినట్లు, ఒక సారస్వతముయొక్క గొప్పతనము అందులోగల సుప్రసిద్ధ గ్రంథములపై నాధారపడియుండును. వస్తు గౌరవము కావి, రచనావైదగ్ధ్యము కాని, రసాత్మ్యము కాని, ఆగ్రంథములకు అట్టి ప్రసిద్ధి కలుగుటకు హేతువులు కావచ్చును. ఏమైనను ప్రతిజాతివారికిని తమ సొంత సొత్తువలె ప్రత్యేకాభిమానముతో చూచుకొని గర్వించదగిన గ్రంథరాజములు కొన్ని తప్పక ఉండితీరును. వేదవేదాంగములు, రామాయాభారతాదిమహాకావ్యములు అర్హ సంప్రదాయకులకును, బైబిలు షేక్సుపియరునాటకాదులు పాశ్చాత్యులకును అట్టివి.

ఆంధ్రులకు గూడ అట్టి గ్రంథములు లేకపోలేదు. తిక్కనభారతము పోతన భాగవతము, ఆంధ్రసారస్వత ప్రపంచమున సూర్యచంద్రులవంటివి. ఇట్టి వింకను పెక్కులు గలవు.

మన తెనుగు భాషలో ఈజాతికి చేరిన గ్రంథరాజ మొకటి కలదు. అది శ్రీసీతారామాంజనేయ సంవాదము.

మోక్షవిద్యను ప్రతిపాదించు గ్రంథములు— అందులో స్వకపోల కల్పితములు (అను వాదములు కాక)— ఏభాషకయినను అమూల్యార్థము లనుటకు సందియము లేదు. జ్ఞేయము లగు సమస్తపదార్థములలోను మాహాత్మ్యమై నది “ఆత్మవిద్యనము.” అట్టి “ఆత్మజ్ఞానమే” పరమప్రయోజనము గాగల మోక్ష శాస్త్రము శాస్త్రరాజ మని వేరుగ చెప్పవలెనా ?

సంస్కృతమున “ఆత్మతత్వమును” ప్రతిపాదించు గ్రంథప్రపంచము అపారముగా కలదు. దానిని ప్రశంసించుటకు నాకు అవకాశము గాని, అధికారము గాని, ఏమాత్రమును లేదు. కాని సంస్కృతమున బ్రహ్మహిత భగవద్గీతాది

గ్రంథములవలె ముముక్షువులు, గీర్వాణభాషాసభిజ్ఞులు పారాయణించి అత్మనే లె
లై తరించుటకు సాధనభూతము కాగల గ్రంథము ఆంధ్రమునందు కలదా యనిన
నది యీ సీతారామాంజనేయ సంవాదము.

మోక్షశాస్త్రము ఎంత ఉత్కృష్టమైనదో, అంత దురవగాహ్యమైనది.
దానిని సాధించుట సంసారమును సాధించుటయే! అందులో అదిని శిక్షమున,
అతి బహుళమును, అగు తర్కమునకుగూడ లొంగక, బహుపుణ్యపరి
పాకవశమున లభించిన సంస్కారవిశేషముచేతనే కొంతకుఁ గొంత స్వాధీ
నము కాదగినది ఈ మహావిద్య. కావుననే అధికారితారతమ్యమును గమనించి
మహానుభావులు బ్రహ్మసూత్రాదికము లుండగా ఇతిహాసనాటకాదుల ముఖమున
సామాన్యలకును సుగ్రాహ్యముగను, ఆస్వాదనీయముగను చేయుటకయి గీర్వా
ణభాషయందు విశేషముగా కృషించిరి. అట్టి మహావిషయమును ఆంధ్రభాషలో
వ్రాయుచు మన సీతారామాంజనేయసంవాదకర్త ఎట్టి అతిలోక ప్రతిభను,
అమోఘకల్పనా వైదగ్ధ్యమును, చూపినాడో వినరింతును.

‘వృత్తాంతి మాత్రివయోజన మైన శాస్త్రమును ఛందోబద్ధముగా వ్రాసిన
అది కావ్య మగునా! పద్యములలో కూర్చిన గణితశాస్త్రాదులకు కావ్యతాస్ప
కలుగునా!’ అని ఒక సందేహము. కలుగదు నిజమే. కాని విషయ మెట్టిదైనను
ఎంత శుష్కభావ మైనదైనను దానిని ఉక్తి వైచిత్ర్యముచే రచనామత్కృతిచే
అతిరమణీయముగా భాషయందు చిత్రింపగల శిల్పమున సిద్ధహస్తుడైన కవిశ్వరుడు
వ్రాసిన నది కవిత్వము కాదనుటకు పీలందునా? అట్లు వ్రాసి “ఇది కవిత్వమే”
నని సహృదయలోకముచే ప్రశంసించబడిన కవులు ఎందఁజెనె కలరు. అట్టివారిలో
ఉత్తమస్థాన మలంకరింపదగినవా డీ గ్రంథకర్త. అసలు వేదాంతమువంటి తర్క
విషయము కవిత్వసామగ్రి కాదగునా? అట్టిది జజ్ఞాసువులకే కాని రసార్థులకు
రుచించునా? యనిన “సాధ్యమే! రుచించును” అని ఈ గ్రంథము ఒకసారి చదివినచో
ననిపించును. సాదబుడుకళావివరణము; ఆత్మనాత్మ విచారము, దృగ్మత్యనిరూ
పణము, అవధాత స్వభావవర్ణనము మొదలగు ఘట్టములలోని కవిత్వమును చదివి
చూచిన ఇది శాస్త్రమా? కావ్యమా? అని ఆశ్చర్యమును ఆనందమును కలు
గును. పద్యములో నున్నది క్లిష్టతర్కమే యగుగాక. పద్యముమాత్రము ఎన్నిసా
రులు చదువుకొన్నను విసుపు జనింపక గమనమనోజ్ఞముగా నుండును. ఏదియో
యొకతీరయిన అలంకార వైచిత్రి లేనివృత్తమే కానగాదు. ‘ఏమిలోకోత్తరప్రజ్ఞాధ
ను డీకవి!’ అని తన్మయత్వమున మునిగిపోవుము. వైరాగ్యరసోద్రిక్త చిత్తుడై
“ఆంధ్రావనిమోదముంబారయ” లోక సంగ్రహార్థము ముమాక్షుజనోద్ధానార్థము,
అత్యంత మనోమోహనముగా వ్రాసినాడు కవి ఈ మహాగ్రంథమును. కవి తన
బుద్ధిసందోఢకమును ఎన్ని చోటులలోనో వెలువరచినాడు. కళాదృష్టితో

చూచిన ఈ గ్రంథమునందలి సీసములు, గీతములు, చదివితే మెచ్చుకోదగినవి. వేదాంతము విముఖునకుగూడ ఇందలి కవితారీతి వైద్యుని పంచదారలో పొదుగబడిన చేదుమాత్రలవలె తదభిరుచిని యొడవించి తీరును.

ఈ గ్రంథము తత్వముపదేశించుచో ప్రభువువలె గాక, మిత్రునివలె గాక, లలితభావణభూషితబహువిలాసిని, మృదుమధురాలాప, చతురంగమున, సుక్రసన్నభావ, సమగ్ర సౌందర్యరాశి అగుప్రియురాలివలెనే ఉండేశించును. ఈ గ్రంథమున ప్రసాదమాధుర్యములు అద్యంత విలసిలములు.

ఆంధ్రుడైనవాడు ఈమహాగ్రంథమును పఠించి తన జన్మమును ధన్యము గావించుకొనవలెను. దీనికి మన ఆంధ్రసంసారములో ఎంతయేని ప్రాచుర్యము కలదు. సంస్కృతపరిజ్ఞానము లేనియోగూకు, అత్మజ్ఞానువులకు ఇదికల్పతరువు వైరాగ్య పథ ప్రవిష్టలైన ఆంధ్రపూర్వసువాసినిలు ఎంద ఊగ్రంథమును పారాయణించి శరించుచున్నాగో లెక్కింపలేముకదా? దీనబ్రతిపాదింప బడిన విషయమును గూర్చి చెప్ప దొరకొనుట ఏతద్గ్రంథమునకు అపచారమును గావించుట! సహస్ర పర్యాయములు పఠించి ఆస్వాదింప వలసిన అమృతస్వరూప మీ గ్రంథము. ఆంధ్రజాతి చేసికొనిన అనంతపుణ్యఫల మీ గ్రంథము. ఈ గ్రంథమును వ్రాసి ఆంధ్రలోకము నుద్ధరించిన సిద్ధుడు శ్రీ పరశురామమంత్రుల లింగమూర్తి గురుమూర్తి. అతని ముక్తాత్మకు నానతులు.

ఈ గ్రంథరాజమును వేదాంతాభిలాషులుకాక సారస్వతాభిలాషులు చదువుట లేదు. అది చాలబోషము. దీనికి సారస్వతమున స్థానము లేకుండచేయు భాషాభిమానులను దానికి తగిన స్థాన మిచ్చుటకు ప్రార్థించుచున్నాను. భాగవతము వలెనే నర్వవిధముల నినియు మనకు వేదాంతసారస్వత విషయములలో తెలియందును శిరసాగ్రాహ్యము కాదగిన గ్రంథము.

తెల్లంకొండ రాఘవ రావు.

ఎఱ్ఱపెగ్గడ శిల్పము

యక్షపత్న ఖండము

ఁను పదునేనుపర్వములును వాగనిశాసనుడు రెండున్నరపర్వములును భారతమును పూరించివారు. వారిరువురును సముద్రులు. వారు వ్రాసినభారతభాగములకును, వారి మహావిస్తారము లైన మేధావిశేషములకును సరిపోయినది. వారి యిచ్చ వచ్చిన తెన్నులు, ఇచ్చవచ్చిన రసములు, నిచ్చ వచ్చిన విజువులు, తోచినచోటుల నెల్ల కుప్పలుకుప్పలుగి క్రుమ్మరించివారు. మహామేధావికి చిన్నపని చేయుట, యల్పబుద్ధికి మహాకార్యము చేయుట యెట్టిదో యంత దుర్బటము. ఎఱ్ఱన వదలి పెట్టినచో తిక్కనవలె పదునేనుపర్వములు సమగ్రత దగినవాడు. కాని హిమాలయకైలాసశిఖరముల వలసన్నయ తిక్కనల రెండు కొమ్ములు కాయగా దానేమి చేయ గలను? తాని పూరించిన యారణ్యపర్వశేషములో ఎఱ్ఱనశిల్పి చూతని హలవంశమున కిన్న గూడ మిన్నగా కన్పడుచున్నది. అటు 'నన్నయ్య శారదరాత్రులకు' వెంటనే 'దానాంభః పటలంబులు' కురిపించినాడు. ఇటు తిక్కన, యితరు మల్లంఘింపరాని నుడికారపు బాలవెల్లికి గ్రూక్రూత వం తెనలు గట్టినాడు.

ఎఱ్ఱనపాలికి చొచ్చిచిన్న కథలు పడ్డవి. భారతకవులు మువ్వపూస కథ చెప్పటలో భ్రహ్మస్పతులు. ఏ మహాకవియైనను దా నొకకావ్యము వ్రాయు చున్నప్పుడు తొలుదొల్ల లేని విసుగు, తొలు దొల్లలేని యత్సాహము, తిరిగిన పలుకుబడి, కావ్యము పోగోపోగా సిద్ధిచుకొనుచున్నాడు. భవభూతి ఉత్తర రామచరిత మిట్టిది. రెండవయంకము చివరకువచ్చుచర కేమహానయుని కొడలు పొంగిపోయినది. అచ్చటినుండి యతని కవితాభాగిర! కవబలము! కేమ తహ్నకర్ణములాగ లేచు. తిక్కనభారత మునువంటిది. తిక్కన శిల్పి శిల్ప శ్రద్ధముగా శిల్పపుపని యెక్కువ కలది ఆయన విరాటోద్యోగములలో లేని ధైర్యము ప్రాణము, కాశివ్యము, అర్థమున కేపదము యోగ్యమో యాపదముకే వాడుట, పోనుపోను శాంత్యానుశాసనకపర్వములలో పరిణమించి, మహాప్రస్థానము చేరినది. అంతవిసురు జూపించుట కెఱ్ఱనకు పదునేనుపర్వములు లేవు తాను వ్రాసినది. అంతవిసురు జూపించుట కెఱ్ఱనకు పదునేనుపర్వములు లేవు తాను వ్రాసినది.

నికి తనవాక్యముల కుత్తిరములు -- వేమో యన్నయనుమాన మున్నది. ధర్మరాజు యొక్క బుద్ధియందు సమృద్ధి మున్నది. 'అట్లయ్యెడు సుమీ'యన్నచోటతండ్రి ప్రేమ యున్నది. తనవల్లనే కొడుకున కాపద వచ్చునేమో యని దిగులున్నది. కావున సంతకాగ్రతి పడినాడు. ధర్మరాజుగగా యున్నాడు తన రూపమును గనుబటచినాడు. అది తాళసముచ్చితాంగము. మహానిర్మలసంతర్జితాఖిల భూతప్రకరము. దీర్ఘ విపులగ్రీవము. దంష్ట్రాసముజ్జ్వల వక్త్రము. విరూపలోచన ము, తేజోఘనము. ఇట్లు భయంకరముగా నిలిచి "నా యనుమతి లేకుండగ నీయు దకము ద్రావిరేని యెవ్వారైనకా, ధీయుత చతురు నీవటుసేయవు సమ్యక్విచార శీలుడ వగుటన్.

ఇట్టి బొబ్బకు సమానమైన బొబ్బ యాంధ్ర సారస్వతములో భాగవతసప్త మస్కంధమున నున్నది. హిరణ్యాక్షుని వరాహమూర్తిదునుమగా హిరణ్యకశిపుడు "మహాప్రభాజాలజటాలం బగుశూలంబు కేల నందుకొని, తటిల్ల తాంకురసంకాశ ధగధగిత దంతసందప్త దశనచ్చదుండును, నదభ్ర భయంకర భుకుటితఫాలభాగుం డునునై సభామండపంబుననిలువంబడి, త్రిమస్తక త్రిలోచనశకుని శంబరశతబాహు ముఖ్యుడై త్యుల నాలోకించి 'నాకుం దమ్ముడు మీకు నెచ్చెలిరణన్యామౌకదక్షుం డు' అని యటచినాడు. ఆ బొమ్మకును యాయున్నది బొమ్మకును సాటి. చివరకు దన ప్రశ్నల కుత్తిర మిచ్చుటకు మానిసి దొంకినాడుగాదా యన్న యానందము 'సమ్యక్విచారశీలుడ' వన్నమాటతో స్ఫురించుచున్నది. ఆమాటయే మరల ధర్మ రాజు తొందరపడి నీకు త్రాగకుండగా వానించుచున్నది. నాప్రశ్నంబుల కుత్తి రము చెప్పుమన్నాడు. వినయవంత మైన ధర్మరాజు వ్రాదయమున కదియే సాటి. అన్నాడుగాదా ధర్మరాజు 'నీ చిత్తంబునకు వచ్చునట్లుగా చెప్ప నాబోటివానికి శిశ్యంబగునే?' అని.

యక్షుడు ప్రశ్నలకుగ మొసలుబెట్టినాడు. ఒక వరుస రెండువరుసలు చూచువరుసలయి పోయినవి. అక్కడ నొకచిన్న పచన మున్నది.

'అనిన సప్తాధివోత్తమున కప్పరుషుడు వెండియు నిట్లనియె.'

ఈ 'సప్తాధివోత్తము' డన్నశబ్దము ధర్మరాజు నెడల నప్పుడు ప్రయోగించు బో' ఎత్తినవాక్కు ఆశ్చర్యము గలిగించుచున్నది. ఆ వెనుకటి ప్రశ్నల సమాధా నములు ధర్మరాజున కీబిరుదము నిచ్చుచున్నవి. మరల ప్రశ్నలవరుసవచ్చినవి. ఇందు ప్రతిప్రశ్నకును క్రమక్రమముగా యక్షునివ్రాదయము ధర్మరాజు నెడల నట్లు స్నిగ్ధ మగు చున్నదో, ప్రశ్న వేయ పద్ధతిలో గోచరించుచున్నది. మొదటి వరుసలోని నావిని యేత డాతనితో జీవన్ముక్తు డెట్టివాడు సెప్పుమటయునా' అన్న ప్రశ్న గోని యుపాధ్యాయప్రవృత్తియు, దరువార వేయబడిన 'ఎయ్యది ధర్మపునకు ఏమగు... యెయ్యది సుఖములకు నిక్కమేర్పడ జెల్లమా' యీ ప్రశ్నలోని యు

నయమునకును యక్షుని స్నిగ్ధవద్భద్రదయము గోచరించు చున్నది, ఇంక గొంత దూరము పోవువర కింకొక చిన్నవేచన మున్నది. 'అని దివ్యుండు వలికిన నాదివ్య బోధనుం డిట్లనియె. కొన్నిప్రశ్నలకు బూర్వము పార్థివోత్తముడైన ధర్మరాజుపైను దివ్యబోధను డయినాడు. యక్షుడు వేసిన ప్రశ్నలలో నొకచమత్కార మున్నది. అతని మొట్టమొదటి ప్రశ్నలు మిక్కిలి కఠినము లయినవి. పోను పోను యక్షుని హృదయము కరగి తరువాత తేలికయిన ప్రశ్న లడిగినాడు; అడిగినవాని కెల్ల నదు త్తరములు చెప్పుటచూచి యక్షుని ధర్మహృదయము పొంగి పోయి చివర చివరకు మరల కఠినము లయిన ప్రశ్నలు వేసి నాడు. ఏప్రశ్నయు ధర్మరాజు తప్ప డని యక్షునకు దెలియుగా! అదియే ధైర్యము.

ఇంక ప్రశ్నలు మిగులలేదు. యక్షుడన్నాడు యధిష్ఠురని దేవ ప్రసాది మధురంబైన యాలోకనంబు నిగిడించుచు, 'మహాత్మా! మదీయంబులైన ప్రశ్నలం బులన్నిటికి నదు త్తరంబు లిచ్చితి.' ఈ 'మహాత్మా!' యన్న సంబోధనము పరమ పవిత్రమైనది. దివ్యులు మన ష్యులన్నభేదము జ్ఞానము నందులేదు. జ్ఞానవంతుడు మనుష్యులను దేవతలకైన పూజ్యుడే. సనాతనధర్మమతార్థములను భారతము లోని చిన్న చిన్న విషయములు గూడ నిట్ల యుపన్యసించు చుండును.

ఎఱ్ఱన శిల్పమిది. అడుగడుగునకు భానము. మాటమాట కర్థము. తలు ముఖాని తఱచి చూచుకొన్నగాని గోచరించవు. ఇట్టి రచనాచమత్కృతి యెంద్ర సను శిరసా అభివాదనము చేయదగినది. అందుకనియే యాంధ్ర భారతమును మించిన గ్రంథము ప్రపంచమునం దేసారిస్వతమున నయిన సరే యున్న దనుటకు నన్యుకము చాలదు.

శ్రీ విక్రమాధ పాంక్షికము.

కళలు ప్రకృత్యనుకరణములా?

సముద్రకెరటాలు విరిగినప్పుడల్లా గరుడపచ్చల పోగులు మిగ మిగ లాడి పోయిన ట్లా వెన్నెట్లో అద్భుతమైన దృశ్యం తోచింది. ఆకాశంలో జెల్లమబ్బులు వల్లమబ్బులు ఒగుసుకుచి రాచుకుపోతున్నవి. ఎంత ఆనందం అనుభవించానో ఆతన్మయావస్థకు గూఢము యివ్వలేకపోయాను.

నా గంగులపై టైలో గంగులు తలుస్తూ నిట్టూర్పు వదిలారు. ఆత్మలోవుండే అనంత భావాల్ని మనస్సు గ్రహించలేదు- మనస్సు కూర్చుకునే అమృతరసాలు కుంచెతో చిత్రించనే లేము. రుండుసార్లు సముద్రచిత్రము వెయ్యడానికి ప్రయత్నించాను. రెండుసార్లు పూర్తిగా అజయం పొందాను. అట్టి బొమ్మలు ఇది వరకు ఏచిత్రకారుడు ఉన్నా వేసి జయం పొందినాడా అని వాళ్ళాత్ములు చిత్రించిన ప్రసిద్ధి పొందిన బొమ్మలు - భారతీయ చిత్రాలు- అన్నీ పరికిస్తే - ఎక్కడనూ అట్టి విచిత్ర చిత్రం కనబడనే లేదు.

మూడవసారి ఆ బొమ్మే మరలవేయడానికి ప్రారంభించాను. అప్పుడే నా మనస్సులో ఆలోచనలు పరిపరివిధాల పోయినవి. ఏమిటి నే చిత్రించేది? ఆనాడు నేను చూచిన దృశ్యమే చిత్రమా? లేకపోతే ఆదృశ్యాన్ని పరికించగా నాలో మూర్తీభవించిన భావవిలాసాలైనా? నేను బొమ్మలు చిత్రించడం నాకును పరితృప్తి కోసమేనా? లేక మహాప్రేక్షక హృదయరింజనానికా?

రసకారుడైన బ్రహ్మశిల్పి స్వీయమైన ఆనందమే ముఖ్యకారణంగా కళా సృష్టి చేస్తావుంటాడు.

లలితకళలు సృష్టించే కవులు, చిత్రకారులు, శిల్పులు వీళ్ళూతా తాము ప్రకృతివైచిత్ర్యం చూసి, ఆనందం పొందుతూ వుంటారు. వాళ్ళకి సృష్టించే చాతుర్యం వుండడంవల్ల కొన్ని ఉపకరణాలు సహాయ్యం తీసికొని ప్రకృతిని ఆధారం చేసికొని ఏ మేరలో కల్పించుకు పోతాడు. అంతేనేకాని తాము మూసినటు వంటిదృశ్యాన్ని సరిగా తర్జుమాచేయడు. ఆలా చేయనూ లేదు.

ఈ సందర్భంలోనే మనవాళ్ళకుపున్న కొన్ని అభిప్రాయాలు గమనింపవలసి వస్తుంది. కొందరు కళ ప్రకృత్యనుకరణం అంటారు. కాని కళాతత్వజ్ఞులు కళ సృష్టి అని వాదిస్తారు.

కళ ప్రకృత్యనుకరణం అనేవారు ఏమని వాదిస్తారంటే, మనుష్యునికి ప్రకృతిని అనుకరించేయడం అంటే చాలా యిష్టం. కుక్క అటువులా అనుకరించేయడం చూస్తే మనకు సంతోషం, కాగితంతో గులాబిపూవు చేస్తే సంతోషం, అచ్చంగా మామిడి కాయలా బొమ్మగీస్తే అశ్చర్యం, బుడబుడక్కులవాళ్ళే చూసినప్పుడు కన్న ఆలావేపం వేసిన నటకుణ్ణి నాటకంలో చూస్తే చిత్రపోతాము. మనుష్యునిలో పున్న ఈ ప్రకృతీ మనుష్యుడు సమస్త కళలు కల్పించుకొన్న రహస్యానికి సూత్రము. ఈలా సంతోషంపొందే తత్వమే ఆరిమనుష్యులు రాళ్ళపై గీసుకున్నటువంటి బొమ్మలకు మట్టితో చేసుకున్నటువంటి బొమ్మలకు కారణమైంది అని. ప్రకృత్యనుకరణ వాదనకు మంచి ఉదాహరణలు చిత్రకళ, శిల్పమూ అభినయమున్నూ. నియోగోడాల్నింట్ లోగొండా అనే చిత్రము వాలెక్వెజువాకైకు రెమ్బ్రాంటురెయి నాల్డు గెయిన్స్ బరో అనే చిత్రకారకులు ప్రఖ్యాతి స్త్రీపురుషుల చిత్రములు లిఖించలేదా? వాటి అనుకరణము చేయలేదా? అని వాదిస్తారు.

—

కళ ప్రకృత్యనుకరణము కానేకాదు.

కవిత్వమునందున్నా సంగీతమునందున్నా అనుకరణం అనలేదు. ప్రకృతి పున్నది పున్నట్లుచెప్పడం అనుకరణంకాదు అది వర్ణించడము. కవిత్వము ప్రకృతిలో వుండే ఒక మార్గాన్ని అనుసరించడ మని అనగలమా? సంగీతము, సెలయేటిధ్వనలు, పక్షుల కూతలు మొదలయిన వాటిని అనుకరించడం అంటే, అది ఉత్పేద కాని నిజ మెట్లా?

విగ్న మృదలైన సంగీతసాధనాలతో పిల్లకూతలు మొదలైనవి అనుకరించడం నోటితో అనుకరించడం లాంటివేకాని సంగీతాలు కావు.

ఇక చిత్రలేఖనలో అనుకరించడ మనేది ఎట్లా పోలు? ప్రకృతిదృశ్యం గీస్తే దూరాలు, లోతులు, ఒక చిన్న కాగితం ముక్కమీద ఎట్లా తీసుకురావడం. ఒక మనుష్యుణ్ణి పోలే విగ్రహం చెక్కితే వాని రక్తం మాంసం రంగు తీసుకురావేము. ప్రకృతిలో వర్షాలు అనంతం, మనుష్యుడు తయారు చేసుకున్నవి కొన్ని వందలు ఉంటాయి మహా అయితే.

అప్పుడు అనుకరణవాది “కళ అంటే సృష్టికి ప్రతిస్పష్టే కాదు. ప్రకృతిలో కొన్ని మాత్రమే రచించి ప్రకృతే అని అనుకొనేటట్లు చెయ్యడం—ఇలా భ్రమింప చెయ్యడమే కళ” అని వాదిస్తాడు.

అయితే ఛాయాగ్రహణయంత్రంతో తీసిన బొమ్మలు కళాస్వరూపాలా? ఆ యంత్రంను మనుష్యుడెక్కవ సరిగ్గా బొమ్మ గీయగలడా? రంగులు కూడా ఈ యంత్రంతో తీస్తున్నారు. ప్రకృతిలోవుండే రంగులతో సహా బొమ్మలు తీసే యంత్రము పటాలు కళాస్వరూపాలా? అని ఈతలవాడు అంటాడు.

అసలు ఫోటో తీసేటప్పుడే అనవసరమైన వస్తువులు ప్రతిబింబితము కాకుండా చూచుకుని యంత్రచిత్రము తీస్తారు. మనుష్యుడిపటం కూడా ఒక మోస్తరు, ఒక చోట కూర్చోపెట్టి వెనకముందు సందైన వస్తువులుంచి (రోజూ ఆ మనష్యుడు వుండే మోస్తరుకాకుండా) పటము తీస్తారు. ఆలాంటి అప్పుడు చిత్రకారికుడు ప్రకృతి దృశ్యంగాని, మనుష్యుని చిత్రంగాని రచించేటప్పుడు తన అభిప్రాయానుసరణంగా ప్రతాడుగాని అనుకరణం ఎంతమాత్రం చేయడు. •

టర్నరు, వెస్టు, జే. పి. గంగూలీ మొదలగు ప్రకృతి దృశ్య చిత్రకారులు సరిగ్గా ప్రకృతిని అనుకరించారా? ఫలానా రోజున ఫలానా సమయంలో ఫలానా దృశ్యం ఏలావుందో అది వేయలేదు. తేమ్మునది చిత్రం వేయాలని టర్నరు ఆ నది ఎక్కడ అందంగా కనబడుతుందో అది చూచుకుని చిత్రముయొక్క సంపూర్ణ త్యానికి భంగంకలిగించే వస్తువులు లాగేసి, అవసరమైన వస్తువులు చొప్పించి, ఒక చిత్రం రాస్తాడు. మంచినీటి పడన వుండాలని అతనికి తోస్తే పడవల రకాలు అన్నీ పరిశీలించి ఒక మంచినీటి పడవ ఆ చిత్రంలో వేస్తాడు. మేఘాలు కావాలని అనేక రకాల మేఘాలు పరిశీలించి ఆపటానికి సరియైన మేఘం అక్కడ వుట్టిస్తాడు. ఈ రీతిగా పటం తయ్యారవుతుంది. ఇది అనుకరణమా? ప్రపంచంలో ప్రసిద్ధిపొందిన ప్రకృతి దృశ్య చిత్రాలన్నీ యిట్టివే.

ఇక మనుష్యుని గ్రహాలు రచించే చిత్రకారుడు ఏవ్యక్తిచిత్రం రాయాలో, వాణ్ణి బాగా గమనిస్తాడు. నెలలైనా సంవత్సరాలైనా సరే (లియోనార్డో లాగియొ కొండావెంట కొన్ని సంవత్సరాలు తిరిగాడట) అప్పుడు ఆవ్యక్తిలో వున్న ఆత్మ తత్వాన్ని గ్రహించి అది వుట్టిపడేటట్లు చిత్రం మూర్తీభవింప చేస్తాడు. ఆ మనుష్యుని జీవితంలో మనకు తెలియటం అవసరంలేని వన్నీ చిత్రకారికుడు మాయం చేస్తాడు. ఇది అనుకరణమా? ఈ సత్యమే శిల్పానికన్నీ.

అభినయము చేయడం ఎవర్ని అనుకరించడం. ఇప్పటి వాళ్లను చూసి అదే రీతిగా నడవడం మాట్లాడడం మొదలైనవి అభినయ మవదుకదా. ఇక ఏనాటకం పాత్రో, ఆపాత్ర చరిత్రసంబంధమైనది కాకపోతే అనుకరణ లేదు. అయితే కూడా అప్పటి యా పురుషుడు ఎల్లా జీవించాడో ఎల్లా సంచరించాడో మనం అను కరణ చేయగలమా ?

ఇక దేవతాచిత్రాలు విగ్రహాలు అనుకరణములు కావు.

3

కళాతత్వము సృష్టి. ప్రకృతి ఆధారము మాత్రం. దాన్ని పరికరముగా చేసుకొని కళాకారుడు సృష్టించుకు పోతాడు.

కవిత్వంలో వేదాలకాలంలో ప్రకృతివైచిత్ర్యం చూసి ఆ నాటి ఆర్యకవి కొన్ని శక్తి స్వరూపాలు లగు దేవతలను నిర్మించుకొన్నాడు. ప్రకృతిలో వున్న ఉన్నత ప్రాణి తానే. తనకే ఉత్కృష్ట శక్తులు రూపాలు అలవరించుకొని దేవుళ్లను సృష్టించాడు. వాళ్లని గూర్చి కల్పించుకు పోతో గీతాలు పాడగా ఋక్కులు బ్రహ్మ వాక్కులయ్యి నై. అన్ని కళలూ ఆ దివ్యమూర్తుల భావనాసృష్టిలో వెలసి నై. అన్ని దేశాలవారు ఈజిప్టు, గ్రీసు, బాబిలను, చీనా, ఆర్యావర్తము, పారిసీకము, ఈరీతిగా కళాసృష్టి ప్రారంభించినవి. అపొలోవిగ్రహాలు, రా, గ్రీకు స్వరూపాలు, అహోసు రాసు, ఇంద్ర వరుణ సూర్యులు, దివ్యరూపాలతో తేజరిల్లారు.

కళలే సర్వవృద్ధులకు ప్రాంగణాలైనవి. విజృంభించిన ఈ కళాశక్తి అనేక మార్గాలు సంచరించింది.

మెనుకటి యుగాలయందు ప్రకృతివృత్తాలనూ, చరిత్రపాత్రలనూ, కళా రూపంతో తేజరిల్ల చేసి నప్పుడు, ప్రకృతిగోని దృశ్యం, చరిత్రలోని విగ్రహం ఆధారం చేసికొని, కళాకారుడు వాటినే పునః సృష్టి చేశాడు.

పాతగాథలు పేక్కుపియరు కాళిదాసులు నాటకాలు వ్రాసినారు. భారతము తిక్కన్న తిరిగి తెనుగులో సృష్టించాడు.

కళకి ఫలితము ఆనందమే. రసాభిజ్ఞుడగు కళాప్రవృత్త తన హృదయానందాని కిన్నీ ప్రేమకహృదయానందానికిన్నీ ప్రతినిధియై కళాసృష్టి చేస్తూవుంటాడు. కళా

వస్తునైజాన్ని బట్టి మనస్సునకో, బుద్ధికో, ఆహంకారానికో, ఆత్మకో, ఆనందం కలుగుతూ వుంటుంది.

భ్రమింపచేయడం అనే అనుకరణవిద్య సంతోషం యిస్తుంది, మంత్రతంత్ర శక్తి వంటిది. దీనికి ఒక పూర్వకాలపుగాధ వుంది.

పూర్వకాలంలో ఒక రాజు తన దేశంలో చిత్రకారకు లండనీ బొమ్మలు వేసుకు రమ్మన్నాట్ట. వచ్చిన పటాలన్నిటిలో మూడు మంచివని ఆ దేశపు చిత్రకళా సంఘంవాళ్లు ఆమోదించి, మూడుబొమ్మలు రాజుగారి పరీక్షకు పంపించారట. ఆ రాజుగారు మొదటిబొమ్మ తీస్తే అందులో జామమొదలగు పళ్ళు రాసివున్నై. అవి నిజంపళ్లనుకొని ఈగలు వచ్చి ఆ పటంమీద వాలినవట. రెండోబొమ్మ తీస్తే మాంసాదులు చిత్రించినవట. ఆ రాజుగారి పెంపుడు కుక్క ఆబొమ్మ కరుచుకు పోబోయిందట. మూడోబొమ్మ రాజుగారు చూసారు. అందుమీద తెరవ్రంతు ఒత్తిగించబోయారు. తీరా చూస్తే ఆచిత్రంలో ఒక తెరచిత్రం రచించి వుందట. రాజుగారు ముక్కుమీద వేలుపెట్టుకొని, ఏమి ఆశ్చర్యం! మొదటిబొమ్మ జ్ఞానశూన్యములైన ఈగల్ని మోసపుచ్చింది. రెండోది క్వచిత్తు జ్ఞానంవున్న కుక్కను మోసంచేసింది. మూడోది జ్ఞానవంతు ణ్ణయిన నన్నే భ్రమింప చేసింది. వహ్వీ మూడో దానికే బహుమతి అన్నాట్ట.

ఆ బొమ్మలు కళాస్వరూపాలు కావు. వాటిని చూపించు సంతోషం అవిఅంత బాగా అనుకరణ చేసినందుకే కలుగుతుంది. ఆ బొమ్మయొక్క వ్యక్తిత్వస్వరూపానికి కానే కాదు. ఆరాస్వరూపం ఎలా విరూపం చెయ్యగలదు? ఒక కళావస్తువును పరికించినప్పుడు ఆగోచనాపూరితమైన ఉత్సాహం కలిగి, మన్ని ఆనందంలో ముంచివేస్తుంది.

అజంతావిహారములోని ఒకచిత్రంలో రాజదంపతులు ఒయ్యారంగా తన్నయ్యలై కాగిలించుకొని యున్న చిత్రము పరికిస్తూ అట్లనే నిలిచిపోయారు. ఉచిత సన్ననిరాకా ప్రవహించే కొండ కాగులా, నా ఆగోచనలని వెల్లివిరిసినై. దంపతుల జీవితము ప్రేమస్వరూపం కాబోలు. నీళ్లకి బాహ్యప్రపంచ మంతరించింది. ఇరువురి ప్రేమలలో ఒకరొకరు ప్రతిఫలించి లీనమై ఏక ప్రవాహము ప్రవహించి పోతున్నారు.

అహో! ప్రణయదేవతా! నువ్వే సృష్టికర్తా! దిక్కాకాణమునా? అని ఏమేమో భావాల్పతరంగాలలో తాండవించి పోయాను.

కళాతత్వ మన్నికళల కొక్కటే. అన్ని దేశాలకూ, సాంప్రదాయాలకున్నూ ఒక్కటే. పాశ్చాత్యులు ప్రాసందిక రసాన్వాదిం కలవాళ్లు వాళ్ళని పులకరించేసేవి బహిర్దృష్ట గోచరము లగు ప్రకృతి స్వరూపాలే. నదులు కొండలు అడవులు ఆకాశం మనుష్యుడు వాని నడత, అతని జీవితమున్నూ ప్రాచ్యఖండవాసులు ఆత్మైకోన్మాదం కలవాళ్ళు. నదులలో కొండలలో మేఘాలలో మనుష్యుని జీవితంలో, అగోచరమై వెలుగు ఒక అద్భుత తత్వము, సాధారణ ప్రకృతిని మించి భావలోచనాంచలవధాల దృశ్యాదృశ్యంగా సృష్టించేయు మహాప్రకృతి యొక్కటి వాళ్ళు గమనించి ప్రకృతిస్వరూపం ఆ మహాప్రకృతిని నటించుట కుపకరించునట్లు నర్పి కళాసృష్టి చేస్తారు.

.రెండు సాంప్రదాయాలలోను అప్పుడప్పుడు పేరు వారిసీ, వారు వీరిసీ, అనుకరించిన కాలాలున్నవి; కాని ఆప్రయత్నాలు వాళ్ళివాళ్ళి తత్వాలకు సరిపడక రండవరకంగా పరిణమించిన.

శిల్పంలో గ్రీకువారు సహజోన్నత పథాల నంటారు. దేవతావిగ్రహాలు చెక్కినా ఫైడాను, ప్రాగ్జిలిటీను మొదలగు శిల్పులు సంపూర్ణంగా మానవ రూపం మాత్రం సృష్టించారు. దేవుడు మానవాధికుడు అనేందుకు మాత్రం మానవ విగ్రహంలోవుండే లోపాన్ని సవరించి, సర్వాంగసుందరమైన విగ్రహము సృష్టించారు. మానవునికి ప్రకృతిస్థితిము లైచిత్రాలు గంభీరముగాను, గాఢముగానున్న నిరూపణచేశారు. ప్రాచ్యశిల్పులు దైవస్వరూపం సృష్టించేస్తూ మానవ మూర్తిని అతిశయం మాత్రం ప్రదర్శించేవారు. మానవ విగ్రహం పరికరణం చేసుకుని దేవమూర్తులను సృష్టించారు.

పాశ్చాత్యకళాబ్రహ్మలు సాధారణవస్తుస్వరూపాలు సృష్టించేటప్పుడున్నూ, ప్రకృతిని అతిశయించ చేశారు. ప్రకృతిదృశ్యం చిత్రించేటప్పుడు ఆదృశ్యంలోవుండే వ్యూహాత్మక గాఢముగా నాటుటకు, కొండల నదుల అడవులరూపాలు అతిశయించిన వర్ణాలు, ఇరుమడించిన పొంకాలు చూపించారు. మానవవిగ్రహంలోను అంతే. శరీరము చిత్రించటంలో పాశ్చాత్యచిత్రకారుడు ప్రతిఅంగుల చర్మానికి చాలారంగులు వాడెడు. ప్రతి ఆవగింజ పరిమాణభాగం విడవిడిగారంగు చేస్తాడు. శిల్పిన్నీ ఒంటికొండలు అసలు మూడుండవలసినవి ముప్పై చెక్కుతాడు.

ప్రాచ్యచిత్రకారుడు సాధారణవిషయం చిత్రించినా, మహాప్రకృతే నుమా. దృశ్యప్రకృతి వెనుకవున్నది. కళ ఆ అగోచర స్వరూపాన్ని చూపించడా

నికే సుమా. అలాంటి అప్పుడు దృశ్యప్రకృతి పరికరముగామాత్రం ఉపయోగించాలి అని. ప్రకృతిదృశ్యం అయినా మానవవిగ్రహంలాని (డీటైల్సు) తగ్గింపచేసి అనగా అద్దంయొక్క ప్రకృతిని విజృంభింప చేసి చిత్రిస్తాడు చిత్రం. మూడుకండలుంటే ఒక్కటే కిండ చిత్రిస్తాడు.

మార్గములు వేరు. సంప్రదాయములు వేరు. కాని ప్రాచీనతీచీక శాస్త్రరూపములు ఆనందతిత్వైక్యములై వాటిహాటి పథాల విజృంభించి ఒకదాని గొక్కటి సహాయభూతములై సూర్యుడు చంద్రుడు లా ఒక్కసత్యమే అవతరింపచేసి మానవ జీవితము ఉల్కృష్టం చేస్తూవున్నవి.

అడవి బాపిరాజు

తెనుగునవల.

[సంభాషణగ్రంథమాలా సంపాదకుడికి, నవలూ చదువడికి.]

సంపా—“సరే! అసలు పుస్తకానికి శైలి కదా ప్రధానం. మీశైలి యెట్లావుంటుందో కొంచెం చదివి, వినిపించండిముందు. కథ వున్నట్లుగా చివర చెప్పేద్దరుగాని.

రచ—ఈకాలంలో శైలి యెవరికీ కావాలంటే, కథా, ప్లాటూ, బాగుంటే సరి.

సంపా—అట్లామాస్తే, ఆనెండింటికన్నా ‘గేటప్’ హాకుగా వుండాలి. అది ప్రజాసామాన్యానికి. కాని అసలు ముఖ్యంగా మన వుద్దేశ్యం ఆలోచించండి. మన మింత వ్యయప్రయాసకోర్చి, దేశసేవకని పుస్తకాలు గ్రామీణుడమూ, అచ్యుతవైద్యుడమూ, వాళ్ళకి ఇచ్చి చెప్పడానికా? కథ యేమసలమృన్నా చెపుతుంది. అకిథలమూలంగానన్నా మంపుశైలి ప్రజలచేత చనివించి, ఆంగ్ల భాషను అభివృద్ధి చెయ్యాలని కదా?

రచ—అవునుమరి. అట్లాగే...గ్రంథం మొదటి నింజీ చదువుతాను. రెండుపనులూ కలిపి వొస్తాయి. మొదటిపక్షం.

సంపా—కొంచెం వుండండి. యిది యెట్లాంటి నవల?

రచ—చరిత్రాత్మక మైనది.

సంపా—యేచరిత్ర?

రచ—రాజపుత్రస్థాన చరిత్రవిషయాత్మకము. పదిపన్నెండు శతాబ్దములనాటిది. వుదయాదిత్యుడి శకము.

సంపా—మంచిదే.

రచ—ఒకటో ప్రకరణం. ‘ఆర్తనాదము’ ‘ఒకనాటి మట్టమధ్యాహ్నముందు మధ్యంకిన కరుండు తన మండితకరంబుల నొకభయములగహనభాగంబు నెల్లం భాసిల్లం జేయుచుండె. అంశు లేని యరణ్యంబును, ప్రమానలతాలవిత్తంబును, సింహశార్దూల మదేభౌది ఘోషమృగ ప్రణీలంబును.

సంపా—హాతన్న గాకఫక్కిని పోనిచ్చారన్నమాట! తరవాత.....

రచ—అసమయంబున సమస్త జీవరాసులును ఆగ్రీమృభానుని ఆతపాతురకుం సామ్యసిల్లి, మూర్ఛనంది, పత్రంబులం, గుహంతగంబులం, శరణ్యంబుం గొనియుండె. ఆరూఢ జాచి, నాకలం జాపి, కాళ్లు నిగిడించి, లేళ్లు దప్పించి..

సంపా—సరే, మామూలేగా. ఆవర్ణన అయింతరవాతి.

రచ—రెండో పేజీలోనే మన కథానాయకుడు వస్తాడు.

ఆయుష్మతనుండరమహీరుహనిదాంధకౌరవ్యయల నాశ్రయం జొక్కండు, దీర్ఘప్రయాణం బున సలిసియున్న తృదీయయు త్తమకురగరాజముం మెల్లన విదళించుచు నేదియో దీర్ఘలోచనాతత్పరం

దై, గొణుగుకొనుచు, మహాకష్టతర ప్రయాణం బొక్కవచ్చుచుండె. అయిన పయన నిర్ణయించుట కష్ట సాధ్యంబు. యవకుడు కాదు. కాని ముసలియు కాదు. అతని.....

సంపా—నాడు కాబోలు!

రచ—కాదు. ఎవడి. మీరే తెలుస్తుంది.

సంపా—బాటడు. యువకుడు, ముసలివాడూ? కాదు? మనపేనా?

రచ—యేమిటండీ అట్లా అంటారు! “అత డెక్కడ పొడుగురియూ కాదు. పొట్టియూ కాదు. అనిసిరితోచ్చాయ, అం తెలుపునుంగాదు, నలుపునుంగాదు

సంపా—చామలనాయ అనుకుంటాను.

రచ—అదియునుంగాదు.

సంపా—అదీ కాకపోతే, యేదో పెప్పరామా? గలాబీరింగో, గువ్వకిన్నీ, నెమలిపింఛపు గంగో.

రచ—వెక్కిరి. చుడి. అట్లా రాస్తేనేగాని చదివరులకి రక్తిమకలగుదు. వినండి. “అతని ముఖంబున సహజశ్రుతివచ్చును తాండవమాడుచుండె. గాని బలిష్ఠములగు అతని భృశములపై ప్రేలాప ప్రజ్వలిత కాపాగూబుములు ఆతడెవడో ప్రచ్ఛన్నమహాపురుషుండై యుండవలె నని తోపించకమానవ. అతని నయనంబులు నారికేళపత్రరబులవలె వికాలరబులును,

సంపా—నారికేళ పత్రము లేమిటంగోయి!

రచ—పాత పువ్వు నాలేనా యెన్నాడే నా? వికాలంగావుంటే సరి. యేవుపమాన మైతేనేం? అతనికంతము ధన్య సంతభము. అతని బాహువులు పెండును.

సంపా—అదంతా గొడీలేసి. తా వాత చదవండి.

రచ—మీరేవన్నీ లేమి సరిపడవట్లున్నాయే?

సంపా—యిసంలేక పోవడమే? చుత్తకథాభాగంలో పెండువందల పేజీల పుస్తక మెట్లా అవుతుంది? కాని యిప్పుటికి దాకెయ్యండి.

రచ—మీరే యిట్లా వాటిని వొదిలేస్తే యింక పాతకులు నాటిని ఆనలు.

సంపా—యిప్పుడు ఆనలు గొప్పవలు చదవుతున్నారనా, మీశ్రద్ధేశ్యం? అక్కడక్కడ యేరుకుని చదవడం నేర్చుకుంటానే వున్నారు కాని మరిగెడువందల.

రచ—తెలిసింది—యిథు వినండి.

“తనలోనానిట్లు అత్యధిక భీంబుగ పబ్బుకొనుచుండెను. “ఒరీ! విచిత్రవీర్యా, నీచింత! కండకావలము మూలమురా! ఉదయాగ్రుణ్ణిమేనగోడలనయైననెంచక, రానువంద్రాఖ్యని, బావ ముది తగయాత్మపు తోడికోడలని యైన యినుమరియెన్నక, దుర్బుద్ధి ప్రేరిగుండవై, కాలవశం బున, ‘ఏనాకకాలే విపరీతబుడి!’ అనుచందంబున, నాయును నెంత చేడితిరిరా? నీవప్పుకొన్న గోతియందన నీవయె పడబూనితివిగా!

సంపా—యేం చేశాడేమిటి?

రచ—అదంతా చివరిక తెలుస్తుంది.

సంపా—అట్లాగే వుండాలి కి భావముత్కారం. బాగాచేశారు. . .

రచ—ఓరీ, నీచాధమా, నేనులేని సమయము కనుంగొనిగదా, నీవీయ్యకముంబునకు సావనిం చితివి. యిదుగో నే నివ్వడ వచ్చుచున్నాడను. నిన్నును నీనైవ్యంబును.

సంపా—చాలు - తగువారి-

రచ - యింతోస్యగతియు వుంది. దాని మొద లిది.

‘అహ! మీమానలనేతు శ్రీకృతంబును, సస్యఫలసమన్వితంబై వేదభూషణంబుల తోడను, గో ధేను రావంతులతోడను, ఉత్తమక్షత్రయుప్రలాపణంబులతోడను, ధ్వనించు భారతమాతకా, యీనా లికి తెట్టికంబులగు యిక్కిట్లు’ యేనాడు రాజాప్రసాపనింహుడు అమహాగాయిడ దగ్గఁబుం.

సంపా—యీస్వగతి మెంతి వుంటుంది?

రచ—రఁదు ప్రకరిణాలు. దీంతో యిదివరకి జరిగిన కథా, అప్పటిదేశపరిస్థితిలా చిత్రా వాచ్చేస్తాయి.

సంపా—అవును. బాగాచేశారు. మళ్ళీ దేశచరిత్ర వేరే పుస్తకంగారానీ అవసరం లేకుండా ఆకూరుడిచేతే చెప్పించేకా రిన్నమాట?

రచ—వూరికే కూరుడంటారేమి? కూరాటకూరుడు. మీరే మాస్తారుకదూ. అరిగక మీ రిందాకే అన్నట్లు మనబళ్ళల్లో దేశచరిత్ర చెప్పడమేలేదు మన బడిపిల్లలకి ‘ఎలిజబెత్తు, యెన్నూయేట సింహాసనమెక్కిందో క్రిందోపాగముగాని నీతమ్మవారు సమత్వాడి దినక్షత్రమేదో రచినే తెలిదు. యిట్లాంటి కథల మూలకంగానన్నా కొంత రాజసానచరిత్ర తెలిసి,

సంపా---ముందు ఆంగ్లదేశచరిత్ర.

రచ--- నేనూ అదే అనుకుని ప్రయత్నించేశాను. కాని మన ఆంగ్లవీరులు ఆట్లెవరిని కనపడ లేదు.

సంపా---వీరులు లేకేం? వాళ్ళ సంగతి యీచరిత్రల్లోకి యొక్కనీరు.

రచ---ఒకల్లిద్దరు కనపడ్డారు. గాని వాల్లిద్దర్నీ విజ్ఞాన చంద్రికామండలి వా రినివలకే వాడే కారు. తక్కినవాళ్ళు అనామకంగా వినాహలు చెనుకొడంవల్ల వాళ్ళ భార్యతండ్రిల్లన్నా తెలిదు. మరి ప్రజామం కల్పించడానికి ‘ప్లాట్’ వీలిచ్చింది కాదు. పోనీ రాజస్థానమైనా మన దేశంలోదే కదండీ?

సంపా—కాని రైల్వో రాజస్థానం వాళ్ళు ఆటే మనకే సోదరులమల్లే వుండగండీ? యెంతకీ మనం దేవులాడడమేకాని. వాళ్ళకి ఆసోదరత్వభావ మన్నట్లు తోచదు. బోధించే వాళ్లు లేక కాబోలు - ఒకసారి యామ యిందంజే.

రచ—(పుస్తకం చూస్తో పు ధ్యానంగా) అవును. బాగా చెప్పారు, నిజమే వినండి.

“1026 సంవత్సరాంతమున ఒకనాటి సాయంత్రము వాయుసింహుడు గతించె కదా ! యింకెవ్వరు మాకు దిక్కు? యీశక్రసువర్ణంబుం...”

సంపా—అదేదో క్రిస్తుశకం వాడేరు ?

ర—యో ? మరెట్లా దేశచరిత్ర తెలిడం ?

సంపా—మరి ఆకాలపువాడు క్రిస్తుశకం ప్రకారం లెఖిపెట్టి వుంటాడా ?

రచ—నే నేమన్నా క్రి. శ అని వేశానా యేమిటి? అట్లా అనుకోదానికి? అయినా మనం యీకాలంలోవాళ్ళకిగా రాస్తోంది ; వాళ్ళ కది అర్థమైతే ఆకాశమేవాదాలి.

అట్లాంటి సామ్రాజ్యములు చదివి మన స్త్రీలందరూ ఆనాయకత్వి అదర్శంగా తీసుకొని బోర్ల పడుతున్నారు. ఆకాలంలో ఏమడు అబలలకి తోడ్పడడం సహజం. యెంత గతించినా, పరిపురుషుణ్ణి రాచ స్త్రీ పఠకరిస్తుందా? అసలు కన్నెత్తి చూస్తుందా;

సంపా—అయితే మరి వీళ్లద్దరికి మోహమేర్పడదా యేమిటి యీకథలా?

రచ—యేర్పడికేం ఆదెట్లా తప్పుతుంది? లేకపోతే కథయేది?

సంపా—ఒకరినొకరు చూడకుండానే?

రచ—అదే మనవాళ్లుపడే గొప్పసారి బాటు. అందుకూ, ప్రతివాడూ మోహమేర్పడ్డానికి ఒకరి నొకరు చూడాలా? చూస్తే యేం తెలుస్తుంది? అనుగాములే, యిదా అగ్రం? పాశ్చాత్యుల పుస్తకాల్లా “ఓవ్ ఎన్ ఫ్రెండ్స్” అట్లాంటిది వదిలి భ్రమపడి, రానీ రాలిలివి. దమయంతి నలుణ్ణి చూసేవోలిచిందా; బ్రాహ్మ లవల్లా, హంసవల్లా, అతని సద్గుణాలు విసిరి, రాముడు విల్లు విరిచిరిర వాత, వీడు వల్లగావున్నా సు నావ వడ దా నీకే ముక్కెక్కివుంటేనే, కాలెట్లావుంటేనే, బుద్ధిమంతుడై వుండాలి గానీ!

యూవిషయమై తెలిసేటట్టు వ్రాశాను. యూనానుగోప్రకరణంలో ‘పారకమహాశయాలారా! విరువురు నొకరి కొకరు వీక్షించుకొనే నేవిధమున కామించు కొనినది మీరు సందేహించు లేమా? కాని మీరాలాచి ఏ చూశును. యూనానీటికి యుక్తముంబగు మన మహాహిందూమత సాంప్రదాయ మట్టిదే గా! మనదేశంయిది సుఖమును, వంశంబును ప్రాముఖ్యంబునగాని తుచ్ఛంబును అన్వేషించునగు శరీరంబుకాదుగదా! యిదియ...

సంపా—కరవాత కథ చెప్తూ మాడండి. నామీకా నామీక లిద్దరూ తూసుకోకుండానే యెవరితోవన నారు వెళ్లారు. ఈ వాని —

రచ—అట్లుండగా మొదటి ముగ్ధులను చూచుచున్నప్పుడు రెళ్లు చూచిన తోడేళ్లు తోడేళ్లందిను పులులను పులుల వేటాడు వేటగాండ్రును వేటగాండ్రును గరుచు పాములను పాములం భక్షించు నెవళ్లను వారిం సాను రుషికన్యలను ఆన్యలం కామించు...

సంపా—లేరువాటి.

రచ—మీకీవగన లేమీ రుచించుటలేదు.

అప్పుడు అయిగోప్రకరణం మొదలగుదిలో అను పురాధీశుడైన వీ సేవడిమూడవమూత.

సంపా—కదువుతున్నారా? చెవుతున్నారా?

రచ—చెవుతున్నాను. పోనీ. చదవనా?

సంపా—నొద్దు నొద్దు. చెప్పేప్పుడు ఆప్రస్తుం భాషెందును? నోటిమీటలతో రానిద్దురూ.

రచ—వాగా ఆభాష అలవాటై పోయిందండీ.

సంపా—మీరుండండి. నేను చెప్తాను. “ఆ అయిగోప్రకరణంలో ఆశ్చర్యత” విగ్రహ తాపం పడుతో వుంటుంది.

రచ—కాదు. కోవ్వితికాదు. ‘విమల’ విగ్రహం పడుతో వుంటుంది.

సం—యూవిషయ యెవరు?

రచ—అదే ఐదుతాగ్గరం యీనవలలో.

సం—నగే. ఆవిమల తన అంతఃపురమందెరువు యేదో అంతస్తుమీదనుంచుని ప్రలాపిస్తోవుంటుంది. ఆమె? వివాహమాడానిని సింహాగడ దుర్గాధీశుడూ, డిల్లీపాదుషా, కొండవీటిగడ్డి, దండకారణ్యపు లోడాలముల్లుడూ ఆమె సొందర్యపుష్కీర్తి విని కోట ముట్టడేశారు. ఆమె తండ్రి వీల్గిపోయిపోనిగాక యింకొరిని వివాహమాడమంటాడు.

కాని యాకస్య హృదయం మాత్రం పంపానదీతీర్థమున స్నానం చేస్తో యెవరి మీసపు వెండుకని చూచిందో ఆకాశమారుడితో లగ్నమయింది.

రచ—కాదు. ఆనాడు తనని కిరాతుల నుంచి కాపాడిన మహీరుహం దెవ్వంజో ఆనరసింహుని

సం—ఆ—ఆమె యెవరో నోర్చితి అన్నారామా?

రచ—నేనండే! అదే యీనవలలో చివరి : ఆవీరుడికి బోయలు అప్పుచెప్పారు. ఆమె విలాపం వివరించి.

“అటవో చెనటిదైవమా! హరివిధి! నిన్నేముదురా? నేనే అణ్ణంబునకుం బయలుదేరి దేవతా! నన్నా కిరాతులు ముట్టడింపనేల? డిండిబో! నేనేల ముం లిడవలె? యిడితిబో! ఆగా కొమరుం డాదాని బోవనేల? బోయెనుబో!...

సం—తరివార తరిసిందేగా...

రచ—వివరించి.

సం—తరువాత నన్నుకొంచెం చెప్పండి. “యేల వివర? వివేచనో యేల రావలె? వచ్చెను బో, యేలశ్రింగు చూపవలె? చూపెనుబో, నేనేలమాడనైతి? ఇట్లానేనా?

రచ—అట్లానే?

సం—యింకోటి, మీరుశృంగారసం యెక్కువచేశేసారు. అవన్నీ యీకావ్యానికి సరపడవు. కందుకూరిల దూంనించి, నుదురుమీన ఒక్క ముద్దు పెట్టిపడంకన్న, యికిదగ్గరగా యేపని జరిపించుకొడదు. యేపక్కనన్న “పచ్చిశృంగారముని విమర్శించిందంటే, యికి మనపని నున్న.” స్వప్నం లోను, మూర్ఖులొనూ, గుర్రంమీదా తిప్ప, శ్రీపురుషుల్ని దగ్గర చేర్చుకొడను.

రచ—పోనీ యీస్వగతిం యిక్కడికి ఆపి వెళ్ళండి చిరువురారని వివరించి.

“హాభద్రరాజమా! నీవే వీరాతివీరుల...”

సం—యిట్లాటివి చాలా చదివానండీ నాకు తెలుసు. తరువాత చెప్పండి.

రచ—ఆస్వగతం తరువాతం “అట్లు గంభీరవచనంబుల నుచ్చరించి, ఆకరవాలంబు నారాముడే యనుజీమయశిలామయ ప్రదేశంబుననునిచి అర్హతపాద్యాది వీధింబుల పుష్పమాల్యాది లేపనంబులం బూజించి, బ్రాహ్మణ సంతృప్తంబుగావించి, “హా ఉజ్జయినిపు పాలకా, నరవీరినిహా”యని పలు సార్లుచ్చరించి కరవాలంబును హృదయంబున కేసుసార్లుగురచేసి, సాహసించి, నిశ్చయించి, పాడుకు కొనబోవు దంతలోన వెనకనించి కామయవేషధరుండగు సోమీరపురుష వరణ్యపుండరీకం తామె కరంబుబట్టి అభిధంబును లాగివైచునంతలో నామెవెంటనే, సహజమగ్ధత్వం బుప్పొంగ, అతనియొక మువై నెమ్మదిగ వ్రాలి, త్వరితంబుగ మూర్ఛం ముడింగ.

అట్లాంటి పాడుపుస్తకాలు చదివి మన స్త్రీలందరూ ఆహాయికల్పి అదర్శంగా తీసుకొని బోర్లపడుతున్నారు. అకాలంలో ఏమడు అబలలకి తోడ్పడడం సహజం. యెంత గక్షించినా, పరపురుషుణ్ణి రాచస్త్రీ పఠకరిస్తుందా? అసలు కన్నెత్తి చూస్తుందా;

సంపా—అయితే మరి వీళ్లద్దరికి మోహమేర్పడదా యేమిటి యీకథలో?

రచ—యేమిడకేం? అదెట్లా తిన్నగుంది? లేకపోతే కథయేదీ?

సంపా—ఒకరినొకరు చూడకుండానే?

రచ—అదే మనవాళ్లుపడే గొప్పపాగబాటు. అందుకూ, ప్రతివాడూ మోహమేర్పడ్డానికి ఒకరి నొకరు చూడాలా? చూస్తే యేం తెలుస్తుంది? అయితే గానూ, యిదా అక్కడ పాశ్చాత్యుల పుస్తకాల్లా “ఓవ్ ఎట్ ఫస్టు సైన్” అట్లాంటి చదివి భ్రమపడి, రావే రాలివి. దమయంతి నలుణ్ణి చూసేవోలిచిందా; బ్రాహ్మలవల్లా, హంసవల్లా, ఆకవి సద్గుణాలు విన్న. రాముడు విల్లు విరిచింతరవాత, వీడు నల్లగావున్నాడు నామ వర్షదా నీకే. ముక్కెక్కించుకున్నా, కాలెట్లావుంటేనేం, బుద్ధిమంతుడై వుండాలి గాని!

యూవిదయమై తెలిసేటట్టు వ్రాశారు. యీనామగోప్రకరణంలో ‘పాతకమహాశయాలారా! పిరువురు నొకరి నొకరు వీక్షించుకొనే నేనవిధంబున కామించు కొనిరి మీలు సుదేహంతు లేమా? కాని మీరాలొచ్చి చి చూడును. యీనామగోప్రకరణంబున మన మహాహిందూమత సాంప్రదాయ ముట్టిదే గా! మనదేశంబును గుఱంబును, వంశంబును ప్రాముఖ్యంబులుగాని తుచ్ఛంబును అస్థిరంబునగు శరీరంబుకాదుగదా! యంకను...

సంపా—కంపాత కథ చెప్పుతా చూడండి. నామకానామగోప్రకరణం చూసుకోకుండానే యెవరితోనైనా నామ చెల్లారు. తరివా? —

రచ—అప్పటినుండి మనస్థిరం పట్టించుకునేలేళ్లు లేళ్లు యివే తోడ్కొని తోడ్కొని పులులను పులుల వేటాడు వేటగాండ్రును వేటగాండ్రును గుఱచు పాములను పాములం భక్షించు చెమళ్లు వారిం సామ రుషికంబులను ఆకంబులం కామించు...

సంపా—అయితే.

రచ—మీకోవ్వలేమీ రుచించుటలేదు.

అప్పుడు అయినో ప్రకరణం మొదలైనదిలో అమపుగాధీశుడైన వీ సేవడిమూడవమూర్తి.

సంపా—చదువుతున్నారా? చెప్పుతున్నారా?

రచ—చెప్పుతున్నాను. పోనీ. చదవనా?

సంపా—వొద్దు. వొద్దు. చెప్పేప్పుడు ఆ ప్రస్తావన భాషించునా? నోటిమాటలతో రానిద్దురూ.

రచ—అలాగే అలాగే అలాగే పోయిందండీ.

సంపా—మీరుండండి. నేను చెప్పుతాను. “అ అయినో ప్రకరణంలో ఆఖ్యోతి” విగ్రహ తాపం పడుతో వుంటుంది.

రచ—కాదు. బోధితికాదు. ‘విమల’ విరతాపం పడుతో వుంటుంది.

సంపా—యీవిమల యెవరు?

రచ—అదే చిరుత్కారం యీనవలలో.

సం—నరే. ఆవిమల తన అంతఃపురమందెరువు యేడో అంతస్తుమీదనుంచుని ప్రలాపిస్తోవుంటుంది. ఆమెగి వివాహమాడాలని సింహాగడ దుర్గాధీశుడూ, డిల్లీపాదుషా, కొండవీటిరెడ్డి, దండకారణ్యపు తోడాలమ్మల్లడూ ఆమె సౌందర్యపుకీర్తి విని కోట ముట్టడేశారు. ఆమె తండ్రి వీళ్లలో యెవరినీగాక యింకోరిని వివాహమాడమంటాడు.

కాని యీకన్య వృద్ధయం మాత్రం పంపానదీతీరమున స్తానం చేస్తో యెవరి మీనపు పెండ్లు కని చూచిందో ఆరాకుమారుడితో లగ్నమయింది.

రచ—కాదు. ఆనాడు తనని కిరాతుల నుంచి కాపాడిన మహీరుడూం డెవ్వండ్లో ఆనర సింహుని

సం—ఆ—ఆమె యెవరో శోధితి అన్నారకదూ ?

రచ—నేన నండే ! అదే యీనవలలో చివరిం : ఆవీరుడికి బోయలు తప్పచెప్పారు. ఆమె విలాపం విన్నది.

‘ఓహో చెనటిదైవమా ! హరివిధి ! నిన్నేమందురా ? నేనే అజ్ఞాంబునకు బయలుదేరి. దేవతా ! నన్నా కిరాతులు ముట్టడింపనేల ? డించిబో ! నేనేల మొలదవరె ? యిడితిబో ! ఆరా కొమరుం డాదాని బోవనేల ? బోయెనుబో ! ...

సం—తరువాత తెలిసిందేగా...

రచ—విన్నండిమి.

సం—తరువాత నన్నుకొంచెం చెప్పండి. “యేల వివర ? వివరబో యేల రావర ? వచ్చెను బో, యేలశీర్షము చూపవర ? చూపెనుబో, నేనేలచూడనైతి ? ఇట్లా నేనా ?

రచ—అట్లానే ?

సం—యింకోటి, మీరుకృంగారరసం యెక్కువచేశారు. అవన్నీ యీకొలానికి సరిపడవు. ‘రెండుగజాల దూ’ నుంచి, నుదురుమీద ఒక్క ముద్దు పెట్టించడంకన్న, యింకదగ్గిరా యేపనీ జరిపించుకోవడం. యేపకన్నా ‘పచ్చికృంగారమని విమర్శించిందంటే, యింక మనపరి నున్న.’ స్వప్నం లోను, మూర్ఛలోనూ, గుర్తొందిదా తప్ప, శ్రీపురుషుల్ని దగ్గర చేసుకూడదు.

రచ—పోనీ యీస్వగతం యిక్కడికి ఆపి నండ్లో చరువుతాను వివండి.

“ హాభిధరాజమా ! నీవే వీరావీరుల--

సం—యిట్లాటివి చాలా చదివానండీ. నాకు తెలుసు. తరువాత చెప్పండి.

రచ—ఆస్వగతం తరువాతం “అట్లు గంభీరవచనంబుల నుచ్చరించి, ఆకరవాలంబు నారామణీ యనుజీమయశీలామయ ప్రదేశంబుననునిచి అర్హునిపాదాద్విది వీధంబుల పుష్పమాల్యాద్వి లేపనంబులంబూజించి, బ్రాహ్మణ వంశస్థులుంబుగావించి, “హా ఉజ్జయినీపురిపాలకా, నరవీరసింహా”యని పలు సార్లుచ్చరించి కరవాలంబుల హృదయంబున కేసుసార్లుసురచేసి, సాహసించి, నిశ్చయించి, పాదుచు కొనబోవు దంతలోన వెకనించి, కామయవేషధయంకగు నొకవీరపురుష వరేణ్యపుండరీకుం డామె కరంబుంబట్టి ఆభిధంబును లాగివైచువంతలో నామెకెంటే, సహజగుగ్ధత్వం బుహ్వింగ, అతనియొక ముపై నెమ్మదిగ వ్రాలి, త్వరితంబుగ మూగ్గుం ముడింగ.

సం—మళ్ళీ పుస్తకంభావలోపడ్డాడు. “దంతామళ్ళీ రాకారా ?

రచ—అదంతా నాలుగు ప్రకాశాల్లో అతనిచేతే చెప్పి చాను, కాని వర్ణనలని మార్చి క్రొత్త పెట్టాను. అది వాడలేనీ చదువులాను లెండి.

“అలా దీర్ఘ సమాచారం బిల్లియం సమాప్తి చెంది చుటతోడనే అనిమలానుజీయం....

సంపా—అతను నాలుగు ప్రకాశాలు చెప్పి మించేవరకు అక్కడ మూర్ఖాన్ని పట్టింగిడూ?

రచ—మరి అతనుచెప్పే చరిత్రంతా వివరిండా మధ్యమూ సమయమందా ? అది సబబుకాదు.

“కేవల చి మెల్లని పాన్పుమీదను, అతనియందు మిదను వ్రాలె. నాతిండును అనయోచన వట్టుకు ఆమె ననేకవిధంబుల నుపశమనంబుచేసి, కాలింబడుగుడు.

“అయ్యో ; నేనెట్టిపాపిని. యెంతఘోషాంకంబున కొడిగిట్టికొన్నానని ? కామా ధనై నాజనవంకంబున. ఇంక నాకు గురెయ్యవీ ? దక్కయ్యవీ ?” అని మయ్యడసాగి. అతిండును “యిచ్చెక్కడికన్య ! నన్నే యీమె యిట్లెరిగె. శివ, శివా!” అని చెప్పులు యీకొనె. ఆమె యు, అవలించును, అ చుచు, “నీవు కాపిడికన్య నోర్చితాడు. నేనే” యనుటతోడనే అతిండు “హా, నాప్రాణనాయక, అనుగు నెచ్చెలి, నాపాపమోక్షిని యనుచుండ నాకన్య, ‘హానన్నా అరు నిల్లల నోర్చి పో పలవకు’ ముయె. ఎంతలా సంగరియి పెల్లె నతిక్రిమించె. ఒకరితుంగిబలు నోరు నొంచునారును, శివంబు ఖండించు వారును..

సంపా—అది సరే లెండి.

రచ—ఇంతలా తన్ను చేరించుకొని పోవు మృగవారుల ఛాటికి జడిసికొవోలు నవ, భాస్కరం దపరారుబుధి గ్రంథ కూతురురావలెబాగు..

సంపా—అపేక్ష దాటెయ్యండి.

రచ—అట్టిమయు బున హిందూదేశంబున మూడు పగడాల్లో చెప్పేకాను. అటు తరువాత స్త్రీలకు నీతి వుపన్యాసావుని యొరుకుంగే “పుస్తకం వివరించి “నానాదరించువరులారా, మీ రింతవరకు నాపాత్రిబును, ధాకా వ్యయించును, మహాకాన్త కన్య బును నోర్చి పోచితిరికదా ? యిందేమిద నీ మీకు దరింక దా, లేనా ? అన్న మరగడ ? హిందూదేశంబు గి ధి కూడా నీతిలే! హిందూదేశంబున నీతింబుబుగ! యాహుదయుముల ధర్మమాయులు పెల్లెలు కదా! మీరు పాత్రద్రవ్యంబు పాత్రతో పుష్కలు పెట్టి కదా! మీహారామలు! నీకు వేరచెప్ప వలయునా? నేనేంనాడకు? అయినను, యీపాత్రింబును వ్రాయుచున్నాంబును సంపాదకులు నావయంద్రాయుటంచేసి, మీపాదకములు పూజించివారిపైనే నావృద్ధిలిరికి. నాకన్న పెద్దలవం నమస్కరింపవలె - నాకెల్లలు భావింబి - యునివరు యిదివరకంబుగింది, జాత్రగాపసి బారికలు గౌరవంబు ఉన్నాడి, నీకు వ్రాయుబోవున దేవునివ-

సంపా—అది అయిపోయిగనాత.

రచ—తరువాత పురుషులకు కొంతదోషవుని. గారి మొదలు

సంపా—నానకొకంగా కానడ్డాము.

రచ—దానితోపాత స్త్రీపురుషులకి పుభయలకూ కలిసి.

సంపా—యింక కథ అయిపోయిందా ?

రచ—కాదు. చివరిమట్ల కథ అందకుంటాను? ఇనుక్కరంగా లేదా ?

“అప్పు డాత డామెంబటి,

‘నావొట్టులకుప్పా! నోయ్యోభి హా నిజేను, స సమాడ. ఆమెయు ప్రాణంబు పయి ఆ కవదలి సమాగమనమాచరించె. ఈ క్షుద్రరొండును- లొకింబుకయి విరక్తింజెంది హిమాలయారణాలు తపంగారింప సుద్యుక్తుండై వెడలె. ఆమయగన యాహం క్షున్నదన!

సంపా—సరే దానికిం లిండి. శైలీ బాగావుంది. కథాచమత్కరింగ వుంది. యిట్లాంటి నవల నేను చూడలేదు. అచ్చువేయించేద్దాము. జేకోరూపాయియిస్తాము. సరేనా?

రచ—ప్రొద్దుంభోజాడు అక్షరలక్ష లిచ్చే వాట్ట కానిండి.

గుడిపాటి వెంకటచలం బి. ఏ. యల్. టి.

ముర్రజాన్నగర్ సర్కార్.

[మనలో చాలామందికి హిందూదేశచరిత్రకు, ఇతరదేశాల చరిత్రలు ఎక్కువ బాగా తెలుసును. అందులోనూ, ఆంధ్రదేశ చరిత్రకంటే మహారాష్ట్ర రాజపుత్ర శిక్కుచరిత్రలు బాగా తెలుసును. నిజానికి, శాతవాహనులు, పల్లవులు, చాళుక్యులు, వీరంతా మొన్న మొన్నటి వరకూ మనఁజెరిచులేకారు. ఇప్పుడైనా విద్యానగరి సామ్రాజ్యము అంతరించేవరకూ ఏవో అతుకుతో ఆంధ్రచరిత్ర చదువుతున్నాము; కాని తరువాత మూడు శతాబ్దాలచరిత్ర బొత్తుగా గమనించడమే లేదు.

ఆమహాసామ్రాజ్యములోనుంచి చీలిపోయిన మధురతిగజావూరు నాయకుల ప్రతిభ మనమంతగా ఎరగము. గోలకొండ సుల్తానుల వైభవము, రిషికత్, మనము మరిచిపోయినాము. పిజయనగరిము గజపతులు, గొబ్బిలిరంగారావులు, పెద్దాపురము జగపతులు, నూజివీటి అప్పారావులు, తమస్వాతంత్ర్యమును కాపాడుకోడానికి మహమ్మదీయసైన్యగార్హిత్యమును, సరాసు ఆంగ్లకంపెనీలతోను, కావించిన యుద్ధాలు, అందులో వాసుచూపిన శైర్యపరాక్రమాలు, ఏమారు మూలదస్తా వేజులలోనో ప్రాతపుస్తకాలలోనో మాటుపడి ఉన్నవి.

ఈమూడువందల సంవత్సరాలలో క్రమంగా ఆంధ్రదేశము స్వయీయతైన హిందూమహమ్మదీయ ప్రభువుల చేతిలోనుండి జాచిపోయి, విదేశీయ కంపెనీల ఏలుబడిలోకి ఏవిధంగా పోయినదో మనము గమనించాలి. విదేశభాష, సభ్యత ఆచారవ్యవహారాలు, దేశములో ప్రవేశించడమువల్ల మనలో కలిగిన మార్పు లేవి? ఏటివల్ల మనకేమి మేలు కలిగినది? అనేసంగతులు కూడా విచారించాలి.

ఈకాలపుచరిత్రకు శాసనపరిశోధనకాని ప్రాచీనభాషలతో పరిచయము గాని అవసరము లేదు. కొంచెము ఓపికతో ప్రాతఉత్తరాలు, సంధిబడంబడికలు, కంపెనీ ఫ్యాక్టరీల రికార్డులు, జిల్లామాన్యుయలులు, మిల్లు ఓర్పుమొదలైన చరిత్రకౌసుల గ్రంథాలు పరిశీలించితే చాలు. అందుకనే ఈప్రాతపురాణాలు వెతికి, అప్పుడప్పుడు మనదేశానికి సంబంధించిన చరిత్ర సులభముగా అందరికీ తెలిసేటట్లు వ్రా

యాలనకున్నాము. ఈవ్యాసములో ముర్తజాన్నగర్ [కొండవీడు] సర్కారు
నైజామునద్ద ఆంధ్రోయకంపెనీవారు తీసుకున్న కథాక్రమము వర్ణించాము.]

ఉత్తర సర్కారులు.

తూర్పుసముద్రతీరాన ఓడ్రదేశానికి దీక్షిణముగా గుండ్లకమ్మవరకూ
వ్యాపించి ఉన్న ప్రాంతమును ఉత్తరసర్కారు లంటారు. ఇదిచరిత్రలో ప్రసిద్ధ
మైంది. ఇప్పుడు మనము దీనినంతా ఆంధ్రదేశమనే వాడుతున్నాము. కాని
పూర్వము కలింగము, వేంగీ, నెలనాడు, మొదలైన భాగాలుగా ఉండేది.
ఈనాడు మహానది ఒడ్డున రాజులు నివసి పాలించారు సాతవాహనులు, పల్ల
వులు, తూర్పుచాళుక్యులు, కాకతీయులు, రెడ్డిభువులు, ఇందులో ఏవోకొన్ని
ప్రాంతాలు తమ ఏలబడిలో ఉంచుకున్నారు. మిగిలింగము, రాజమహేంద్ర
వరము, పెదవేగి, కొండవీడు, అమరావతి, రాజధానులుగా ఉండి మహావైభవము
అనుభవించినవి.

క్రీస్తువ్యవస్థాపకములు సింహాచలమువరకూ ఒకప్పుడు ఆక్రమించుకున్నాడు.
కాని త్వరితగతినే సంధిచేసుకుని, కిష్కకు ఉత్తరింగాఉండే దేశమంతా ఓడ్రగజపతు
లకు వదలివేశాడు. గోలకొండకుతుబుమాలు, ఓడ్రరాజులు, దీనికై అంతులేని
యుద్ధాలు చేశారు. కొండపల్లి కొండవీడు దుర్గాలు ఎప్పుడూ రణరంగాలే.

• 17-వ శతాబ్ది ప్రారంభములో, ఉత్తరసర్కారులు చాలావరకు గోల
కొండ రాజ్యములో చేరబోయినవి. ఆసుల్తానుల ప్రావీణము సంపాదించుకొని,
ఎరాసు ఆంగ్ల సేనలు బందరు మొదలైన రేవుపట్టణాలలో నికంగులుకట్టి ఎత్త
కము సాగించారు. ఇంకొకటి గోలకొండ రాజ్యము నాశనమైనది. ఔరంగజేబు
సామ్రాజ్యమును ఖైదుచేసి, అతనిరాజ్యమును ఢిల్లీసామ్రాజ్యములో కలుపు
కున్నాడు. (1687) తనంతమున పాలించడానికి సుబేదార్లను నియమించాడు. ఆసా
మరా 1707లో చనిపోయినతరువాత చక్రవర్తుల ప్రతిభ నానాటికితగ్గి దూరప్రాం
తాలలో పాలించే సుబేదారులంతా స్వతంత్రులైనారు. వీరు లాంఛనానికి చక్ర
వర్తి అధికారమును అంగీకరించేవారు. అతనివద్ద గిరుదులు స్వీకరించేవారు. ఒక
సుబేదారు చనిపోయి, త్రొత్తను సేదారు ఆడదని పొందేటప్పుడు చక్రవర్తిఉత్త
రువు తెప్పించు కొనేవారు; కాని, ఇకంతా ఒకనాటకముగా ఎంచవలసివచ్చే.

ఈవిధముగా తక్కిననుబేదార్థతోపాటు ఇప్పటివై జాముల పూర్వీకుడు (అసాఫ్ జా) నైజాముల్ముల్క్ కూడా స్వతంత్రుడై చాలా చాకిరిచియుతో పాలించాడు. అతడు 1748లో చనిపోగానే, దక్కను సుబేదారుపదవికై పోరాటము సంభవించినది. అప్పుడే దక్కను సుబేదార్లులోబడి కర్ణాటదేశమును పాలించే నవాబుపదవిని గురించికూడా తగాదాలు బయలు దేసినవి. ఉభయపక్షాల వారు, పరాసు ఆంగ్లకంపెనీల సహాయముతో జయము పొందడానికి పూను కున్నారు. ఆరోజులలో పాశ్చాత్యులు ఫిరంగులు తుపాకీలు కల్పడములో చాలా ప్రవీణులు. మనవాళ్ళకు బాహ్యముగా సైన్యముగా క్రమాలు ఎంతైనా ఫిరంగులు ఆధిక్యమువల్ల వారు మనదేశీయులను సులభముగా ఓడించేవారు. అంతేకాకుండా ఈదేశపు సైనికులనే, వేలకొద్దీ శను కొలువులోకి తీసుకుని, వారికి క్రొత్తపద్ధతిగా కవాతునేర్పి వారిమూలముగా జయము సంపాదించేవారు. యుద్ధాలకు అయ్యే వ్యయమంతా దేశీయప్రభువులే. సైన్యబలము చాలావరకు దేశీయులే. ఈవిధముగా దేశీయప్రభువుల కొట్లాటల మూలముగా పేరు క్రమంగా రాజ్యము సంపాదించడము ప్రారంభించారు.

పరాసు ఆంగ్ల కంపెనీలకు కొంచెమెచ్చతగ్గుగా 1749 మొదలు 1761వరకు జరిగిన యుద్ధపరంపరనుగూర్చి ఇక్కడ వ్రాయు దిలచుకోలేదు. అదంతా పెద్ద భారతమంత గ్రంథముగా ఓర్చి వ్రాశాడు. తమదేశీయులు స్వల్పస్థితిలోనుండి క్రమంగా సామ్రాజ్యపదవికి ఎల్లా వచ్చారో తెలుసుకుని ఆనందించడానికి ఆంగ్లేయులు ఆగ్రంథము చదువుతారు. తమశక్తిసామర్థ్యాలవల్ల రాజ్యము సంపాదించలేక విదేశీయుల సహాయమున, కోరి, వారికి వశపర్చులై పోయి, రాజ్యములో మంచిప్రాంతాలన్నీ వారికి కట్టిపెట్టిన వాళ్ళలో కర్ణాటనవాబు ముఖ్యుడు. అతని పేరు మహమ్మదల్లీ. అతడు ఆంగ్లేయులకు మొదటిబంటు. ఆవిధంగానే దక్కను సుబేదార్లైన సలాబతుజంగు పరాసులకు బంటు. ఆంగ్లేయసేనల తోడ్పాటులేకుండా తనక్రింది జాగీరు దార్లవద్ద నిస్తులైనా వసూలు చేసేసోలేనివాడు మహమ్మదల్లీ. పరాసు సేనానాయకుడగు 'మూసా బుస్సీ' కొంతపరివారముతో తనఆస్థానమును కనిపెట్టుకొని ఉండకపోజే, తన సర్దారులో, మహారాష్ట్రలో, తన్ను పదభ్రష్టుని చేస్తారేమో అని ఎప్పుడూ దిగులు పడే మహానుభావుడు సలాబతుజంగు. ఇక చెప్పవలసిన దేమున్నది? కర్ణాటములో తమ సైన్యాలమూలముగా శిస్తులు వస్తులుపరచి, ఆధనములో విశేషభాగము తమ ఖర్చులక్రింద వుచ్చుకునే వారు ఆంగ్లేయులు. దక్కను సుబేదారుకు ఎప్పుడూ సైన్యముతో గోడ్పడినందుకు బదు

లుగా నిశ్చేపమువంటి ఉత్తర సర్కారులు బహుమతిగా పొందినవారు పరాసులు. అందువల్లనే 1753 మొదలు 1769 వరకూ పరాసులు అవిచ్ఛిన్నముగా ఉత్తర సర్కారులనుభవించి రంగారావు వంటి వీరపుంగవులను తుదముట్టించారు. 1759 లో కర్నూల్ ఘోష అనేఆంగ్లసేనాని పరాసులవద్దనుంచి బందరుకోట పట్టుకుని పరాసులను పూర్తిగా ఉత్తర సర్కారులనుంచి పారదోలినాడు. పూర్వము విజయనగర రాజైన విజయరామరాజు బుస్సీకి చాలాతోడ్పడి ఉత్తరసర్కారులతనికి స్వాధీనము చేయించాడు. అతనిపిమ్మట రాజైన అతనిదాయాది ఆనందరాజు అదేవిధంగా కర్నూల్ ఘోరుకు సహాయముచేసి పరాసులను ఈదేశములోనుంచి పారదోలించాడు. అంతటితో ఏరేవుపట్టణాలో మాత్రము ఆంగ్లేయకంపెనీకి వదలి మిగిలిన దేమింతా తానే మహారాజుగా పాలించవచ్చు నని భ్రమపడినాడు !

పరాసుపరివారము దక్కను వదలగానే సలాబతుజంగును అతని తమ్ము డగ్గనైజాముల్లీ ఖైదుచేసి తరువాతి చంపి అనే సుబదార్తనాడు. ఏవిధముగానైనా ఉత్తరసర్కారులు కౌలుకు తీసుకుని అనుభవించాలని ఆంగ్లేయుల ఉద్దేశ్యము. నైజాముల్లీకి సైన్యసహాయము చేసేటట్లున్నూ, సలవత్సరానికి 9 లక్షలు కప్పమిచ్చేటట్లున్నూ ఒప్పుకుని సంధిచేసుకున్నారు [1766]. ఈసంధిర్థములో ఉత్తరసర్కారులకు సంబంధించిన రాయబారాలూ విచిత్రఘటనలూ పెద్దకథ ఉన్నది. వ్రస్తుతము కొండవీడుసర్కారును గుఱించి మాత్రమే వ్రాస్తున్నాము. తక్కినచరిత్ర ప్రత్యేకముగా ఇంకోసారి వ్రాస్తాము.

కొండవీడు సర్కారు.

దీనికే సుహమ్మదీయప్రభువులు మర్తకాన్నగరని పేరుపెట్టినారు. సాధారణముగా గుంటూరుసర్కారుని కూడా వ్యవహరిస్తారు. ఇందులో కొండవీడు, బెల్లంకొండ, వినుకొండ, అనే ప్రసిద్ధ దుర్గము లున్నవి. వాసిరెడ్డివారు మృలాజు వారు మామూరివారు జమీందారులై పెద్ద పెద్ద పరగణాలను పాలించేవారు. ఆరోజులలో పల్నాడుమాత్రము కర్ణాటనవాసులకులోనికి ఉండేది. మిగిలిన జిల్లా [లేకసర్కారు] దక్కను సుబేదారుడే. కొండవీడులో ఘోజుదారు ఉండి సుబేదారు తరపున పాలించేవాడు.

1766 లో కంపెనీ వారికిని సుబేదార్తన నైజాముల్లీకిని జరిగిన సంధి ప్రకారము కొండవీడు సర్కారుకూడా కంపెనీస్వాధీనము కావలసినదే. కాని నైజాము

అన్నగారైన “బసాలతుజంగు” దానిని జాగీరుగా అనుభవిస్తున్నాడు. అందువల్ల బసాలతుజంగు జీవించి ఉన్నంతవరకూ అతనికే ఉండి, తరువాత కంపెనీవారికి వచ్చేటట్టు ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. ఒకవేళ బసాలతుజంగు కంపెనీవారి శత్రువర్గములో చేరి, కంపెనీరాజ్యానికి అపకారము చేసినట్లయితే, నైజాము అతనిని తొలగించి, ఆజల్లాను కంపెనీవారికి స్వాధీనపరచవలసిన దనికూడా అనుకున్నారు.

క్రీ.శా. ౧౭౭౪, రాజసుపేంద్రవరము, ఏలూరు, ముస్తఫాన్నగర్ (కొండపల్లి) స్కూలులు కంపెనీవారికి వచ్చినవి. అంటే, కృష్ణకు ఉత్తరంగా ఉన్న సముద్రతీరమంతా వారిదే. ఇక, గుండ్లకమ్మకు దక్షిణముగా ఉన్న రాజ్యమంతా కర్ణాటకవాలులది. నిజానికి, కంపెనీవారే సాధారణమంతా పాలిస్తూ, నవాబును కేవలము బొమ్మను చేశారు. కృష్ణా గుండ్లకమ్మలకు మధ్యగా ఉన్న కొండపీడు స్కూలు మాత్రము పరాయివాళ్ళ చేతులలో ఉండడము కంపెనీవారి కిష్టము లేదు. పైగా, బసాలతుజంగు కొండపీటిలో తనకు సహాయ్యముగా కొంతిపరాసుల సైన్యము ఉంచుకున్నాడు. మోటుపల్లిరేవులో క్రొత్తగా అనేకమంది సైనికులు దిగి కొండపీడు చేరుతున్నారు. ఆంగ్ల సైన్యములోనుండి పారిపోయినవాళ్ళు ‘వీరిని డిజర్ట్ చేసి’ అంటారు. కొండపీటిలో శరణుపొందుతున్నారు. తిరుగు బాటుచేసిన జమీందార్లు, ఇతరనేరస్తులు కూడా క్రమంగా చేరుకుంటున్నారు. తమ రాజ్యానికి అశాంతి కలుగుతున్నది. బసాలతుజంగును మందలించి పరాసు సైన్యమును వెడలకొట్టించవలసినదనీ, కంపెనీవారు నైజామును కోరినారు. కాని, బసాలతుజంగు అతని మందలి పులన లక్ష్యపెట్టలేదు. సంధిపరతుల ప్రకారము జల్లాను స్వాధీనపరచుకుందామంటే, అవరతులకు వ్యతిరేకముగా బసాలతుజంగు ప్రవర్తించినట్లు ఋజువుచేస్తే తేదు. పోనీ, బసాలతుజంగువద్దనే కొంతపడు కాలుకు తీసుకుని, అతనికి ఆంగ్ల సైన్యములు తోడ్పడటట్టు ఏర్పాటు చేసుకుందామంటే, బసాలతుజంగు అంగీకరించలేదు. చివరకు 1779 ఫిబ్రవరి నెలలో బసాలతుజంగు సందికి ఒప్పుకున్నాడు. మైసూరు ప్రభువైన హైదర్‌లీ తన దేశముమీదికి సందేహితాడనీ అతనికి భయము కలిగినది. అదవానిదుర్గము కాపాడుకోడానికి అతను కొండపీడు వదలి వెళ్లిపోయాడు. ఈలోపుగా అతడులేని అవకాశము చూచుకుని జల్లాలోని కొన్ని ప్రాంతాలు ఆంగ్లేయు లాక్రమించుకున్నారు. అందులో ముఖ్యముగా వేటపాలెము మొదలైన గ్రామాలు పట్టుకుని, సముద్రముమీద కొండపీటికి వచ్చే ఆయుధసామగ్రిని చళపరచుకున్నారు. ఈకారణాలవల్లనే బసాలతుజంగు భయపడి సందిచేసుకున్నాడు.

జల్లాను ఆంగ్లేయులకు కాలుకిచ్చేటట్లున్నాడు, పరాసు సైనికులను వెడలకొట్టి, ఆంగ్ల సైనికులకు స్వీకరించేటట్లున్నాడు, అంగీకరించాడు.

ఇక్కడ మరొక సంగతి గమనించాలి. బసాలతుజంగు నైజాము వలె ములూనివాడు. అతనికి లోబడి జాగీరు అనుభవిస్తున్నాడు. ఇతడు పూర్వము జరిగిన సంఘటనలను కంపెనీవారికిన్నే నైజాముకున్నా జరిగినవేకాని బసాలతుజంగుకు వాటితో సంబంధము లేదు. ఏలక అనుమతిలేకుండా, సామంతుడితో ఈవిధముగా సంధిచేసుకోవడము రాచమర్యాదలకు విరుద్ధము. సంధిచ్రాసుకున్న మెటనే తమ సైన్యాలను పంపి ఆంగ్లేయులు కొండవీటిసర్కారును ఆక్రమించుకోవడమూ, పై పెచ్చు తనఅన్నగారికి ఆంగ్లసైన్యముల తోడ్పాటు ఇవ్వడమూ, చూచి నైజాము ఉద్బుద్ధుడైనాడు. ఒకవేళ తనఅన్నగారు తనమీద తిరుగుబాటు చేయడానికైనా ఈ ఆంగ్లసైన్యములు తోడ్పడునని అతడనుకున్నాడు. ఈ సందర్భాన్ని తనకు తెలియచేయడానికి తనదర్బారుకు వచ్చిన “హాలండు”ను మందలించాడు. గుంటూరు సర్కారు ఆక్రమించుకోవడముతో తృప్తిపొందక, కంపెనీవారు తాము ఉత్తర సర్కారుల కప్పముక్రింద ఇవ్వవలసిన బాకీ రద్దుపరచ వలసినదని కూడా కోరినారు. “మీకు నీతిలేదా? సంధిపరితులను పాటించాలని ఉద్దేశించరా?” అని నైజాము ఆగ్రహించాడు. “ఈకథంతా చెన్నపట్టణము గవర్నరు, కవున్సిలు, జరిగించారు. మాకేమీ తెలియదు. మేము ఆమోదించలేదు. గుంటూరు సర్కారు మీ మాకే విషయిస్తాము” అని కలకత్తానుంచి గవర్నరుజనరలు హేస్టింగ్సు తుమారణ చెప్పాడని, అప్పటికి నైజామును తృప్తిపరచాడు. చెన్నపట్టణపు ప్రభుత్వమును గట్టిగా చీవాట్లుపెట్టిరాదు గుంటూరునుండి ఆంగ్లసైన్యములను తీసివేసి, గుంటూరు బసాలతుజంగుస్వాధీనము చేయవలసినదని ఆజ్ఞాపించాడు. కాని, చెన్నపట్టణము వారెట్లాచేయలేదు. ఈసంగతి ఇంగ్లండులో ఉన్న కంపెనీ అధికారులకు తెలిసి చెన్నపట్టణము గవర్నరును, కౌన్సిలర్లను, ఉద్యోగాలలో నుంచి తప్పించి యధాప్రకారముగా గుంటూరు నైజాముకు ఇవ్వవలెనని ఆజ్ఞయిచ్చారు. (1780) అంతేకాకుండా “దేశీయప్రభువులతో రాయబారాలు నడపడమంటే మీకింక కుతూహల మెందుకు? కంపెనీకి రాగల లాభముకంటే, మీకు (లంచాల మూలముగా) ఏదో వేరేలాభ మున్నట్లు మాకు అనుమానము” అన్నాడు.

కంపెనీవారైనా, గుంటూరుసర్కారును తాము అనుభవించక, తమ స్నేహితుడైన ఆర్కాటు [అనగా, కర్ణాట] నాయకు ఇచ్చివేశాడు. ఆరోజులలో

కంఠేన ఉద్యోగస్తులు, వర్తకులు, ఆర్థాఘ్న నవాబువంటి భోగలాలసులకు విరివిగా అప్పులు పెట్టేవారు. ఆ బాకీలు రాబట్టుకోడానికి, నవాబు రాజ్యములో ఏవో కొన్ని జిల్లాల మీద వచ్చే శిస్తులు తాము వసూలుచేసుకునేవారు. వీరికి రైతులు జేమముగా ఉండాలనీ, భూములు బిగుపడాలనీ, ఆలోచన ఎంతమాత్రమూ లేదు. అతిక్రూరముగా తమచైకము రాబట్టుకొని ప్రజలను హరించెవారిని ఈ చిత్రాశలన్ని ఒకప్పుడు పార్లమెంటులో చప్పుకు వచ్చి, వారు తీవ్రంగా తమదేశీయులను మండిలించారు. గుంటూరు సర్కారుకూడా, అదేవిధముగా కొన్ని సంవత్సరాల వరకూ, ఆర్థాఘ్ననవాబు అప్పులవాళ్ల చేతిలోపడ్డది.

1782 లో బసాలతుజంగు చనిపోయినాను ఇంతటనైనా, తమకోరికలు కొనసాగి, గుంటూరు సర్కారు తమస్వాధీన నిపుతుండిన కంఠేనీవారినుకున్నాను. కాని, ఉత్తర సర్కారులకప్పుము గోక్షిడి ఉండవలెనని, టిప్పుసుల్తాన్, యుద్ధములు జరుగుతుండవలెనని అంతా ఒకరికించి గవర్నరుజనరలైన “కారవాల్సీ” కొంతకాలము వరకూ ఆగితే గాగుండు దిక్కున్నాను. 1783 లో ఈవ్యవహారాన్ని పరిష్కారము చేయడానికి చెన్నపట్టణమునుంచి “కెన్నవే” అనే ఉద్యోగస్తు, హైదరాబాదుదిర్బారుకు ఎవినారు. ఏదోనెడము మీద ఆంగ్ల సైన్యములను గుంటూరుకు సమీపములో ఉంచాడు. నైజాము అంగీకరించక పోయినా, బలవంతముగా నైనా గుంటూరు స్వాధీనపరచివేడానికి గవర్నరుజనరలు సంకల్పించాడు. కాని, దీనివారకై నైజాముతో యుద్ధానికి దిగడానికి అతనికి సంశయమే కాబట్టి “కెన్నవే” చాలా చాగరూతతో ప్రవర్తించ ఎరిసినదనీ, ఒకవేళ నైజాము ఆగ్రహించి నాలుగుమాటలన్నా సహించవలసినదనీ బోధించాడు. ఇందు మూలముగా యుద్ధమే సంభవిస్తుండేమో అనే అనుమానము కలిగేట్లయితే, ఈసంగతి స్వతః నవలివేసి ఏవో లాంఛనముగా మాటలు చెప్పి తిరిగిరావలసినదనికూడా చెప్పాడు.

..

కాని, హైదరాబాదు నైజాము సులభముగానే గుంటూరు సర్కారును వదిలి పెట్టడానికి అంగీకరించాడు. దీనికి నైజాము దౌరభ్యుత్థమే కారణము ఒకవైపు మహారాష్ట్ర, ఆంధ్రాకవైపు టిప్పుసుల్తాను [మైసూరురాజు], ఎప్పుడు తన రాజ్యముమీదివచ్చి ఉడతాకోసని అతనికి భయము. కాబట్టి ఏవిధముగానైనా ఆంగ్లేయులతో స్నేహముగా ఉండడము అతనికి తప్పనిసరి అంతేకాకుండా, గుంటూరు సర్కారునుంచి రావలసిన శిస్తుపైకము క్రమముగా వసూలు కావడములేదు. జిల్లా

అంతా అరాచకస్థితిలో ఉన్నది. అంక్షేయులకు ఒప్పించినందువల్ల సప్తమేమీ లేదనుకున్నాడు. ఇన్ని సంవత్సరాలనుంచీ కంపెనీవారు ఉత్తరసర్కారుల కప్పము క్రింద నైజాముకు ఇవ్వవలసిన బాకీకిన్నీ, బనాలతుజంగు చనిపోయిన పిమ్మట కూడా 1782 మొదలు 1788 వరకూ గుంటూరు సర్కారుకంపెనీవారి స్వాధీనం చేయకుండా నైజాము అనుభవించినదానికీన్నీ సరిపెట్టుకున్నారు. వెంటనే నైజాము గుంటూరు సర్కారులో తనతరపున ఉన్న సైపుజంగు మొదలైన ఉద్యోగస్తులకు తాళదులు పంపాడు. వాటి ననుసరించి 1788 లో తక్కిన ఉత్తరసర్కారుల నోపాటు గుంటూరుకూడా కంపెనీవారి స్వాధీన మైనది.

కోలపెన్ను రామకోటిశ్వరరావు.

బ్రాహ్మణుడు నియోగి నిశ్శంకులనాయన అనే ఆయనతోటను వకనాటికాలమునకు ప్రభువువారికి అపరిమితమైన అనగ్రహము వచ్చి నీవు యేమికావలెనో కోరుకుంటే దయచేయిస్తూ వున్నామని వరమిదయచేసి వుండగా, యాయనకోరినది రాజమహేంద్రవరం సర్కారుకింద స్త్రీలములు యిరువై వక్కటింటికి మెట్టు స్త్రీలకరిణికము దయచేయించ వలసినది అని ప్రార్థించుచున్నందున ఆలాగుననే గృహపతి దేవుమహారాజులుగారు దయచేసి నిశ్శంకులనాయనిగారికి శ్రీమదనంతికోటి సూర్యప్రకాశ శంఖుచక్ర దేదీప్యమాన శ్రీమత్పురుషోత్తమ వీరప్రసాద కటక శింహాస్థనసరాజ్యాధి గజపతి సముఖ నిశంఖమహాశంఖరనిశ్శంక సింహ్యమాన సకలవిద్యజ్ఞన ప్రముఖ సంస్థితి శ్రీమహాంమ్మేరు సార్విభౌమ మహాంతిఃకీత సన్నతి నిశ్శంకనాయనిమహాపాత్రము అనేకీతాబు యిచ్చి రాజమహేంద్రపురంబు.

౧ పోల్నాటి	స్తోమము	౧ వాగల్నాడు	స్తోమము
౧ బోడసకురు	"	౧ మొల్లెగు	"
౧ పొన్నాడ	"	౧ రాజపూడి	"
౧ నందిపూడి కొట్టాం	"	౧ సర్వశిద్ధి	"
౧ కిమ్మూరు	స్తోమము	౧ రాయవరం	"
౧ బిక్క-వోలు	స్తోమము	౧ కాకినాడ	"
౧ యీతకోట	"	౧ శేలపాక	"
౧ కొరుకొండ	"	౧ తాటిపాక	"
౧ అరట్లకట్ల	"	౧ కోట	స్తోమము.
౧ చోడవరం	"	—	
౧ వింజరం	"	—	
౧ మురుమర్రి	"		

యీస్థలాల యొక్క స్థలకరణీకం పుత్రపౌత్రపారంపర్యం అనభివంతుకం టూవుండవని శాస్త్రీతపూర్వమున దానప్రతములు వ్రాయించి దయచేసి ఆయనకు వెండికలందాను అందలము దయచేసినారు. ఈయివైవకస్థలాలకున్నా నూటికి వరహారుమున్ను పుట్టికి తూమెకనీలమ్యామయన్న యీప్రకారముగా అనుభవిస్తూ యీస్థలాలకు అధికారము చేస్తూ ౧౦౦ సంవత్సరములయెక్కువ్రాస్తూ రాజరాజ మహారాజరాజేశ్వర శ్రీవిరవిప్రేక్ష్యగజపతి శాస్త్రిసమితి కర్ణాటక కలబరికేశ్వర శ్రీమహారాజులుంగారు యీశ్వరప్రీతిగా బ్రహ్మసలకు దయచేసినదేమి పూర్వపురాణాలు దయచేసినదేమి అగ్రహారాలు భట్టు భిండలు..

ఖండికలు కాపాడుతు యజనయాజన అధ్యయనాభ్యాసక దానవ్రతిగ్రహ పట్కర్షణితులయిన విద్యన్మహాజనులయొక్క యజ్ఞయాగాదులు విధ్యుక్త ప్రకారముగా సంరక్షణచేసుకుంటూ సుఖానవుండుకొమ్ముని శాశ్వతపూర్వకమయిన దానపత్రికలు వ్రాయించి దయచేసినారు. యీనిశ్చంకనాయుని మహాపాతృడితమ్ముడు అప్పలయ్యమహాపాతృడు నిశ్చంకనాయుని మహాపాత్రుని తరువాతను రాజమహేంద్రవర దండపాటియే కేంద్రయే కేంద్రాస్థల కరిణీకముల ఆయములము కిమ్మూరుస్థళము చోడవరముస్థళం మొదలుగాగల శీమామూలము యేకవింశతిస్థళముల కరిణీకము అనుభవిస్తూవుండి యీతను-సంహరితిమ్మరాజును తోలేటి వీరమరాజును వాడ్రేవు మారుకొండరాజును యీముగ్గురిని గుమాస్తాలుగా వుంచుకుని, లెఖ్ఖి-వ్రతములు వ్రాయిస్తూవుండేవాడు కొన్ని దినములు జరిగిన తరువాత యీముగ్గురిలోను పెద్దయారిదా అనగాగుమాస్తాఅయిన సంహారి తిమ్మరాజుకు-మహాపాతృడు అనెపద్దయిచ్చి, అందలముయిచ్చి గొప్పచేసినాడు. యీచొప్పునజరుగుతూవుండగా-తూర్పునకాటంపల్లివారు అనేనియ్యోగులు-వారిఘోడలు తనపెనిమిటి పోయిన తిరువాత కుమారుణ్ణి వెంటబెట్టుకుని రాజమహేంద్రవరముతల్లి గారింటికి వచ్చివుండి ఆపడుచు తనకుమారుణ్ణి నిశ్చంకులవారి యింటికి వెంట బెట్టుకొని వచ్చి, మీచిన్నవాండ్లతోకూడా మాచిన్నవాడికి చదువుచెప్పించమని చెప్పకుంటే ఆలాగు నె చెప్పించి- ఆచిన్నవాడు తెలుగు- ఆరం-నాగరం- ఫారసీ మొదలయినవిద్యలు శీఘ్రకాలములోనే అధ్యశించి రాజమహేంద్రవరంనిఘామాని చేస్తూవున్నటువంటి శిరిశ్చంద్రుడివద్దకి వచ్చి కనిపెట్టుకుని వుంటూవుండేవాడు. వకనాటకాలమందు గజపతివాడవద్దనుంచి శిరిశ్చంద్రుడివద్దకి సాగరముతో జాబులు వచ్చెను. ఆసమయములో కాటంపల్లివిగయ్య అనేచిన్నవాడు ప్రభువుయొక్కసాన్నిధ్యమండువుండి ఆవుత్తరాలు తానుచదివి ప్రభువుఅభిమతంబొప్పున మారుజాబులు వ్రాసినాడు; గనుక ఆచిన్నవాండ్ని శిరిశ్చంద్రుడు చాలామెచ్చుకుని అప్పుడు కాటంపల్లి వీరధ్యుకు పద్దెనిమిది ముజాపతుల స్త్రీ కరిణీకానకు నాలుగోసంప్రతియిచ్చి పట్నాయకం యిచ్చి-వీరపతాణేని అన్నపద్దయిచ్చినారు. గనుక నిశ్చంకులవారికి స్వాధీనులుగాకుండాసంహారివారు- తోలేటివారు- వాడ్రేవువారు- వీరపతాణేనవారు - నాలుగుసంప్రతులవారు ప్రబలి, నిశ్చంకులవారిని అణిచివేసి తామెవరాళికి దళులుదాల్చుఅయి నిఘామాలుల దగ్గరచాచుకుని వుండిరి.

రాజమహేంద్రవర సర్కారుకులోనైన బిక్కవోలు పరగణాలో మయి వెట్టపాలెపు కావరస్తుడయిన అవసరాల పెద్దిరాజుఅనయన వొక ఆరువేలని య్యోగి కలడు. వారియింటివద్ద శీతడనేవాడు వక తూద్రదానికొడుకు పెద్దిరాజుగారి యింటివద్ద దూడలుకాస్తూవుండేవాడు. ఆ పెద్దిరాజుఅనే ఆయన వుడయకాలముందు ఆశీతడనేవాడికి చచ్చి అన్నము పెట్టించి దూడలతోకూడా వాణ్ణి పొలములోనికి పంపించి మాధ్యాహ్నికంవేళ తాను భోజనంచేసినపిమ్మట తానె యింతలన్నం పట్టుకొనిపొలములోకి వెళ్లి అన్నము వాడికి పెట్టి వస్తూవుండేవాడు. యీలాగున కొన్ని దినములు జరిగినతరువాత వకనాడు యప్పటివలెనే శీతడికి చచ్చిఅన్నము పెట్టించి దూడలతోకూడా పొలంలోకి పంపించి మాధ్యాహ్నికంవేళ శీతడినిమి త్తమై పెద్దిరాజు అన్నము పట్టుకునివేళ్లేవేళకు పశువులు పొలములో మేస్తూవుం డగా శీతడు అనేవాడు వక తాడిచెట్టునీడను పరున్నాడు. ప్రొద్దు అతిక్రమించినకొద్ది శీతడి ముఖానికి యండతగులుతూవున్నందుచాత బహువుత్తమమైన వకఘటనర్ప మువచ్చి శీతడిముఖానకు యండతగలకుండా ఫణం సూర్యకిరణాలకు అడ్డంపట్టివున్న సమయములో పెద్దిరాజు వెళ్లిచూచి చాలా హాశ్వర్యపడి వీడుగొప్ప అదృష్ట వంతుడు అవుతాడు అని నిశ్చయించి దూరముగావుండి చడిచేసినంతట నర్పము, లేచిపోయినది. తరువాత శీతణ్ణి లేపి వాడికి అన్నముపెట్టినాడు. భోజనము చేసిన తరువాత దగ్గితకూర్చుండి, అవురా శీతా నీకుఅదృష్టమువస్తే నాకు యేమియిస్తావు అని అడిగినాడు. అందుకు వాడుచెప్పినమాట: నాకు అంతలదృష్టమువచ్చే వేళకు నాకు యే అధికారము వస్తున్నదో ఆ అధికారంనాదిఅని అనిపించి కలిగిన అయి శ్వర్యము అంతా మీరె అనుభవించమని చెప్పినాడట. ఆప్రకారం వాడిచాతప్ర మాణంచేయించి నశ్చుకం వుచ్చుకున్నాడు. ఆరోజుమొదలుకుని ఆశీతడనేవాడి చాత దూడలు కాయించడం మాని వాడికి విద్యదెప్పిస్తూ యీప్రకారము వాణ్ణి మోతాడుగా వుంచినాడు. వకనాడు శీతడు పెద్దిరాజువద్దకి వచ్చి బాబుశలవుయిపై నొకరికివెళ్ళుతాను అనిఅడిగితే పదియాపాయాలు ఖర్చుకుయిచ్చిపంపించినంతట వాడువెళ్లి వోయంగల్లుప్రవేశించి అంతకంతకు పదియిరువైమందితో సరదారీచేసి యొక్కడక్కడకార్యములలో వారవగా పనిచేస్తూవచ్చినాడు. గనుక ప్రభువుకు నిండా అనుగ్రహము వచ్చి మూడునాలుగువేలకు సరీదారీ యిచ్చి దానికి తగినజా గీరుయిచ్చివుంచిరి. యీప్రకారము కొన్ని దినములు జరిగినతరువాత తురకారణ్యం వచ్చి వోయంగల్లు ఆక్రమించుకునిరిగనుక శిథాఫిఖానుడనే కితాబుకలిగినశీతడు- వోయంగల్లు విడిచి కటకం ప్రవేశించెను. గజపతి ముకుందదేవువారు శిథాఫి

భానుడికి అతనివంట వచ్చిన పాంజుతోకూడా కొల్లునిల్పిరి. రాజమహేంద్రవరం నిఘామానీచేస్తూవున్న శిరిశ్చంద్రుణ్ణి గజపతివారు కటకానికి పిలిపించి రాజమహేంద్రవరం నిఘామాని శిథాఫిభానుడికి కాయంచేసి నాలుగు అయిదువేల పాంజుకూడాయించి రాజమహేంద్రవరము పంపించాడు. అతనువచ్చి రాజమహేంద్రవరము ప్రవేశించి అదివరకు చాళుక్యవంశపురాజుల అధికారం వేగిందే కానకు అంతరమైననాటినుంచి గడిదుర్గమై వున్న యోమగిరిదుర్గము విడిచి పెట్టి దానికి పుత్తరభాగమందు రెండుకోసులదూరమున రాజమహేంద్రవరంపట్నానకు పుత్తరంవైపున వున్న నేలకోటలో ప్రవేశించి ఖల్లె|| రాజమహేంద్రుడే కనుబెద్రాడవరంమహాశ్వుకు హుద్దాదారుడై అవసరాలపెద్దిరాజును పిలుపించి బరాయకుడ్డి దివానుగిరి పెద్దిరాజుకు యిచ్చెను. యీచోప్పున నిఘామాని చేస్తూవుండి కొన్ని దినములు జరిగినతరువాత అవసరాల పెద్దిరాజుకు రాజమహేంద్రుడంటిది మసల్లాతులకు స్తానావతికరిగెనకం పెద్దిరాజుకుయిచ్చెను. తరువాత శిథాఫిభానుడికి నాగమ్మలని పక్షకుమార్తెకి లిగినది. ఆచిన్నది పద్ధాలుగు సంవత్సరములదైయవ్వన ప్రాపురాలై వుండెను. పెద్దిరాజు మిక్కిలి సన్నానంగా అంత్రపురాలలోకివస్తూపోతూ వున్నందుచాలే అతను మిక్కిలి సౌందర్యవిగ్రహం అవుటచూచి అతనియందు నాగమ్మ అనేచిన్నది వాంఛపడి తనవద్దికిరమ్మని వర్తమానము పంపిస్తే పెద్దిరాజువిని యక్కడవయినా కలదా! శిథాఫిభానుడు నీకు కన్నతండ్రిన్ని నాకు పోషిస్తూవున్న తండ్రిన్ని, అదిగనుక నీవు నాతోడ బుట్టినవడుచువంటి దానవు. యీలాగంటితలపు నీవు శిలవరాదని పరిహరించెను. అందుమీద ఆచిన్నదానికి పెద్దిరాజుతోటి చాలాకోపం వచ్చి మరిపదిరోజులు నెలరోజులు జరిగినతరువాతను పెద్దిరాజు తనను రమ్మన్నట్లుగా తండ్రిలో చెప్పినది. అందుమీద పెద్దిరాజుమీద చాలాకోపమువచ్చి శిథాఫిభానుడు కచేరిలోకి వచ్చి కూర్చుండి అలెప్ప పిలుపించి పెద్దిరాజుగారు మాతృద్రోహనకు శిక్షయేమి అని అడిగితే అదిగో యీశిక్ష చాయవలసినది అని తనరెండునేత్రములు తీసివేసి పాలకిలో కూర్చుండి యింటికివచ్చి ఆమరురాడ ప్రయాణమై పాలకిసవారి చేసుకుని గోలకొండకు ఫితువాకు వెళ్లి అక్కడ నవాబు యిథరాంపాదుషహగారి దగ్గర సన్నాని సరదారుడై వున్న జూపల్లె సామంతరావును పొడగని గజ, నిర్భాగ్యం గూనత్తు పాదుషహగారు సాధించేటందుకు యిప్పుడు సమయము అని గజపతి ఆయం యావత్తు చెప్పెను. అంతట సామంతరావు యిథరాం పాదుషహ

వారితోటి ఈసంగతి మాలుంచేసి పెద్దిరాజును వెంటబెట్టుకుని వెళ్లి పాదుషహ గారి దరిశనము చేయించినంతట యిభరం పాదుషహగారు పెద్దిరాజును చూచి రాజమహేంద్రవరపు దుర్గం మాకు తాణాచేయించగలవా అని అడిగితే, పెద్దిరాజు ఖూర్చిపాలి చేసి హుకుం పరమాయిగిది లేని కుమ్మకు దయచేయిస్తే రాజమహేంద్రవరపుదుర్గము సాధించి దుర్గములో హుజురువారి తాణా కాయముచేసిన ఝామువేళకు హుజూరిలోకి బకిసు అందేటాగు చేయిస్తున్నానని యిలతిమేసు చేసినాడు. అందుకు ఖామగరు చాలా తాజబులయి పెద్దిరాజును చాలా దయచేసి అక్కడవుంచి తమహుజూరు మజుముదాల్లు అంతో తిమ్మయ్య తరపునుంచి జావా నూగులకు పంపించి గజపతివారిదేశము హాకీకతులు తెప్పించి యిభరం పాదుషహగారు మలికినెబు రఫాతుఖాన్ శిషా సాలాల్ శింగారించి ఫిరంగి అరబా నాబత్ సరంహము యిచ్చి వడిశా రాజ్యము సాధించేటందుకు పెద్దిరాజుగారి వెంటజిన యిచ్చిన సరదాల్లు

౪ తురకలు.

౧ కతారి వీరమరావు

౧ సయ్యదు బడేఖాన్ హవాలదారు
సవారానె

౧ ముత్యాల యల్లప్పాళ్వారావు
౧ శెట్టిపల్లి భల్లెరావు

౧ సలాబతుఖాన్ హవాలుదారు తోపు

౧ మెదక్ల మెట్ట గోపాలనేను

౧ సయ్యదుమీహా [ఖానె

౧ భల్లసు చిన్నారావు

౧ షహమహమ్మదుఖాన్ వజీరు

౧ వెల్లంకి రామారావు

౭ తెలగనరదార్లు.

—

౧ జూపల్లె సామంతరావు

౧౧

. ఈ మొదలయివ సరదాల్లతో పదకొండువేల గుర్రములు యెనభైవేల కాలుబలమున్న హుకుముప్రకారము వచ్చి నార్కిడపల్లివద్దను గెరుగు దాటి యీ తకోట సాధించి తాతపూడిరేవు దాటి నల్లూరిమడుగు ధరిని దిగివుండగా నల్లూరి చౌదరి గంధం తిమ్మయ్యమహాపాత్రుడు జరిగినంత లక్ష్మణుని సరంజాముచేశెను. మరునాడు కొంతగుర్రమున్న కొంత ఫాంజున్న కనుబా ద్రాక్షారామ ముట్టడివేసి వుండగా నల్లూరి గంధం తిమ్మయ్యమహాపాత్రుడు తురకలధాటి వచ్చెనని రాజమహేంద్రవరం శిశాఖివానుడికి జాబులువ్రాసి సూన్నేని కొండను అనెవాడి చాళి పంపించగా ఆజాబులు ద్రాక్షారామముట్టడిలో తురకలు పట్టుకొని షహమహమ్మదుఖాన్ వజీరుగారికి అగవరచగా ఆజాబులు ఆయన చూచి గంధం తిమ్మయ్యమహాపాత్రుణ్ణి పట్టి తెప్పించి వారి యీలాగంటి చితాలీకులు పన్ని వ్రాయవచ్చునా

భానుడికి అతనివేంట వచ్చిన పాంజుతోకూడా కొల్లునిల్పిరి. రాజమహేంద్రవరం నిఘామానేచేస్తూవున్న శిరిశ్చంద్రుణ్ణి గజవతివారు కటకానికి పిలిపించి రాజమహేంద్రవరం నిఘామాని శిథాఫిఖానుడికి కాయంచేసి నాలుగు అయిదువేల పాంజుకూడాయించి రాజమహేంద్రవరము పంపించగా అతనువచ్చి రాజమహేంద్రవరము ప్రవేశించి అదివరకు చాళుక్యవంశపురాజుల అధికారం వేంగీదేవతానకు అంతరమైననాటినుంచి గడిదుర్గమై వున్న యోమగిరిదుర్గము విడిచి పెట్టి దానికి పుత్తరభాగమందు రెండుశ్రోసులదూరమున రాజమహేంద్రవరంపట్నానకు పుత్తరంవైపున వున్న నేలకోటలో ప్రవేశించి ఖల్లె|| రాజమహేంద్రదేవ కసుబె ద్రాక్షవరంమహాశ్వకు హుద్దాదారుడై అవసరాలపెద్దిరాజును పిలుపించి బరాయకుద్దీ దివానుగిరి పెద్దిరాజుకు యిచ్చెను. యీచోప్పున నిఘామాని చేస్తూవుండి కొన్ని దినములు జరిగినతరువాత అవసరాల పెద్దిరాజుకు రాజమహేంద్రంకింది మహల్లాతులు గలకి ప్రానావతికరిణీకం పెద్దిరాజుకుయిచ్చెను. తరువాత శిథాఫిఖానుడికి నాగమ్మలలి వక్కుమార్తెకలిగినది. అచిన్నది పద్ధాలుగు సంవత్సరములదైయవ్వన ప్రాపురాలై వుండెను. పెద్దిరాజు మిక్కిలి సన్మానంగా అంత్రపురాల్లోకివస్తూపోతూ వున్నందుచాత అతను మిక్కిలి సౌందర్యవిగ్రహం అవుటచూచి అతనియందు నాగమ్మ అనేచిన్నది వాంఛపడి తనవద్దికిరమ్మని వర్తమానము పంపిస్తే పెద్దిరాజువిని యక్కడనయినా కలదా! శిథాఫిఖానుడు నీకు కన్నతండ్రిన్ని నాకు పోషిస్తూవున్న తండ్రిన్ని. అదిగనుక నీవు నాతోడ బుట్టినపడుచువంటి దానవు. యీలాగంటితల పు నీవు తలచరాదని పరిహరించెను. అందుమీద అచిన్నదానికి పెద్దిరాజుతోటి చాలాకోపం వచ్చి మరిపదిరోజులు నెలరోజులు జరిగినతరువాతను పెద్దిరాజు తనను రమ్మన్నట్లుగా తండ్రితో చెప్పినది. అందుమీద పెద్దిరాజుమీద చాలాకోపమువచ్చి శిథాఫిఖానుడు కచేరీలోకి వచ్చి కూర్చుండి అరిస్తూ పిలుపించి పెద్దిరాజుగారు మాతృద్రోహనకు శిక్షయేమి అని అడిగితే యిదిగో యీశీక్ష చాయవలసినది అని తనరెండునేత్రములు తీసేవేళి పాలకిలో కూర్చుండి యింటికివచ్చి ఆమరురాడై ప్రయాణమై పాలకిసవారి చేసుకుని గోలకొండకు ఫితువాకువెళ్లి అక్కడ నవాబు యిభరాంపాదుషహగారి దగ్గర సన్మాని సరదారుడై వున్న జూపల్లె సామంతరావును పొడగని గజవతి రాజ్యం యూరత్తు పాదుషహగారు సాధించేటందుకు యిప్పుడు సమయము అని గజవతి ఆయం యూరత్తు చెప్పెను. అంతట సామంతరావు యిభరాం పాదుషహ

వారితోటి ఈసంగతి మాలుంచేసి పెద్దిరాజును వెంటబెట్టుకుని వెళ్లి పాడుపహ గారి దరిశనము చేయించినంతట యిథరాం పాడుపహగారు పెద్దిరాజును చూచి రాజమహేంద్రవరపు దుర్గం మాకు తాణాచేయించగలవా అని అడిగితే, పెద్దిరాజు ఖూర్చిపాల్చేసి హుకుం పరమాయించి తగిన కుమ్మకు దయచేయిస్తే రాజమహేంద్రవరపుదుర్గము సాధించి దుర్గములో హాజరతువారి తాణా కాయముచేసిన ర్ఘుమువేళకు హుజూరిలోకి బకిరు అందేవాగు చేయిస్తున్నానని యిలతీమేను చేసినాడు. అందుకు ఖామరు చాలా తాజబులయి పెద్దిరాజును చాలా దయచేసి అక్కడవుంచి తమహుజూరు మజుముదాల్లు అంతో తిమ్మయ్య తరపునుంచి జావా న్నూదులకు పంపించి గజపతివారిదేశము హాకీకతులు తెప్పించి యిథరాం పాడు పహగారు మలికినెబు రిఫాతుఖాన్ శివె సాలాల్ శింగారింది ఫిరంగి అరబా నాబల్ సరంజాము యిచ్చి వడితా రాజ్యము సాధించేటందుకు పెద్దిరాజుగారి వెంటజిన యిచ్చిన సరదాల్.

౪ తురకలు.

౧ కతాలి వీరమరావు

౧ సయ్యదు బడేఖాన్ హవాలదారు
పవారానె

౧ ముత్యాల యల్లప్పారావు

౧ శెట్టిపల్లి భల్లరావు

౧ సలావతుఖాన్ హవాలదారు తోపు

౧ మెదక్ల మెట్ట గోపాలనేను

౧ సయ్యదుమిహా ఖానె

౧ భల్లసు చిన్నారావు

౧ షహమహమ్మదుఖాన్ వజీరు

౧ వెల్లకి రామారావు

౭ తెలగసరదార్లు.

—

౧ జూపల్లె సామంతరావు

౧౧

ఈ మొదలయిన సరదార్లతో పదకొండువేల గురమున్న యెనభైవేల కాలుబలమున్న హుకుముప్రకారము వచ్చి నార్కిడపల్లివద్దను వెళు దాటి యీ తకోట సాధించి తాతపూడిరేవు దాటి నల్లూరిమడుగు ధరిని దిక్కుండగా నల్లూరి చౌదరి గంధం తిమ్మయ్యమహాపాత్రుడు జరిగినంత లష్కరు సరంజాముచేశెను. మ రునాడు కొంతగ్రమున్న కొంత ఫాంజున్న కనుబా ద్రాక్షారామ ముట్టడివేసి వుండగా నల్లూరి గంధం తిమ్మయ్యమహాపాత్రుడు తురకలధాటి వచ్చెనని రాజమహేంద్రవరం శిథిలవాడకి జాబులువ్రాసి సూన్నేని కొండను అనెవాడి చాగ పంపించగా ఆజాబులు ద్రాక్షారామముట్టడిలో తురకలు పట్టుకొని షహమహమ్మ దుఖాన్ వజీరుగారికి అగపరచగా ఆజాబులు ఆయన చూచి గంధం తిమ్మయ్యమహాపాత్రుడి పట్టి తెప్పించి వారి యీలాగంటి చితాలీకులు పన్ని వ్రాయవచ్చునా

అని వ్రాక్షారాములో దక్షుండము చెరువు తూర్పుగట్టుమీదను నల్లారిచాదరి ఆయిన గంధంతిమ్మయ్య మహాపాత్యుణ్ణి కొట్టించినారు.

అంతట మల్కినేబుగారు యల్లోపంతులు వడియలు సర్వధ వైరుపాహిగాని కొంతగురము కాల్బలం తయరాతి చేసి రాజమహేంద్ర దుర్గమీదను మొనపెట్టి ధవళేశ్వరం దగ్గర యోమగిరిదుర్గము తాణాచేసి శాలివాహనశక వషములు ౧౮౯౫ ఆంగీరస సంవత్సర ఆషాఢ శుద్ధ ౫ గురువారంనాడు శితాఫి ఖానుణ్ణి ఫారకా చేసి రాజమహేంద్రవరంకోట తురకాణ్యం తాణాచేసిరి. అవసరాల పెద్దిరాజు గోలకొండనుంచి వచ్చేటప్పుడు గోలకొండ మొదలుకొని రాజమ...ం ద్రవరము పర్యంతమున్ను రెండేసి క్రోసులదూరాన వకభేరిచొప్పున అంచలు వుంచి నాడట. ఆభేరిశబ్దములయొక్క అంచలమీద అతను రాజమహేంద్రవరంకోట తాణాచేసిన ఘోషమువేళకు గోలకొండకు బకిరు చేయించినాడు.

శితాఫిఖానుడు రాజమహేంద్రవరం నుంచి పరారి అయిపోతే తురక ఖాంజు వెంటతుమినది. యక్కడికి అందక తోటపల్లి అనే మన్యములో వుండగా అక్కడికి తురక ఖాంజులు దాపుచోలు వెళ్లి శితాఫిఖానుణ్ణి పట్టుకుని తల కొట్టి వేసినారు. అప్పుడు కవీశ్వర్లు చెప్పిన పద్యము :

సీ. లలితంష్ట్ర గౌతమి లవణవారిధిగాగ, నాయోమగిరి సువేల్పాదిగాగ
మహాడు పెద్దనమంత్రి మహివిభీషణుగాగ, మల్కినేయబు హనుమంతుగాగ
బాహుబలేంద్రుండు భల్లూకపతిగాగ, కరుకుతుర్కల వ్లవంగములుగాగ
రాజమహేంద్రమే లంకాపురముగాగ రమణతోయిభ్రాము రాముగాగ
కనలి యహితుని శితాఫిఖానువెడల, దోలియాంగీరసండు నుద్ధరుత జూసి
సరపి నాషాఢశుద్ధపంచమి మొదలుగ, రాజ్యమేలెను యిభ రామురామశౌరి.

ముల్కినేయబుగారు రాజమహేంద్రవరము సాధించి ఘండర కళింగజయ స్తంభాలువేసి చిలుకహద్దుచేసుకుని కళింగ దేశము కూడా యేలుతూవుండెను. అది మొదలుకొని మాములె రాజమహేంద్రవరపు స్తలకరణాలు అయ్యి పతాకేని మా కొండ్రాజుతోలేటిమాకొండ్రాజు-సంఘారికృష్ణమరాజు వాడేవులయ్యపరాజు ఈనల్లరు గోలకొండకువెళ్లి పాదుషా దరికనముచేసి- వడిశారాజ్యపులెఖలు యావత్తులగవరచి మేమురాజమహేంద్రవరపు స్తలకరణాలము అని చెప్పుకుని గడిపతి వారినాటిపట్టాలు అగపర్చుకుని మామిరాశీఖాయము చేయించుమని చెప్పుక

న్నందున ఆ ప్రకారమే భామందు చిత్తానకు తెచ్చి వీరిమీరకాయల కోసప్పాపహ బదస్తూరు మామూలు జారివుండుమని మల్కినేబులమ్మరుగిసిచినారు. దుర్ముఖునం నుయిస్తే బమోజబు ఫరమాస్ మాములే రాజమహేంద్రదండవరపు జిబిలిగె నర మిరాళీసుదామదు ప్రకారం బజ్జనస్సు నాల్గు సంప్రతుల వారిక్షముం. ౧౨లం అప్పుడు రాజమహేంద్రవరపు దండపాట స్తల కరణాలు అయిన అయ్యప్పపేంద్ర మార్కొండ్రాజు - తోలేటి మార్కొండ్రాజు - నందూరి కృష్ణమరాజు పేలుబడి డ్రేపు అయ్యప్పరాజు - యీనల్లరు యేకస్తులయి - మనమిరాళీలు దివాణంనడీ పించిరి గదా సమష్టినివుంటె ముందర పోట్లాట వస్తుంది గనుక నాల్గు సంప్రతులకు మిరాళీ పంతుకుందామని రాజమహేంద్రవరపు పిన్న పెద్దలు

- ౧ పితాపురం దుర్యోధను గద్దా పాత్యుడు
- ౧ ద్రాక్షారామ పావలింగాపాత్యుడు
- ౧ కోట స్తలం నరుకుల రాజపాత్యుడు
- ౧ యీతకోట అక్కిరెడ్డి లింగారెడ్డి
- ౧ తాటిపాక వలము లక్ష్మయ్య
- ౧ బోడసకురు కర్నె మార్కొండ్రా పాత్యుడు
- ౧ కాకినాడ సబ్బినేని గుండపాత్యుడు
- ౧ రాజమహేంద్రవరం కనుబా హవేలీ పాలక భగవానుపాత్యుడు
- ౧ శాడిదాసరి కలపాక అర్జునపాత్యుడు
- ౧ బిక్కవోలు రాడ్ర బదిరాజు

ఈ మొదలయిన పెద్దమనుష్యుల పరంగా రాజమహేంద్రవరపు దండపాట యేకేంద్ర స్తలకరిణీకమున్నూ హవేలీ స్తలకరిణీకమున్నూ అగ్రహారాల స్తలకరిణీకమున్నూ సుహల్లాతులు నాలుగు సంప్రతులవారు నాలుగుభాగాలను పంచు కున్నవినం.

౧ పోల్నాటి స్తలం	వాడేపు అయ్యప్పరాజు
౧ బోడసకురు స్తలం	౧ కోట స్తలం
౧ పోల్నాడ స్తలం	౧ చాగల్ నాడు స్తలం
౧ నందిపూడి కోతాము స్తలం	౧ మొల్లేరు రాజపూడి
౦౪౦ కిమ్మూరు స్తలం	౧ సర్వసిద్ధిదాయవర స్తలము
౪౪౦ వెరళి	౦౪౦ తాటిపాక స్తలము

అని ద్రాక్షారాములో గజ
అయిన గంధంతిమ్మలు

అంతట స్త్రీలం

కొంతగుళ్ళకట్ట స్త్రీలం

ధనం

నందూరి కృష్ణారాజు

౧ చోడవరము స్త్రీలము

౨ వింజరం మురుమాళ్ళ స్త్రీలం

౩ కాకినాడ కలపాక స్త్రీలము

౦౪౦ కిమ్మూరు స్త్రీలం

౦౪౦ తాటిపాక స్త్రీలము

౫

ఈ ప్రకారము పంచుకుని వకరికి వకరు సమాఖ్య సనదులు వ్రాసుకున్నారు.

రాజమహేంద్రవరపు నక్కారు మల్కినేబుసలమ్మరుగారు బండుబస్తు చేశిన తరువాత సర్కారు మజ్దురులో ఆమెల్లు చేశ్చిన వారి వివరము.

౧ యల్లొమ్మత్తు తరిపుదారు రాజమహేంద్రగారు మజ్దుదారు అంతో తిమ్మర్పు యిల్లొమ్మఖసంవత్సరం తాగాయతి ప్రమాది సంవత్సరం పరియంతం నిఘా వాని సంవత్సరాలు ౬. ౨ అటుతరువాత యల్లప్ప అశ్వారావు మొఖాసాకు ద్రాక్షారామనిఘాతరపునిఘావాను కోటగిరి కొండమనేమ యెమ్మమహల్లు బేరీజాగాను ఖల్లె రాజమహేంద్ర హవేలీఖిలుగాను మహల్లకు తరపు దారుడు వ్రాతలు అచ్చు తరాయగారు మజ్దుదారు, అంతో తిమ్మర్పు; యేలుబడి అశ్వారావు దే॥ ఏకృతిసంవత్సరం పరియంతం సంవత్సరాలు ౧౧. ౩ అంతట జూపల్లె ధర్మారావు మొఖాసాకు ద్రాక్షారామనిఘాతరపు కోనేటిచగధరుడు అతను చనిపోయిన తరువాత ఆచార్యపంతులు నిఘావాను ప్లవంగసంవత్సరం పరియంతం సంవత్సరాలు ౧౨. ౪ అటుతరువాత హవేలీ రాజమహేంద్ర తరపుదారు బింగూరి మల్లప్పమజ్దుదారు పీలుఖానా కోసప్ప యేలుబడి పింగళ సంవత్సరం పరియంతం మున్నూ సంవత్సరాలు ౧౦. ౫ తరువా అచ్చుశరాయ్ తరపుదారు మజ్దుదారు పీలుఖానా కోసప్ప యేలుబడి క్షయసంవత్సరపరియంతమున్ను సంవత్సరాలు ౯. ౬ శిరీభమల్కి తరపుదారు కొండపల్లియేలూరు రాజమహేంద్ర యిందులని ఘావాను రాజమహేంద్ర గిద్దరపు కోసప్ప పీలుఖానా కోసప్ప మజ్దుదారు యితి నియారిదాలు బీరకాయల కోసప్ప చిక్కడు కాయల కోసప్ప యేలుబడి విభవ సంవత్సరం పరియంతం సంవత్సరాలు ౭. ౭ యిల్లొమ్మమారు యిసుమా ఈలు యేలుబడి శుక్లసంవత్సర పరియంతం సంవత్సరములు ౧. ౮ ఈతరు వాత కాజెమహంతడు యేలుబడి ప్రమాదూర సంవత్సరం పరియంతం సంవత్సర ములు ౧. ౯ ఈతరువాత పాముపాసులతాడు కురుపన ముల్కి; జూపల్లె ధర్మారావు తరపుదారు రాజమహేంద్ర మజ్దుదారు పీలుఖానా కోసప్ప యేలుబడి భావసంవత్సరం పరియంతమున్ను సంవత్సరాలు ౧౦. ౧ ఈతరువాత హున్నీచురు

హగ్గారు తరుపుదారు రాజమహేంద్ర మజముదారు బీరకాయల కోనప్పవహ
గారు హుశ్శేను కహక త్రినినాయము చేశి భూములు కొలిపించినారు. దుర్బుఖసం
వత్సరం పరియంత్రం యేలుబడిసంవత్సరాలు ౨౨. ౧౧౮౮తరుఫాత జిబిలిగ నర
సప్ప చిక్కుడుకాయల కోనప్ప యేలుబడి హేవళంబి సంవత్సరముగ. ౧౨౦౦
రిట మహంమ్మదు తరుపుదారు రాజమహేంద్ర కళింగ సలక్కుడు రాజమహేంద్ర
మజముదారు చిక్కుడుకాయల కోనప్ప వికారిసంవత్సర పరియంతము యేలుబడి
సంవత్సరములు ౨. ౧౩ అంతట క॥ ద్రాక్షారామతరుపుదారు షేరుమహంమ్మదు
ఖాన్ మొఖాసాఖలై రాజమహేంద్రది; మజముదారు మొసలికంటి నారాయణప్ప
గుండాల శింహాద్రిపంతులు యేలుబడి సామ్యసంవత్సరముపర్యంతమున్న సంవ
త్సరాలు ౧౦. ౧౪ అంతట మహంమ్మదు బేగు తరుపుదారు; మజముదారు అంగర
కృష్ణారామర్పు జల్లేశ్వకన్నప్ప యేలుబడి నలసంవత్సరం పరియంతము/సంవత్సరాలు
౨ రాజాతానీషా అబుల హన్సనుగార్లు ౧. ౧౫ అంగరకృష్ణారామర్పుయేలుబడి
రౌద్రిసంవత్సర పరియంతము సంవత్సరాలు ౪. ౧౬ హుశ్శేను బేగు రుద్దికోద్దారి
పరియంతమున్న యేలుబడి సంవత్సరాలు ౩. ౧౭ పనునూరి వెంకటపతిక్రోధన
సంవత్సర పరియంతమున్న. యితిమ సర్కారు కామిలుచేసి దివాణం దస్తరం
లోను వ్రాయించినాడు; యేలుబడిసంవత్సరములు ౨. ౧౮ రాజాఅవంగజహా
అగామోమిను నరసమతు శుక్ల సంవత్సర పరియంతము యేలుబడి సంవత్సరములు
౪. ౧౯ తిరిగి హుశ్శేను బేగు ఉ॥ అల్లిమదానుఖానుడు ప్రజోత్పత్తి సంవత్సరం పరి
యంతం సంవత్సరములు ౨. ౨౦ ముస్తుఫాకొల్లిఖానుడు ధాతసంవత్సర పరియంత
మున్న యేలుబడి సంవత్సరములు ౫. ౨౧ రుస్తుందీలుఖానుడు యీశ్వరసంవత్స
రం యేలుబడిగ. ౨౨పకీరుల్లాఖానుడు బహుధాన్యసంవత్సరపరియంతమున్న సంవ
త్సరం ౧. ౨౩ మొహద్దిఖానుడు వృషసంవత్సరం పరియంతం యేలుబడి సంవత్స
రములు ౬. ౨౪ రుస్తుందీలుఖానుడు రెండోమారు స్వభానుసంవత్సర పరియంత
మున్న సంవత్సరములు ౨. ౨౫ మీరు కాయీం వ్యయసంవత్సర పరియంతమున్న
యేలుబడిసంవత్సరాలు ౬. ౨౬ మీరు హన్సను సర్వజితుసంవత్సరం వరకు ౧. ౨౭
యీమధ్యను జీవమల్లు ఆరు నెలలు. ౨౮ మహంమ్మదుమారు సర్వధారి పరియం
తంసంవత్సరం ౧. ౨౯ అబీదుఖానుడు ఖరసంవత్సరంపరియంతము యేలుబడి సంవ
త్సరాలు ౭. ౩౦ జాబీదుబేగు ఖానుడు మన్మధసంవత్సరం పరియంతరం యేలుబడి
సంవత్సరములు ౪. ౩౧ రాజాషహంమతుఖాను వుర్బు ముబారక్ ఖానుడు శుభకృ
తుసంవత్సరం పరియంతమున్న సంవత్సరములు ౧౭. ౩౨ ననావుల్లాఖానుడు ౧.
౩౩ అరబ్బేగు ఖానుడు రెండోమారు. రాజా నిజాముల్ ముల్క్ ౧౧౭౭ ఫసలి
౩౪ మహంమదు సైదుఖానుడు విశ్వావసు సంవత్సర పరియంతం యేలుబడి సంవ

త్సరములు ౨. ౩౫ పైజుల్లా బేగు ఖానుడు ప్లవంగసంవత్సర పరియంత్రం యేలు బడి వత్సరాలు ౨. ౩౬ రాజెబాదుల్లాఖాన్ సామ్య సంవత్సరపరియంత్రమున్నయేలు బడిసంవత్సరాలు ౨. ౩౭ నయదు లక్కరు ఖానుడు సాధారణ సంవత్సరపరియంత్రమున్న యేలుబడి సంవత్సరాలు ౧. ౩౮ హాజీహుస్సేను డి|| రుస్తుము అల్లి ఖాన్ సలసంవత్సరం పరియంత్రం యేలుబడి సంవత్సరములు ౬. ౩౯ అనవద్దిఖాన్ దురక్తాజీ సంవత్సర పరియంత్రం యేలుబడి సంవత్సరములు ౪. ౩౭ వుమ్మరు ఖాల్లి ఖానుడు షాయ సంవత్సరపరియంత్రమున్న యేలుబడిసంవత్సరములు ౨. ౪౦ ఖాజీఖిలీలు శుక్ల సంవత్సర పరియంత్రమున్న సంవత్సరములు ౭. ౪౧ నేమతుల్లాఖానుడు ప్రజోత్పత్తి సంవత్సరపరియంత్రమున్న యేలుబడి సంవత్సరములు ౨. ౪౨ జాపరల్లి ఖానుడు అంగీరససంవత్సరం తాగాయతి శ్రీముఖ సంవత్సరం పరియంత్రం యేలుబడి సంవత్సరములు ౨. ౪౩ క్రీపూసపాటి విజయరామరాజు మహారాజులుంగారు భావ సంవత్సరం|| యువ సంవత్సరం యేలుబడి ౪౪ ముసాభూశి ఫర్రాసులు యీశ్వర సంవత్సరపరియంత్రమున్న యేలుబడిసంవత్సరములు ౨. యాముసాభూశి ముసాకొప్పి మొదలయిన వారు పూసపాటి పెదవిజయరామరాజుగారితో కూడాబాబ్బిలిమీద బడాయికి వెళ్లి విజయరామరాజుగారిని అక్కడ జాబ్బిలిలో బాబ్బిలిరంగారావు భావమరది తాండ్రపాపయ్యగారు పాడిచివేసితరువాత భూశి యకాయకిని గోలకొండకు తేచిపోయిన తరువాత బహుధాన్య సంవత్సరం దేశంలో తరఫిగా వున్నది. ౪౫ తరువాత పూసపాటి విజయరామరాజు అన్నకొమారుడు అనందగజపతి చిత్రభాను సంవత్సర పరియంత్రము ప్రభుత్వం చేశి కళింగమన్యాలు అన్నీ సాధించి, అదిగాక రాజమహేంద్రము-బందరు పర్యంతము సాధించి, రాజమహేంద్రవరములో ప్రవేశించియుండి అక్కడ దేహంచాలించినారు యేండ్లు ౪. ౪౬ నవాబు బందగానె ఆలీ మీరునిజామల్లి ఖాన్ బహదరు. ౪౭ నవాబు హసన్లీ ఖాన్ నాయబు సుల్తాను నవాబుఖాన్ తారణ సంవత్సర పరియంత్రము సంవత్సరములు ౨. ౪౮ తరువాత సాహుకారు దామోదరదాసు వత్సవాయి రోఘవరాజు అనుమతిచాతను రాజమహేంద్రవరము యేలూరు సర్కారులు రెండున్నాయజారా చేశినాడు. రాజమహేంద్రవరముహవేలీ వగయరాకు బదిజమాలుఖాన్ అములు చేస్తూవుండేవాడు. పాక్షివ సంవత్సరం వరకు జరిగినది. అంతట రాఘవరాజు పితూచిచాత పూసపాటి శీతారామరాజుగారి పంజావచ్చి బదిజమాలు ఖానుణ్ణి కొట్టవేసి రాజమహేంద్రము సర్కారు స్వాధీనము చేసుకొని వ్యయ సర్వజతు రెండు సంవత్సరములు అములు చేసుకున్నారు. సంవత్సరములు ౨. అంతట దేశం కుంపిణివా? స్వాధీనము అయినది. జోగిసంతులు హసన్లీ ఖానుడు సర్కారు యిజారాచేసి అములు బండు పస్తు చేసినాడు.

స్థానాచార్యులనుండి

ప్రాచీన రాజ్య షష్టాంగము

శ్లో. కేచి ద్దేశాధిపత్యం కతిచన శివికాచామరచ్చత్రశోభాం,
కేచిద్రాజ్యం స్వకీయం కతిచన విభజై రగ్రహారా నుదారాః
విందంతే రాజినిశ్చావిధిమహితమహాభాగ ధేయైః సమైః
క్షోణీపాత సభాయాం సకల గుణనికై రత్నసింహాసనైః.

ఈ షష్టాంగము అనవేమారెడ్డిగారి వాసపల్లిశాసనములోనిది. ఇది శాలి వాహనశకము ౧౩౦౦ల నాటిది. “సకలగుణములకునిధియైనటువంటియు, లోకరక్షణము నిమిత్తము గొప్పదైన తనమహాభాగ ధేయము సంతయు వినియోగించుచున్నటువంటియు అనవేమమహారాజులుంగారు కొలువుకూటములో రత్నసింహాసనముమీద కూర్చుండి ప్రజాపరిపాలనము చేయుచుండగా కొందఱు దేశాధిపత్యమును బడయుచుందురు; మఱికొందఱు పల్లకులు చామరములు ఛత్రములు - ఈ విధముగ గౌరవసమ్మానములను బడయుచుందురు; వేఱొకకొందఱు తాము గోల్పోయిన తమరాజ్యమును బడయుచుందురు; ఇంక కొందఱు భాగ్యవంతులైన యగ్రహారములను బడయుచుందురు” అని షష్టాంగమునకర్థము. ఈశ్లోకము అనవేమారెడ్డిగారి యాస్థానమున నిత్యము జరుగు కార్యక్రమమును దెలుపుచున్నది; అనగా శాలివాహన శకము ౧౩౦౦ ల ప్రాంతముల నాంధ్రదేశములోని సంస్థానములలో అదియే పరిపాటియైన దైనిక కార్యక్రమ మని నిశ్చయింపవచ్చును.

హిందూ రాజ్యతంత్రము మునుపు ౧౬ మహమ్మదీయ పరిపాలనమువఱకు ఎచ్చటనో స్వల్పవిషయములలో యిక్క, నాధారిణముగ నన్నిముఖ్యవిషయములలోను ఒక్కరితీ నందుటచేత హిందువులపరిపాలనమున గొంచె మించుమించుగ ప్రతి శతాబ్దిలోను రాజాస్థానముల నడచుచువచ్చిన కార్యక్రమ మదియేయని కూడ నుడువచ్చును. అందువలన రెడ్డిరాజులు పరిపాలించుచుండినతరీ పరిపాలన మేరీతి సంక్షేప పల్లవులనాడున, చాళుక్యులనాడున, చోళుల నాడున తుంగభద్రాతూట్టాధీశుల కాలమునను గూడ అట్లే యుండినని నిశ్చయింపవచ్చును. ఈవిధమున పరిపాలనములో ప్రధానముగ ప్రజలచు శాసించువాడు రాజు; రేశమును పాలించువాడు రాజు. రాజు రాజ్యపరిపాలనమును నడపుటకొరకు దేశమును రాజకీయముగ ఇప్పుడు ఫిర్కా

లు కాల్వలు జల్లాలకువలెనే పూర్వకాలమున నాడులక్రిందను, స్థలములక్రిందను సీమలక్రిందను, ఇంక ననేకములైన విభాగములుగ చేయువాడు. ఈవిధమైన రాజకీయ విభాగములు కాలక్రమమున రాజ్యతంత్రము విశించినకొలదియై వచ్చినవే కాని మొట్టమొదటినుండియు వచ్చినవి కావు. మొట్టమొదట నేర్పడిన గొప్పరాజ్యవిభాగమున కుండినపేరు 'ఆహార' మని. క్రమముగా నాపేరు మారిపోయెను. మారిపోవుటతో ఆపేరబరగు రాజ్యవిభాగమున కుండు విస్తీర్ణతయు సంకుచిత మయ్యెను. పిదపనేర్పడిన రాజ్యవిభాగమునకు వచ్చిన పేరు'విషయ'మని. విషయమునకే 'నాడు' అనియుపేరు. ఇవియే కాలక్రమమునస్థిరమైపోయెను. ఇదిబ్రాహ్మణ్యమునకు పటుత్వమును, బలమునవచ్చిననాటికి స్థిరమైన పేరుగుటచేత ఆయానాడులలో బ్రాహ్మణుల కా 'నాటి' వారని పేరుకలిగెను. ఎట్లన వేగినాటిలోనివారు వేగినాట్లు, వెలనాటిలోనివారు వెలనాట్లు. ఈవిధమున రాజకీయముగ నేర్పడిననాటివిభాగము బ్రాహ్మణులలోఅంతశ్శాఖా ప్రాదుర్భావమునకు మూలకంద మయ్యెను. ఈ'నాటి'విభాగమున 'స్థల'మను మఱియొకవిభాగము వచ్చెను. కాలము గడచినకొలది ఈ'నాటి'విభాగము కొన్నికొన్నిపట్ల సంతరించియు, మళ్ళికొన్నిపట్ల నుండియుగూడ సీమావిభాగమునకు తావొసంగెను. కర్ణాటరాజులకాలముననే సీమావిభాగము మొట్టమొదట ఏర్పడినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. సీమావిభాగములో 'నాటి'విభాగ ము తక్కినది మయ్యెను. కొన్నికొన్నియెడలనాడులలో నే సీమావిభాగము నుండియుగలదు కాని పైనుడివినదే సాధారణపద్ధతి. ఇవికాక చావడులు, వళితములు, కంపనములు - ఈవిధములైన విభాగములును ఏర్పడినవి. కాని యీరాజకీయవిభాగములకు ఇప్పటి ఫిర్కా తాలూకా జిల్లా యను రాజకీయవిభాగములకు నొకగొప్ప విభేదముకలదు: అనియేదనగా నిప్పటిరాజకీయవిభాగములు పరిపాలనా సౌకర్యములకు మాత్రమే యాలోచించి చేయబడినవి. పూర్వపురాజకీయవిభాగము లట్లుకాక రాజ్యమునకు వచ్చువరుంబడిననుసరించి యేర్పాటు చేయబడుచుండెడివి.

ఈవిధమున నొక్కొక్క విభాగమునకు నిర్ణీతమైన రాబడి యుండెడిది. అంతరాబడి వచ్చు నారాజ్యవిభాగములోపాలు కొన్నిసంఖ్యలు కూడ పేర్కొనంబడుచుండెడివి. ఎట్లనగా వేగినాడు పదహారువేలు, కొండపడమటినాడు డెబ్బది మూడు, కొండపల్లినాడు మూడువందలు. పాకనాడు ఇరువది యొక్కవేయి. కొన్ని కొన్ని చోట్ల చిన్నచిన్న స్థల విభాగములకు నిట్టి సంఖ్యలు కలవు. (ఉదా: బెల్వోల ౧౨, కాననములే కాక గ్రంథములను ఇటువంటి సంఖ్యలను

పొందుపటిది యుంచినవి. పాల్కురికి సోమనాథుడు తన పండితారాధ్య చరిత్రమున సాధారణముగ సుప్రసిద్ధమైన భరతఖండదేశములను పండితారాధ్య చరిత్రమున నీక్రిందిరీతిని జెప్పియున్నాడు.

ఎంతెంత పరుస దా నేతెంచి చొచ్చు, నంతంత విస్తీర్ణమును శివాయము
తెంతెంత బరుస తా నేతెంచి కాంచు, నంతంత యున్నతంబును లింగామూర్తి
లక్షింపగ సపాదలక్ష నేపాళ, మిక్షింపగ సపాద లక్ష సంజనిత (?)
లక్షింపగ సపాదలక్ష కేవాగ, మిక్షింపగ సపాద లక్ష దిర్వాహర్తి
లక్షింపగ సపాద లక్ష కాశ్మీర, మిక్షింపగ సపాద లక్ష కన్నజ
లక్షింపగ సపాద లక్ష కొంకణము, నీక్షింప శిరహట్ట మిల సప్తలక్ష
క్రమమొండ సాశ్వాధరం బది లక్ష, పృథివియా దళలక్ష బంగాళ భూమి
గుఱి సప్తతి సహస్ర గుజరాప్రభూమి, మఱి యటు దళలక్ష మాలవభూమి
జానొండ నివలి పంచదావిశముల, లో నవలక్ష తెలుంగు దీనికిని
ఇమ్మడి ముమ్మడి యితరదేశములు, నిమ్మహి దేశంబు తెన్నంగ నేల— పర్వతప్రకటణము,

ఈసంఖ్య దేనిని తెలుపునో ప్రాచీన శాసనపరిశోధకులు చాలవఱకు చర్చించియున్నారు. ఒకటిరెండుకన్నడశాసనముల యాధారమున కొండఱు ఇది ఆరాజ్యవిభాగమునకు వచ్చునిష్కాదాయమును, మఱికొండఱిది ఆవిభాగపు జనసంఖ్యను, వేఱొకకొండ ఱిది గ్రామసంఖ్యను, సూచించు ననిరి. ఒకవిధముగ ఈకడ పటిదే సరియైనయూహయని తెలియును. మంచెనకవి తన కేయూర బాహు చరిత్రమునందు,

.....ఏకవింశతి సహస్ర గ్రామసంఖ్యాకమై

ధరణిం చేర్చి పాకనాడు...

అని పాకనాడు ఏకవింశతి సహస్ర గ్రామ సంఖ్యాకమని చెప్పియున్నాడు అనగా పాకనాటిలో ఇరువది యొక్కవేరు గ్రామములు కలవని తెలియుచున్నది. కాని ఇది సరిగా గ్రామములే యన్న యెడల ఇప్పటి లెక్కల ప్రకారము చూచినచో నిది యసంబద్ధముగ కాన్పించును; కావున ఈసంఖ్య విస్తీర్ణతను దెలుపునని యూహించుట సమంజసము. నాడులకు జేర్పబడు ఇట్టి సంఖ్యలకు గ్రామము అన్నమాట. చేర్చినను చేర్చక పోయినను మంచన కవి కేయూర బాహు చరిత్రమును బట్టియు, పండితారాధ్య చరిత్రమునుబట్టి అది విస్తీర్ణతనే తెలుపు నని నమ్మదగును. అందువలన వేంగి వదాఱు వేలు అనగా వేంగి పడహారు వేల గ్రామముల విస్తీర్ణత కలది అని అర్థము. ఇట్లే ఇతరనాడులకును దెలిసికొనునది. నది.

ఇందువలన ఆ సంఖ్య విస్తీర్ణతను దెలుపుననిమనకు దెలిసినది. అందువలన గ్రామమున్న నేమో తెలిసికొనవలెను. గ్రామమున గ్రామనముననుసరించి గ్రామమునికాదు ఇక్కడ తీసికొనదగినది. దానిని కొలతకొలుచుటలో సుపయోగపడు కొలమానము గనే గ్రహింపవలెను; ఇప్పుడు భూమిని కొలుచుటలో చతురపు మైళ్ళ నెట్లు వినియోగించుచున్నారో అట్లు పూర్వము దేశమును కొలుచుటలో గ్రామము అను కొలత సుపయోగించువారు. ఇప్పుడు చతురపు మైలు భూమికొలతకు 'యూనిట్' ప్రధానమానము. అప్పుడు గ్రామము ప్రధానమానము గనుండెను. పరిపాలనా విధానమునకంతకు గ్రామమే యెట్లు ప్రాతిపదిక నుండెడిదో, అట్లే దేశపు కొలతకును గ్రామమే ప్రాతిపదికగ నుండెడిది. అట్లయిన గ్రామమున్న నెంతకొలత! శుక్రనీతి సారమున పరిమాణములను గుఱించి తెలుపు సందర్భమున గ్రామమున్న ఈక్రింది శ్లోకమున నిట్లు తెలుప బడి యున్నది:

భవే శ్రోత్రాత్మకో గ్రామో యాప్యకర్షి సహస్రః;

గ్రామార్థం పల్లీ సంజ్ఞం పల్ల్యాం కుంభసంజ్ఞకం.

క్రోశముపొడవును క్రోశము వెడల్పును గలిగి వేయివెడికర్షిములు రాబడి గలభూభాగమునకు గ్రామమని పేరు. పాకనాడిరువది యొక్కవేయి గ్రామములనగా ఆనాటి యొక్క వైశాల్యము గ్రామమునకు చెప్పబడిన వైశాల్యమునకు ఇరువది యొక్కవేయింతల వైశాల్యముకలది యనియు, ఇరువదియొక్కవేయివెడికర్షిములురాబడి కలదియనియు మన ముప్పుము చేసికొనవలెను.

ఇంతటి వైశాల్యముగల రాజ్యమును ఒక్క రాజు పరిపాలించుట దుస్సాధము గనుక, ఒక్కొక్క పెద్దవిభాగమునకు ఇప్పుడుతహశీలేదారు సముకల్పేరుకల్పేరు లకువలెనే రాజు కొంతమంది యధికారులను నిర్ణయించునాడు. వారందఱు సర్వసామాన్యముగా నామంతులు. రాజునకు ప్రతి సంవత్సరము కొంతకప్పముకట్టుచు వారు యుద్ధసమయములందు దమతమ సేనలతో తోడ్పడవలెను. ఇట్టిసామంతులందఱు రాజునకు సేనానాయకులుగను ఆ ఆయావిభాగములకు నాయాధిపతులు వారు ఆలోచన చెప్పు ముక్తరులుగను పరిగణింపబడుచుండువారు; అనగా రాజు ఆయావిభాగములకు రణరంగకుశిలురు యుద్ధనీతి నిపుణులు సమున వారిని నియమించునాడు. వారు కార్యనిర్వహణము నందును, ఖర్చునిర్వహణమునందును గూడ దక్షులయి యుండువారు. సైన్యాధిపతులే సామంతులై యుండి, సామంతులే సైన్యాధిపతులై యుండి, పరిపాలన మంతయు వారచేతులమీదనే సాగుచుండుటవలన మన పూర్వులది సైనికపరిపాలన మనవచ్చును. ఆ పదమునకు ఈబ్రీటిషు ప్రభుత్వమువారి హయాములోనున్న యర్థమును మాత్రము చెప్పరాదు. కాని యొక విధముగ స్వభావమునుబట్టి యది సైనిక పరిపాలనమే. రాజు సర్వసైన్యాధిపతి:

యద్ధాధిష్ఠానదేవత; సామంతులు ఉపగ్రహములు. దీనిని బట్టి మనముగ్రహింపవలసిన విషయమిది:- వీరందఱు-రాజును, రాజప్రతినిధులును కూడ-శక్తిించుట కేర్పడినవారలే. అధికారముయొక్క యోగ్యతనుబట్టి వీరందఱుప్రజలకును రాజునకును మధ్యవారు: ప్రజలను రాజును గలపు లింకలు, సూత్రములు. అందువలన వీరిని రాజయొక్క ఏజెంట్లు, కార్యకర్తలు, ప్రతినిధులు అనవచ్చును. వీరల్లెల్లరు ఆ యోగ్రామములనుండియు తద్వారమున ఆయా రాజ్యవిభాగములనుండియు రాజునకు చెల్లవలసినపన్న వసూలుచేసి రాజునకు ముట్టజెప్పుచు, ధర్మాతిక్రమణిక్షణమున కధికారులై యుండువారు. రాజయొక్క యద్యోగులగుటచే తనకు ప్రతినిధులుగ బనిచేయుచున్నందులకు రాజే వానికి గొంతప్రతిఫలము - వేతనమును - రొక్కము రూపమున గాని, లేక దేశమునుండి వసూలగు మొత్తములో నింతయుని యొక నిగ్గిత మగు రుసుమురూపమునగాని, లేక తన క్రిందనుండు గ్రామములలో గొన్ని టిరూపమునగాని యొసంగువాడు. ఇట్టి ప్రతినిధులను రాజు ఎట్లు ఏర్పాటు చేయవలెనో అట్టి ప్రతినిధుల యొక్క ధర్మములేవో ప్రతిఫలమేదో మానవ ధర్మ శాస్త్ర) మనుగ్రంథమున నీదిగువ కితిని దెలుప బడినది.

గ్రామ స్వాధిపతిం కుర్యా ద్దగ్రామపతిం తథా, వింశతీశం శతేశంచ సహస్రాధిపతిం తథా, గ్రామే దోషాక్ సముత్పన్నాక్ గ్రామిక శ్శనకైస్స్వయం, శంసేద్ధ్రామదేశేతాయదేశోవింశతీశే వింశతీశస్తు తత్సంస్యం శతేశాయ నివేదయేత్, శంసే ద్ధ్రామకేశేశస్తు సహస్రపతయే స్వయం, గూనిరాజప్రదేయాని ప్రత్యహం గ్రామవాసిభిః, అన్నపానేధవాదీని గ్రామికస్తాస్యవాప్తుయాత్; దశివలంకు భుంజీత వింశ పంచకులానిచ, గ్రామం గ్రామకతాధ్యక్షః సహస్రాధిపతిః పురం.

రాజు గ్రామమునకు పది గ్రామములకు ఇరువది గ్రామములకు నూరుగ్రామములకు వేయి గ్రామములకు అధిపతుల నేర్పరువవలెను. గ్రామములో బుట్టుచోరాదిదోషములను గ్రామాధిపతి తాను తీర్చ వలెను. అట్లు తీర్చుటకు తన కధికారము చాలనిచో పదిగ్రామముల కధిపతి యైనవానికి తెలియ జేయవలెను. ఇటులే ఆయాధిపతులు ఆయాదోషములు చేసిన వారిని విచారించుటకు చాలనప్పుడు లేవకు పైవారికి దెలుపుచుండవలెను. ప్రతిదినము ఆయాగ్రామ స్థులు రాజుల కీయనిగ్గితమైన అన్నపానేధవాదికములు రాజప్రతినిధిగ వ్యవహరించు గ్రామాధిపతి కొనంగుచుండ వలెను. పదిగ్రామముల కధిపతియైనవాడు ఒక కులముభూమిని తన జీవితార్థ మనుభవింపవలెను. [రెండు నాగళ్ల చేత దున్నబడజాలు భూమికి కుల మని పేరు.] ఇరువదిగ్రామముల కధిపతియైనవాడు అయిదుకులముల భూమి ననుభవింపవలెను. శతగ్రామముల కధిపతియైనవా డొకగ్రామమును, సహస్రగ్రామముల కధిపతియైనవా డొకపురమును అనుభవింపవలెను. అని పైశ్లోకముల తాత్పర్యము.

రాజప్రతినిధులే ఆయా యస్థిపతులు విశ్వంఖలముగ సంచరించి ప్రజాశం
 తకులుగ ప్రవర్తించుచు రేమో యని యట్టివారి చర్యలను ప్రజాక్షేమమున మిమిత్తము
 రాజు చారులను నియోగి చిత్రానికొనుచుండవలెనని ధర్మశాస్త్ర వికారముండవ
 మను విల్లు చెప్పుచున్నాడు:

స తా నచపరిక్రామే త్వర్యానేవ పగా స్వయం,
 తేనాం పుత్రం పుణ్యే త్సమ్యక్ గామీషు రిచ్చతః.

మహాశిక్షామునకును, ధర్మరక్షణమునకు మాత్రమే రాజు నియోగింపబడిన
 వాడనియు, ప్రజలయొక్కక్షేమమే రాజు లక్ష్యమునగు దుంచుకొనవలసిన ముఖ్యని
 వయసునియు, విషయములవలన తెలియగలదు. అందువలన రాజయొక్క
 ని, అతని ప్రతినిధియొక్కగాని నిర్వర్తించవలసిన ధర్మము ద్వివిధమని నిశ్చయిం
 పవచ్చును: (౧) దుష్టులను శిక్షించి శిష్టులను రక్షించి ధర్మమును కాపాడుట (౨)
 ప్రజలకు పరిరాజులవలని యుపద్రవములు రాకుండ పరిక్షించుట. ఇవియేవారి
 విధులు. ఇదియంతయు ప్రాచీనహిందూరాజధర్మ పరిపాలనాక్రమము.

ఇది యంతయు రాజధర్మపరిపాలనా క్రమమైన ప్రజాపరిపాలనాక్రమము
 పూర్వము ఎట్లుండెడి అనుప్రశ్న కలుగవచ్చును. రాజపరిపాలనముగా పూర్వము
 'ధర్మ' పరిపాలన మిదియే మనమర్థము చేసికొనవలసి యుండును అందువలన ప్రా
 చీన రాజపరిపాలనమున నొకరీతిగ ప్రజాపరిపాలనము లేదనియే నుచున దగును.
 ప్రాచీనకాలమున రాజ పరిపాలనమునకు భిన్నమైన ప్రజాపరిపాలనము నిజముగా
 ప్రజల చేతులలోనే యుండెడిది.

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ

